

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Elizabeta Kirn

**Zaupanje v institucije v državah članicah EU -
medčasovna analiza**

MAGISTRSKO DELO

**mentor: doc. dr. Mitja Hafner-Fink
so-mentorica: izr. prof. dr. Maja Bučar**

LJUBLJANA, 2008

Kazalo

1	UVOD	5
1.1	UTEMELJITEV RELEVANTNOSTI TEME.....	7
1.2	POTEK RAZISKAVE	11
2	ZAUPANJE KOT DRUŽBOSLOVNI POJEM	12
2.1	OPREDELITEV POJMA ZAUPANJE.....	12
2.2	RAZLIČNI PRISTOPI DO POJMA (NE)ZAUPANJE V PRIMERLJIVIH MEDNARODNIH RAZISKAVAH	18
3	METODOLOGIJA	25
3.1	RAZISKAVE ZAUPANJA V INSTITUCIJE.....	25
3.2	PROBLEM MERITEV V RAZISKOVANJU ZAUPANJA	26
3.3	HIPOTEZE IN UPORABLJENE SPREMENLJIVKE	29
3.3.1	<i>Generalna hipoteza</i>	29
3.3.2	<i>Razčlenjujoče hipoteze</i>	30
3.4	RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE	32
3.5	IZBIRA SPREMENLJIVK – INDIKATORJI INSTITUCIONALNEGA ZAUPANJA	35
4	EMPIRIČNA ANALIZA ZAUPANJA	38
4.1	ZAUPANJE NA ŠIRŠEM DRUŽBENEM PODROČJU IN VPLIV MAKRO DEJAVNIKOV	38
4.1.1	<i>Zaupanje v delovanje političnih strank v primerjavi z zaupanjem v vladne in parlamentarne institucije</i>	45
4.1.2	<i>Opazovanje zaupanja v medije v povezavi z zaupanjem v delovanje institucij</i>	48
4.1.3	<i>Pomen ekonomskih dejavnikov v izražanju zaupanja</i>	52
4.2	ANALIZA VPLIVA EKONOMSKIH, SOCIALNIH IN DRUŽBENIH DEJAVNIKOV NA STOPNJO ZAUPANJA.....	57
4.3	ANALIZA IZBRANIH DRŽAV IN VPLIV NEODVISNIH DEJAVNIKOV NA ZAUPANJE V INSTITUCIJE	63
4.3.1	<i>Nemčija</i>	64
4.3.2	<i>Finska</i>	67
4.3.3	<i>Slovenija</i>	70
5	UGOTOVITVE	74
5.1	ZAUPANJE NA MAKRO RAVNI – DRŽAVE ČLANICE.....	74

5.2	ZAUPANJE NA MIKRO NIVOJU – NEMČIJA, FINSKA IN SLOVENIJA	76
5.3	ZAKLJUČEK	78
6	SEZNAM LITERATURE	80
7	PRILOGA	86

Seznam slik:

Slika 3.1:	Vpliv neodvisnih spremenljivk na stopnjo zaupanja v izbrane institucije.....	29
Slika 4.2:	Delež anketirancev, ki izražajo zaupanje v izbrane institucije	39
Slika 4.3:	Zaupanje v politične stranke (povprečje EU15 in NMS).....	46
Slika 4.4:	Ginijev količnik v članicah v letu 2006	56
Slika 4.5:	Model vpliva neodvisnih spremenljivk na stopnjo zaupanja v izbrane institucije na ravni držav članic	58
Slika 4.6:	Model vpliva neodvisnih spremenljivk na stopnjo zaupanja v izbrane institucije na ravni posameznika.....	64
Slika 4.7:	Nemčija – zaupanje v institucije	66
Slika 4.8:	Finska – zaupanje v institucije	69
Slika 4.9:	Slovenija – zaupanje v institucije	72

Seznam tabel:

Tabela 4.1:	Ekonomski dejavniki in gibanje zaupanja v starih in novih članicah	54
Tabela 4.2:	Zaupanje v institucije – rezultati regresijske analize	60

Seznam kratic

EU – Evropska unija

EP – Evropski parlament

COM – Evropska komisija

ESS – Evropska družboslovna raziskava (European Social Survey)

CPI – Ocena stopnje korupcije (Corruption Perception Index)

NMS – Nove države Članice (New Member States)

AT – Avstrija

BE – Belgija

CZ – Češka

CY – Ciper

DE – Nemčija

DK – Danska

EE – Estonija

ES – Španija

FI – Finska

FR – Francija

GR – Grčija

HU – Madžarska

IRL – Irska

IT – Italija

LU – Luksemburg

LV – Litva

LT – Latvija

MT – Malta

NL – Nizozemska

PO – Poljska

PT – Portugalska

SE – Švedska

SI – Slovenija

SK – Slovaška

UK – Velika Britanija

1 UVOD

Po stari dobri raziskovalni navadi pride začetek vedno na koncu, zato se po vseh izvedenih analizah najbolj primeren opis našega raziskovalnega dela v nalogi, ki je pred nami, zdi Putnamova opredelitev iskanja vzročnih in posledičnih zvez. Putnam iskanje razlogov za socialne spremembe primerja z reševanjem umora na Orient Ekspresu (Putnam, 2000). Sociološke spremembe namreč niso posledica ene same vzročne povezanosti, temveč gre za obstoj multiplih vzrokov, ki delujejo istočasno. Z namenom zmanjšanja »liste osumljencev« skušamo v nadaljevanju določene spremenljivke izločiti kot statistično nepomembne in druge opredeliti kot pomembne z izvedbo regresijske analize.

Kljub dejstvu, da se bomo v nadaljevanju osredotočili na sekundarne vire na področju zaupanja in posebej zaupanja v institucije, se vsaj na samem začetku pisanja naloge nikakor ne moremo izogniti nekoliko bolj filozofsko obarvani razpravi. Včasih iz nekoliko nenavadnega konteksta, pa vendarle resničnega, spoznavamo, da je zaupanje tisto, ki oblikuje družbo in ljudi v njej. Kaj pa je nenazadnje napis *"In god we trust, all others pay cash"* – razlog za smeh ... seveda, pa vendar je obenem tihi namig, da je zaupanja med ljudmi vse manj.

Zaupanje je del večjega družbenega sklopa, imenovanega socialni kapital, ki pripomore k temu, da ljudje (državljeni) delujejo koordinirano in kooperativno. Za razvoj družbe je krepitev sfere socialnega kapitala izjemnega pomena, saj sta medosebno zaupanje in institucionalno zaupanje, kot temelj socialnega kapitala, osnova za izgradnjo demokracije in družbenih (demokratičnih) organizacij. Zaupanje in kooperativnost, sta temelj za vzpostavljanje prožnih organizacijskih oblik koordinacije in intermediarnih struktur (Adam in drugi, 2004a).

Zaupanje bi najbolj jasno lahko opredelili kot prepričanje v dobre karakteristike druge strani, ki bo po prepričanju tistega, ki zaupa, izpolnila individualne, politične, etnične, pravne in druge obljube. V sociologiji se zaupanje navezuje tako na medčloveške odnose kot tudi na odnose med posamezniki in družbenimi institucijami. Zaupanje je prepričanje ene strani, da so nameni nasprotne strani dobrohotni in odkritosrčni ter da so institucije kompetentne za izvajanje svojih nalog in s tem vredne posameznikovega zaupanja. Psihologija zaupanje

opredeljuje kot integralni del družbenega vpliva, saj je vpliv na posameznika večji, če med subjektoma obstaja zaupanje. Zaupanje je tisti element, ki (i) naredi življenje posameznika bolj predvidljivo, (ii) vzpodbudi v posamezniku občutek skupnosti in (iii) omogoča ljudem lažjo koeksistenco (predvsem na področju dela) (glej Mitzel, 1998).

V angleškem jeziku¹, ki je predvsem na področju družboslovja zelo bogat, zaupanje pojmujejo kot »*trust*« [zaupati, verjeti, zanesi se na, pričakovati ...] ali kot »*confidence*« [zaupljiv, prepričljiv ...], obenem pa opredeljujejo subjekt vreden zaupanja kot »*trustworthy*« [zanesljiv, vreden zaupanja ...].

Delovanje, ki ga spremlja zaupanje, je učinkovitejše. Tako so analitiki mnenja, da če zaupamo drug drugemu, je življenje lažje, socialne transakcije učinkovitejše in sodelovanje bolj verjetno (Putnam, 2000; Sztompka, 1999). Politično zaupanje se z razliko od socialnega, ki temelji na osebem znanju o drugih in osebni vpletenosti v sistem, nanaša na izkušnje, pridobljene iz druge roke ali množičnih medijev. Zaupanje v politične institucije pomeni prvotno priznavanje legitimnosti njihovega obstoja in v nadaljevanju priznavanje oz. strinjanje z njihovim delovanjem. Zaupanje je torej tisto, ki družbi omogoča obstoj in konkuriranje na svetovnem trgu. Države z nizko stopnjo zaupanja so na svetovnem trgu v neugodnem položaju, saj so zaradi nepodpore manj učinkovite pri razvijanju in vodenju velikih institucij (Fukuyama v Juričan, 2004). Zaupanje je torej »začimba« socialnega kapitala, ki predstavlja temelj gospodarskega razvoja.

Namen naloge je preučitev toka in razvoja zaupanja na nivoju družbenih in političnih institucij, torej na širšem sistemskem nivoju, ki je nenazadnje odvisno od delovanja, ugleda in prepoznavnosti posameznikov. Nivo zaupanja v institucije je eden od elementov stabilnosti demokracije v družbi, seveda pa ima na različne institucije različen vpliv. Tako lahko na podlagi dosedanjih raziskav in samega poznavanja sistema trdimo, da delovanje posameznikov članov tistih organizacij, ki so nam bližje (tako sami akterji kot tudi institucije), bolj vpliva na naš odnos do institucij, medtem ko imamo do akterjev, katerih delovanje je bolj oddaljeno, in do institucij, v okviru katerih delujejo, bolj indiferenten odnos, ki se lahko v posameznih primerih prav zaradi nepoznavanja odraža kot podpora. Vsekakor pa učinkovito delovanje nam poznanih institucij v posameznikih ustvarja pozitivno podobo.

¹ Večjezični terminološki slovar: <http://intranet.sigov.si/evroterm/index.php>

Učinkovito (in prijazno) delovanje državne uprave vzbuja zaupanje in posledično neguje patriotizem (Pavliha, 2006).

V nalogi bomo raziskovali spreminjanje stopnje zaupanja in nezaupanja v nacionalne institucije in institucije na širšem mednarodnem nivoju v izbranem časovnem intervalu. Na nacionalnem nivoju nas zanima predvsem zaupanje v parlament, vlado in politične stranke, torej nacionalne institucije kot nosilce demokratičnega sistema. Obenem bomo na nacionalnem nivoju opazovali zaupanje v medije kot posredovalce informacij in ene izmed dejavnikov oblikovanja javnega menja. Na mednarodnem nivoju se bomo v nadaljevanju osredotočili na institucije Evropske unije (v nadaljevanju EU), med njimi na odnos Evropejcev do delovanja Evropskega parlamenta (v nadaljevanju EP) in Evropske komisije (v nadaljevanju Komisija).

V nalogi bomo zaupanje ocenjevali z vidika podpore delovanju nacionalnih političnih institucij (parlament in vlada) ter institucij EU (EP in Komisija) s pomočjo sekundarne analize podatkov EUROBAROMETRA in ESS ter sestavljene baze podatkov. Vzroke za podporo oz. nepodporo bomo iskali v družbenem kontekstu. Pri tem nas zanima:

- kaj je tisto, kar posameznika privede do spremembe mnenja in toka zaupanja v delovanje institucij;
- ali imajo zunanji dejavniki prvenstveno kratkotrajni vpliv na zaupanje v institucije in
- kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na dolgotrajne spremembe oz. oblikovanje novih trendov na področju institucionalnega zaupanja.

1.1 Utemeljitev relevantnosti teme

Obstoječe teoretične analize in raziskave (Putnam, 2000; Toš, 1999; Fink-Hafner in drugi, 2001; Dalton, 2004; Norris v Norris 1999; Klingemann, 1998, Bačlija in Johansson, 2007) ugotavljajo obstoj negativnega trenda zaupanja v institucije kot posledico krize demokracije (Crosier, Huntington in Watanuki v Dalton, 2004:21; California Opinion Index²). Pri tem ne gre zgolj za negativni trend stare celine, temveč za trend, ki se pojavlja istočasno tako v starih kot v novih demokratičnih sistemih (Klingemann, 1999). Analitiki negativni trend zaupanja v

²California Opinion Index: <http://field.com/fieldpollonline/subscribers/COI-97-Sep-Institutions.pdf> (12.8.200&)

institucije razlagajo na eni strani kot posledico večje zainteresiranosti, usposobljenosti in razgledanosti posameznikov (Toš, 1999; Mansbridge v Volf, 2005). Slednji zaradi delovanja političnih akterjev postajajo vse bolj kritični do delovanja sistema in mu postavljajo vse večje zahteve, ki jih le-ta ne more zadovoljiti (Miller in Listhaug v Dalton, 2004). Po drugi strani pa upad zaupanja razlagajo kot upad zanimanja za delovanje institucij in kot spremembo orientiranosti posameznikov, torej kot splošno karakteristiko moderne družbe (Dalton, 2004).

Blendon in drugi menijo, da je nezaupanje posledica skeptičnosti, da je vlada sposobna rešiti nastale probleme (Blendon in drugi v Nye jr. in drugi, 1997). Vsekakor ima spodbuda za raziskovanje zaupanja iste temelje, namreč spremembe v političnem obnašanju javnosti do politike nasploh, političnih akterjev, političnih strank in političnih institucij. V nadaljevanju naloge bomo iskali družbene dejavnike, ki bi potrdili ali ovrgli našo trditev o upadanju zaupanja in vzroke za upadanje oz. naraščanje zaupanja v izbrane institucije kot nosilce demokratične oblasti.

Habermas, Crosier, King in Offe so vzroke za nezaupanje v demokratični sistem iskali v preobremenjenosti sistema s pričakovanji in zahtevami državljanov, kar načinja legitimnost sistema (Offe, Habermas, Crosier in King v Toš, 1999). Prav ta teorija je najbolj razširjena tudi pri nas. Tako Toš govori o teoriji »preobremenjenosti s pričakovanji in zahtevami državljanov« (Toš, 1999:217; glej tudi Fink-Hafner in drugi, 2001) oz., kot so pojav poimenovali v kasnejših obdobjih, zaradi »neodzivnosti« sistemov (Toš, 1999:218).

Teorijo lahko v kratkem povzamemo po raziskavi »Zaupanje v vlado« (Toš, 1999), ki postavi takšno razlago:

»Proces družbene in individualne modernizacije in razvoja se izraža v povečanih zahtevah ljudi za samo izpolnitev in politično udeležbo. Povečana zahteva za udeležbo je običajno povezana s pričakovano učinkovitostjo vplivanja na odločitve državne eksekutive. Pripravljenost na povečano udeležbo in pričakovan učinkovit vpliv vse bolj ustrezata razumevanju temeljev demokratičnega sistema oz. pravil. Kritična presoja razmer kaže, da se predstavniški institucionalni sistemi zahodnih demokracij ne odzivajo na pričakovanja ljudi oz. jih zaradi strukturalne neustreznosti niso sposobni predelati ... Nezadovoljstvo, ki ne naleti na strukturalne ovire, se sprošča skozi mehanizem volitev in morebitne zamenjave nosilcev izvršne oblasti in parlamentarne večine ...« (Toš, 1999:218, 219).

Z omenjeno teorijo bi lahko v določeni meri pojasnili dogajanje v Sloveniji po razpadu socialističnega sistema in v času tranzicije v kapitalistično postmoderno družbo. Dosedanje raziskave namreč kažejo, da je bila med Slovenci v času po osamosvojitvi in v času oblikovanja lastne države prisotna visoka stopnja zaupanja v parlament, vlado in novonastali večstrankarski politični sistem (Toš, 1999, Fink-Hafner in drugi, 2001). V zadnjih nekaj letih, ko se je večstrankarski sistem dodobra utrdil in lahko že govorimo o kontinuiteti delovanja demokratičnega političnega sistema, pa državljani izražajo manjše zaupanje v institucije državne oblasti. Slovenci po raziskavah Slovenskega javnega mnenja izražajo razočaranje nad sedanjim sistemom, nostalgijo po preteklem in nezaupanje v prihajajoče obdobje. Vsekakor pa moramo biti pri razlagi orientiranosti posameznikov in posledično pri razlagi sprememb v stopnji zaupanja v institucije previdni. Spremembe v političnem obnašanju so lahko posledica trenutnega dogajanja in nimajo za posledico nujno oblikovanje novih (nižjih) trendov zaupanja v institucije ali pa so posledica vplivov skozi daljše obdobje, ki se nenazadnje kažejo kot oblikovanje novih trendov. Pri opazovanju toka sprememb je torej nujno determinirati ali je orientacija ljudi do politike, političnih strank, političnih institucij in nenazadnje akterjev posledica dogodkov ali spremenjenega trenda (Dalton, 2004:21; glej tudi Klingemann in Fuchs, 1995). *»O trendih lahko govorimo v primeru obstoja dolgotrajne in intenzivne spremembe, ki ni posledica trenutnih in naključnih političnih škandalov ali spontane pojavnosti v določeni časovni točki«* (Dalton, 2004:22).

Zaupanje je nujen element delovanja demokracije, vendar lahko na podlagi sekundarne analize literature trdimo, da naraščanje nezaupanja ne pomeni nedelovanja demokracije, temveč zahtevo državljanov po reformah. Večjo stopnjo zadovoljstva z delovanjem sistema in višjo stopnjo zaupanja je torej mogoče doseči z reformami v obliki participativne demokracije, kjer imajo državljani večjo vlogo v oblikovanju in spreminjanju sistema.

O sobivanju oblike vladavine in politične kulture oz. konceptu politične podpore govori že Easton, ki razlikuje med objekti in načini podpore, torej med podporo politični skupnosti, podporo režimu in podporo avtoriteti (Easton v Klingemann, 1999). Različne vidike in vplive dejavnikov bomo opazovali tudi mi s pomočjo regresijske analize, ki jo sestavljajo različni za nas relevantni indikatorji (ki jih predstavljamo tudi v nadaljevanju naloge). Dalton meni, da je pojav upada zaupanja širši od pojava nezadovoljstva s sistemom, torej se višanje stopnje nezadovoljstva ne kaže nujno kot upad zaupanja v demokratični politični sistem (glej Dalton,

2004). Večja kritičnost do delovanja političnih institucij naj bi se odražala v večji odtujenosti od političnih strank in manjši pozitivni orientiranosti oz. podpori delovanju vlade (Dalton, 2004). Takšno stanje dejansko pomeni zahtevo po modernizaciji obstoječega sistema in vpeljavi reform, ki pomenijo oblikovanje »novega in močnejšega demokratičnega sistema« (Barber v Dalton, 2004:13).

Zaupanje je glavni element družbenega razvoja oz. glavna komponenta socialnega kapitala, ekonomske rasti, socialne integritete, politične stabilnosti in nenazadnje učinkovitega delovanja vlade. Omenjeni dejavniki so namreč odvisni od delovanja vrednot, posameznikovih norm in prepričanj, ki vplivajo na posameznikovo zmožnost zaupanja in sodelovanja. Kasse in Newton delita med socialnim in političnim zaupanjem, slednje je namreč bolj difuzno, odvisno od politike in njenih voditeljev, medtem ko je medosebno zaupanje najbolj osnovno zaupanje v družbi in pomemben dejavnik v oblikovanju političnega zaupanja (Kasse in Newton, 1999). Medosebno oz. generalizirano zaupanje se gradi na znanju o drugih, medtem ko je politično zaupanje zgrajeno in se gradi na manjši vpletenosti posameznikov oz., kot je pojav opisal Newton, temelji na »znanju iz druge roke« (Newton v Norris, 1999:179). Prav zaradi tega je politično zaupanje bolj pragmatično. Politično zaupanje ni nujno odvisno od socialnih dejavnikov, temveč neposredno od političnega dogajanja.

V družbene dejavnike vpliva na zaupanje smo na podlagi medosebnih odnosov razdelili na makro raven oz. družbeno komponento, ki vključuje dogajanje v širšem družbenem prostoru, spremembe sistema in načina vladanja, spremembe vladne garniture, politične preobrate in podobno, ter mikro raven oz. socialno komponento, ki se nanaša na posameznikovo percepcijo zadovoljstva z življenjem, odnosa do bližnjih in njegovim individualnim občutkom vpletenosti v družbeno dogajanje.

V nadaljnji analizi izhajamo iz »... podmene, da politična javnost izgublja zaupanje v politike, kar posredno prispeva k zmanjšanju zaupanja v politični sistem nasploh« (Toš, 1999:913). Vsekakor pa ne smemo prezreti mikro ravni, saj naj bi se teorija institucionalnega zaupanja oblikovala prav na medosebnem zaupanju, ki tudi generira zaupanje v institucije (Newton v Norris, 1999).

1.2 Potek raziskave

Spodbuda za temo zaupanja oz. nezaupanja v institucije so bile številne študije in javnomnenjske raziskave, ki v zadnjih nekaj letih zaznavajo upad zaupanja s strani državljanov tako v nacionalne kot mednarodne institucije. Če se osredotočimo na Slovenijo, lahko na podlagi izvedenih študij Centra za raziskave javnega mnenja ter različnih raziskav, ki se izvajajo v okviru Ljubljanske univerze in še posebej Fakultete za družbene vede³ v okviru longitudinalnih študij, zaznamo relativno visoko stopnjo nezaupanja v Državni zbor. Nenazadnje bomo v nadaljevanju naloge skušali poiskati družbene dejavnike oz. vzroke v delovanju družbe, ki se odražajo kot upadanje zaupanja v institucije na prej omenjenih ravneh. Predvidevamo lahko, da bo na določenih ravneh stopnja zaupanja upadla oz. narasla zaradi vpliva kratkoročnih dejavnikov, kot so lahko parlamentarne volitve, predsedniške volitve, zamenjave ministrov, ali pa bodo obstajali takšni dejavniki, ki bodo vplivali na dolgoročno spremembo stopnje zaupanja oz. na oblikovanje novih (dolgoročnih) trendov.

V nadaljnji analizi bomo s pomočjo sekundarne analize podatkov ugotavljali, kaj dejansko vpliva na oblikovanje takšnega gibanja. Ali je nižje zaupanje v nacionalne institucije posledica bolj specifičnih pričakovanj, ki se ne realizirajo in je posledično zaupanje nižje in obratno, da so pričakovanja glede delovanja institucij Evropske unije bolj splošna in difuzna in je zaupanje višje, ker je pričakovanja državljanov mogoče prej zadovoljiti. V podrobnejši analizi izbranih držav se bomo posvetili tudi socialnim dejavnikom oz. vidiku generaliziranega zaupanja, ki pomeni vpletenost čustev prisotnih tudi v zaupanju v nacionalne institucije. Na mikro ravni opazovanja medsebojne povezanosti smo uporabili tudi spremenljivko zadovoljstvo z življenjem, katere oblikovanje je odvisno od številnih družbenih in socialnih dejavnikov in njihovega aktivnega vpliva.

³ Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij – prof. dr. Niko Toš; Center za politološke raziskave – prof. dr. Danica Fink-Hafner.

2 ZAUPANJE KOT DRUŽBOSLOVNI POJEM

2.1 *Opredelitev pojma zaupanje*

Da bi lahko na izbranem časovnem intervalu opazovali stopnjo zaupanja in nezaupanja ter kasneje opredelili dejavnike, ki so bili ključni v spreminjanju stopnje zaupanja, moramo opredeliti, kaj zaupanje sploh je. Opredelitve smo poiskali v obstoječih raziskavah ter v domači in tuji literaturi, ki se ukvarja z zaupanjem na takšen ali drugačen način.

Na prvi pogled bi lahko rekli, da je zaupanje enovit in relativno dobro teoretično opredeljen pojem, vendar se med prebiranjem relevantne literature pokaže, da vse le ni tako preprosto, saj si tudi tako preprost pojem, kot je zaupanje, različni teoretiki in raziskovalci različno tolmačijo. Pojem oz. koncept zaupanja je relativno širok in vse prej kot enovit. Z analizo različnih že opravljenih raziskav lahko tako trdimo, da je pristop do zaupanja v sferi družboslovja izjemno kompleksen.

Med opredelitvami pojma zaupanje prevladujejo tiste, ki na zaupanje (tudi zaupanje v institucije) gledajo kot na sociološki in politološki pojav oz. splet vseh omenjenih dejavnikov. Skupno različnim pristopom in analitikom, ki smo jih izbrali, je predmet zaupanja, in sicer institucionalno zaupanje in zaupanje v akterje znotraj institucij. Stopnja zaupanja govori o kritičnem pogledu na delovanje političnih institucij in njihovih akterjev (Nye in drugi, 1997; Klingemann, 1998; Kaase in Newton, 1999). Zaupanje je nerazdružljivo povezano z delovanjem demokracije, pri čemer pa so analitiki nesklepčni ali sta stopnja demokratičnosti in zaupanje premo ali obratno sorazmerna (Warren v Volf, 2005). Politične institucije so eden ključnih dejavnikov pri oblikovanju posameznikovega sistema vrednot, med katerimi je tudi zaupanje.

Zaupanje je torej med drugim posledica interesa do predmeta zaupanja, ki se v politiki kaže kot podpora delovanju političnih institucij. Zaupanje je eden od elementov učinkovitega delovanja sistema (vlade); v nasprotju s tem pa nizko zaupanje in s tem nizka stopnja podpore vodita k neučinkovitemu reagiranju sistema na izzive in posledično k še nižji stopnji zaupanja. Iz tega vidika je torej zaupanje v politiki ciklično pogojeno. Mishler in Rose menita, da je zaupanje pomembnejše za novonastale demokratične sisteme, ker gre v tem

primeru za družbe, kjer sistem elit, ki bi pomenile izvir podpore sistemu, še ni oblikovan (Mishler in Rose, 1994). Spremembe v starih, stabilnejših demokracijah so počasnejše in manj izrazite, obenem pa imajo neposreden vpliv na delovanje družbe in s tem na stopnjo zaupanja posameznikov v delovanje političnih institucij. Takšen (ne)posreden vpliv je med drugim tudi posledica preteklega dogajanja. Posamezniki v novih demokracijah namreč zaznavajo obstoječi politični sistem kot enega izmed možnih, medtem ko državljani starih demokracij vidijo ta sistem kot edini mogoč (Norris v Norris, 1999). Po mnenju drugih pa se tudi državljani novih demokracij nočejo odpovedati obstoječemu (novemu) sistemu in se vrniti v starega (Mishler in Rose v Norris v Norris, 1999). Dokler bo novo vzpostavljena demokracija pomenila podporo individualnih pravic, se skepticizem do novega sistema ne bo sprevrgel v nezaupanje. Politično zaupanje je institucionalno zaupanje, ki deluje pod vplivom okolja, temelji na močni civilni družbi in razvitosti organizacij, obenem pa ga je nemogoče ločiti od generaliziranega zaupanja. Nekateri namreč menijo, da sta »socialno zaupanje in politično zaupanje samo različni strani istega kovanca« (Newton v Norris, 1999:179). Zaupanje⁴ v politične institucije je grajeno na močni civilni družbi, razvitem organizacijskem sistemu ter visokem nivoju medosebnega zaupanja (Newton v Norris, 1999). Dejstvo je namreč, da se posamezniki z višjo stopnjo generaliziranega zaupanja vedejo tudi bolj zaupljivo na širši družbeni ravni (Newton v Norris, 1999; Volf, 2005).

V odnosu do institucij je zaupanje tisto, ki ublaži občutek tveganja oz. daje občutek, da bodo institucije s svojim delovanjem zastopale tudi naše lastne interese (glej tudi Bačlija in Johannsen, 2007). Vsekakor pa se ob tem pojavlja vprašanje preučevanja analize zaupanja v institucije kot popolnoma neodvisnega sistema od medosebnega zaupanja. Rus v svoji študiji o vrednotah Slovencev in Evropejcev povzame razpravo Gräfa in Jagodzinskega o difuzni ali specifični naravi zaupanja, kjer med drugim ugotavljata, da *"kdor zaupa posameznim osebam (konkreten predmet zaupanja), še ne zaupa v institucije ..."* (Rus v Rus in Toš, 2005: 336). Vendarle pa Rus v svoji zaključni razpravi o zaupanju v institucije meni, da za sistem tovrstnega zaupanja velja: *"... da se izraža, torej narašča ali upada glede na stanje zaupanja v družbi nasploh, gleda na razvitost medčloveškega zaupanja in na njem temelječih socialnih omrežij oz. glede na difuzno oz. specifično, konkretno naravo pričakovanj in zaupanja v posamezne podsisteme oz. posamezne institucije"* (Rus v Rus in Toš, 2005:365).

⁴ Newton tu govori tako o »confidence« kot o »trust« (Newton v Norris, 1999:179).

Zaupanje je nenazadnje nerazdružljivo povezano z zaupanjem v ljudi kot akterje, saj je posledica nezaupanja akterjem nezaupanje v njihovo delovanje in nezaupanje v institucije, v okviru katerih le-ti delujejo. Tako tudi znani slovenski lobist trdi, da je zaupanje »nekaj, česar današnje organizacije ne proizvajajo v izobilju«. Torej je motiviranost posameznikov za delovanje povezano s stopnjo (medosebnega) zaupanja. *»Če posamezniki drug drugemu ne zaupajo svojega znanja ali ne zaupajo, da bo izmenjava recipročna, je malo verjetno, da bo sistem učinkovit. Za razliko od izgube zaupanja, vzpostavitev zaupanja ni mačji kašelj. Zaupanje se gradi postopoma in skozi čas«* (Gruban, 2007)⁵.

V nadaljevanju predstavljamo različne teoretične pristope do zaupanja, ki smo jih zbrali s sekundarno analizo obstoječe literature. Avtorji na eni strani govorijo o medosebnem ali generaliziranem zaupanju (glej Igljč, 2004), na drugi strani pa opredeljujejo zaupanje do institucij in njihovega delovanja. Velikokrat pa pojem medosebnega zaupanja v splošni opredelitvi definira pojem zaupanja v institucije.

V tem delu torej govorimo o pojmu zaupanja na splošno, v nadaljevanju (glej str. 18) pa odnos do pojma zaupanja razdelimo glede na različne družbene pristope.

- V Slovarju o vladi in politiki Collin zaupanje pojmuje kot prepričanje, da je nekaj pravilno, da bo delovalo. Zaupanje razume tudi kot dolžnost skrbeti za nekaj, kar nam je predano v skrbstvo oz. v upravljanje (Collin, 1998:212).
- Scruton v knjigi Slovar politične misli kombinira sociološki in pravni pristop. Zaupanje definira kot pravni dogovor, v katerem je znan pravni zaupnik, ki varuje in ščiti določene interese ter koristi (Scruton, 1996:472).
- Sruk predstavi stališče, da je zaupanja npravstvenopsihološka kategorija, ki opisuje kako ljudje – volivci – verjamejo predstavnikom najrazličnejših političnih institucij in jim izražajo podporo. Najpogosteje se zaupanje ljudi izraža z glasovi na volitvah. Tako v demokratičnih kot v totalitarnih sistemih, kjer so ljudje brezpravni in se z njimi manipulira, avtoritarni voditelji demagoško izražajo potrebo režima, da se zagotovi podporo množic (Sruk, 1995:370).

⁵ Gruban: <http://www.dialogos.si/slo/>

- Yamagishi v Sociološki enciklopediji opredeljuje zaupanje kot sociološki dejavnik, ki omogoča sodelovanje in s tem izboljšanje splošnega javnega dobrega v družbi. Brez zaupanja po njegovem mnenju ljudje ne bi sklepali »potencialno dobrih, a tveganih odnosov« (Yamagishi, 1996:884. Ob tem avtor obenem poudarja potrebo po zavedanju obstoja izredno majhnega soglasja o konceptu zaupanja).
- Lewis in Weighert menita, da o zaupanju lahko govorimo šele, ko se konča hladno preračunavanje sebičnih interesov (Lewis in Weighert v Yamagishi, 1996). Drugi psihologi so mnenja, da je zaupanje »posplošeno pričakovanje, da se je moč zanesti na ustne ali pisne izjave drugih ljudi«, torej je občutek zaupanja predmet psihološke percepcije posameznika o soljudeh (Rotter v Yamagishi, 1996).
- Alesina in LaFerrara menita, da je zaupanje v sočloveka odsev moralnega ali kulturnega vedenja posameznika in je osnovano na preteklih izkušnjah vsakega posameznika (Alesina in LaFerrara, 2000). Posameznik se po njunem mnenju drugim zaupa le, če je bil njihov odnos do njega v preteklosti pošten in nediskriminatoren. Splošno gledano, posamezniki bolj zaupajo sebi podobnim in bližnjim ter posameznikom, s katerimi jih povezujejo dolgotrajne vezi. Avtorja analizirata tudi stopnjo zaupanja v izbrane institucije posamezne države in ugotavljata, da je zaupanje večje v družbah, v katerih so kriminalna dejanja učinkoviteje preganjana.
- Zaupanje je po Barbaletu čustvo, ki se povezuje s samozavestjo in lojalnostjo (Barbalet, 1996). Samozavest, zaupanje in lojalnost predstavljajo osnovo družbenega življenja. Tako samozavest predstavlja čustveno osnovo za delovanje, zaupanje za sodelovanje in lojalnost za organiziranje. Zaupanje se lahko pojmuje kot verovanje nekoga, da bo delovanje drugih ustrezalo njegovim pričakovanjem oz. da se lahko na enak način zanesa na delovanje drugih (Barbalet, 1996).
- Fukuyama gleda na zaupanje kot na kulturno določen koncept (glej Fukuyama, 1995). Nezaupanje je po njegovem večje v družbah, v katerih delujejo velike hierarhične in avtoritarne institucije.

- Zaupanje je psihološki pojav, ki omogoča predvidevanje, da bo vedenje drugih prijateljsko, predvidljivo in neškodljivo, nezaupanje pa je pričakovanje, da bo vedenje drugih nepredvidljivo, škodljivo ali pa oboje hkrati (Prutt v Kaase in Newton, 1999).
- V svoji raziskavi Zaupanje v vlado Toš ne uporablja pojma zaupanje oz. nezaupanje, temveč v določenih segmentih pojem nadomesti s pojmom (ne)zadovoljstvo (Toš, 1999). Pojem zaupanje uporabi za opredeljevanje medosebnih odnosov, na drugi strani pa pojem zadovoljstva govori o medosebnih odnosih med državljanom oz. volivcem in državo kot organskim, nenehno spreminjajočim se sistemom. Torej pojmuje zaupanje kot »psihološki pojav, v katerem se posameznik opira na sočloveka ali na določen družbeni koncept« (Toš, 1999:220).
- Kaase in Newton, prav tako v raziskavi Zaupanje v vlado, raje uporabljata besede »zaupanje v vlado« kot »stališča do vlade«, čeprav na pojav prav tako gledata s psihološkega vidika (Kaase in Newton, 1999). Sodita namreč, da beseda »... zaupati v nekaj vključuje pomen udeležnosti, prizadetosti, moralnega in čustvenega zaupanja in obveznosti; če pa rečemo stališče do nečesa, pa to vključuje ločevanje, odcepitev, položaj zunanjega opazovalca. V tem smislu zaupanje v vlado vključuje pomen državljanove identifikacije z demokratično vlado in njegovo čustveno navezanost nanjo« (Kaase in Newton, 1999:25).
- Miller se v svoji nekoliko starejši študiji ukvarja predvsem z vprašanjem političnega zaupanja, ki ga opredeljuje kot prepričanje državljanov, da vlada deluje po predpisih in je obenem neobhodno povezano s psihološkim konceptom oz. zaznavami in čustvi posameznika (Miller, 1974). Miller koncept zaupanja povezuje z idejo legitimnosti, v skladu s katero morajo biti vladne institucije moralno in legalno priznane in široko sprejete med državljani. Posledično je torej koncept zaupanja v vlado povezan z identificiranjem in ne odtujenostjo od političnih institucij, simbolov in vrednot. Če državljani negativno vrednotijo delo vlade, po mnenju Millerja govorimo o nezaupanju državljanov. Državljani vladi ne zaupajo, ko so prepričani, da vlada ne deluje dobro in da ne deluje skladno z njihovimi pričakovanji. Kadar je stopnja nezaupanja državljanov v vlado visoka, lahko govorimo o političnem cinizmu ali odtujenosti.

- Pravni svetovalec Državnega zbora zaupanje pojmuje kot *»načelo pravne varnosti«*, po katerem lahko predvidimo, kaj je pravno dopustno in kaj ne (Cerar, 2006:2). Jasna opredelitev dopustnega in nedopustnega je torej tista, ki prejudicira zaupanje v pravo.
- Rose ima v raziskavi *»Insajderji in outsiderji: Barometer nove Evrope 2004«* (Rose, 2005) do raziskovanja zaupanja dva pristopa, in sicer kulturni in zgodovinski pristop, ki predpostavlja enotnost znotraj posamezne družbe in drugačnost med družbami, ter ekonomski pristop, ki pomeni enak teoretični pristop do vseh opazovanih družb.
- Volf meni, da zaupanje v sferi ekonomije pomeni zaščito pred zlorabami drugih in uresničevanje lastnih interesov. *»Zaupanje je eden izmed ključnih dejavnikov stabilnih ekonomskih oz. družbenih institucij«* (Volf, 2005:25). Stabilni ekonomski odnosi med akterji oblikujejo vzajemna pričakovanja, ki med drugim vključujejo tudi zaupanje.
- Newton med drugim meni, da so spremembe v zaupanju posledica zmožnosti vladne strukture, da se spopade z ekonomskimi vprašanji. Kjer je vlada v boju uspešna in sposobna zadovoljiti visoka pričakovanja, je zaupanje višje (Newton v Norris, 1999).

Seveda poleg omenjenih opredelitev obstajajo še številne druge, ki bolj ali manj splošno, podobno ali popolnoma na drug način opredeljujejo pojem zaupanja. Longitudinalna študija Slovensko javno mnenje, ki jo, kot že rečeno, izvaja Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij in katerega posamezne raziskave so med drugim tudi del EUROBAROMETRA, ki ga bomo uporabili v nadaljevanju, v svojem vprašalniku uporablja pojem zaupanje⁶. Pojem zaupanja je uporabljen tudi v drugem vprašalniku, in sicer v Evropski družboslovni raziskavi, ki bo prav tako del naše poglobljene sekundarne analize.

⁶ *»Pred vami je seznam različnih organizacij. Prosim vas, da mi za vsako posebej poveste, kakšno je vaše zaupanje vanjo: ali je vaše zaupanje veliko, precejšnje, majhno ali pa sploh ne čutite nobenega zaupanja.«* (vprašalnik EUROBAROMETER).

2.2 Različni pristopi do pojma (ne)zaupanje⁷ v primerljivih mednarodnih raziskavah

Če povzamemo ugotovitve raziskav⁸, se pri opredeljevanju pojma zaupanje na širši sistemski ravni uporabljajo različni pristopi, ki obenem govorijo o različnih dejavnikih vpliva na oblikovanje zaupanja (glej tudi Fink-Hafner in drugi, 2001) Analitiki (Nye jr., Zelikow, King, Mishler, Rose, Klingemann, Fukuyama, Toš, Norris, Fink-Hafner) dejavnike zaupanja oz. nezaupanja razdelijo na več vrst oz. več pristopov. Med različnimi pristopi ne moremo postaviti neke hierarhije relevantnosti, saj so vzroki načeloma prepleteni in medsebojno pogojeni. Tako lahko torej opredelimo več teoretičnih pristopov do pojma zaupanje, in sicer:

- 1. politološki pristop;*
- 2. psihološki pristop;*
- 3. sociološki pristop;*
- 4. pravni pristop;*
- 5. ekonomski pristop;*
- 6. kulturološki pristop in nenazadnje*
- 7. mešanica vsega omenjenega oz. interdisciplinarni pristop.*

Iz slednjega je tudi razvidno, da se zaupanje pojavlja v vseh sferah človekovega delovanja. Zaupanje je namreč predpogoj posameznikovega delovanja v družbi.

Razprava o zaupanju se po mnenju Oscarja Gabriela začne z Eastonovo razpravo o konceptu politične podpore leta 1975 (Gabriel v Fukuyama, 1995:360). Politična podpora je po Eastonu lahko specifična (nanaša se na točno določene akterje oz. na točno določeno dejanje) ali difuzna (nanaša se na objekte, dogajanja in akterje nasploh). Tako zaupanje, ki se nanaša na politični sistem, izhaja iz »dojemanja političnih institucij ali političnih procesov ter iz lastnega dojemanja politične oblasti« (Gabriel v Fukuyama, 1995:361).

⁷ Dejavniki v oblikovanju zaupanja oz. nezaupanja so povzeti po različnih do sedaj opravljenih študijah in predstavljajo reprezentativne dejavnike, ki vplivajo na stopnjo zaupanja.

⁸ »Dejavniki oblikovanja (ne)zaupanja v Državni zbor«, nosilci raziskave Danica Fink-Hafner, Alenka Krašovec, Simona Kustec in Živa Filej. Raziskava Inštituta za družboslovne raziskave, Centra za politološke raziskave ter Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij v letih 2001 in 2002 je potekala v okviru Fakultete za družbene vede. Prvo fazno poročilo, marec 2001.

V raziskavi »Zakaj ljudje ne zaupajo vladi«, ki so jo oblikovali Nye jr., Zelokow in King v letu 1997, so dejavnike, ki vplivajo na stopnjo zaupanja, razdelili v tri temeljne skupine (Nye jr. in drugi, 1997:11–17).

1. **Ekonomski vzroki oz. dejavniki nezadovoljstva** so tisti dejavniki, ki vplivajo na življenjski standard državljanov. Zadovoljstvo z življenjsko situacijo posledično vpliva na stopnjo zadovoljstva z vlado. V situaciji nizke ekonomske rasti državljani grešnega kozla vidijo v vodstvu t.j. v vladi. Ključni spremenljivki za merjene ekonomskega blagostanja državljanov sta bruto domači proizvod (BDP) in letna rast le-tega na prebivalca. Raziskovalci so ugotovili, da se stopnja zaupanja ne razlikuje med državljani z višjim ali nižjim ekonomskim položajem (Lawrence v Nye jr. in drugi, 1997:12).
2. **Politični dejavniki zadovoljstva oz. nezadovoljstva** so tisti dejavniki, ki govorijo o odnosu državljanov do delovanja vlade. Zaznave (ne)uspešnosti delovanja se spreminjajo skozi čas. Tako je zaupanje v vlado posledica ekonomskih, socialnih kriz in vojne. Iz omenjene predpostavke izhaja tudi teza, da je upad zaupanja posledica hladne vojne (King in Neustad v Nye jr. in drugi, 1997:15). Med politične dejavnike upada zaupanja raziskovalci vključujejo vrednotenje dela vladnih institucij, strank, interesnih skupin, strokovne javnosti ter poročanje medijev.
3. **Družbeni in kulturni dejavniki zaupanja** v institucije so po Mensbridgu tisti, ki vplivajo na oblikovanje zaupanja, družbenih norm in medosebnih vezi, ki so pogoj za delovanje institucij (Mensbridge v Nye jr. in drugi, 1997:13). Pomembni družbeni in kulturni dejavniki so tako: različni demografski dejavniki, stopnja samomorilnosti, življenjski pogoji oz. oblika družinske skupnosti ter ekonomsko stanje posameznika in njegove družine, stopnja rodnosti, enakost med spoloma in enakost med različnimi socialnimi razredi, občutek varnosti, pomen množičnih medijev, itd. Dejavniki, ki so jih raziskovalci uvrstili v kategorijo družboslovnih in kulturnih dejavnikov (Nye jr. in drugi, 1997), so primerljivi z dejavniki, ki jih uporablja Ronald Inglehart v svoji študiji »Modernizacija in postmodernizem« (Inglehard, 1997, glej tudi Kim, 2001). Lahko bi torej rekli, da so družbeni in kulturni dejavniki tisti, ki vplivajo oz. oblikujejo kvaliteto življenja posameznikov in kot takšni vplivajo na stopnjo zaupanja

v institucije. Prav delovanje institucij je namreč po prepričanju državljanov tisto, ki oblikuje kakovost življenja.

Naslednjo opredelitev sta oblikovala Mishler in Rose, ki v svoji raziskavi prav tako razlikujeta med ekonomskimi, političnimi in socialnimi dejavniki (Mishler in Rose, 1994; glej tudi Fink–Hafner in drugi, 2001).

1. *Ekonomski dejavniki:*

- ocena življenjskega standarda;
- predvidevanje o prihodnjem življenjskem standardu;
- primerjava trenutnega življenjskega standarda s standardom v preteklosti.

2. *Socialni dejavniki:*

- izobrazba;
- vrsta zaposlitve;
- prihodki;
- obiskovanje verskih obredov;
- kraj bivanja;
- starost;
- spol;
- »evropska identifikacija«.

3. *Politični dejavniki:*

- podpora staremu političnemu sistemu;
- podpora trenutnemu političnemu sistemu;
- podpora sistemu, ki ga pričakujejo v prihodnosti.

Znotraj političnega zaupanja je Klingemann v analizi »Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis« na podlagi raziskave World Values Survey raziskoval zaupanje v politični sistem in opredelil tri vidike politične podpore (Klingemann, 1998).

1. *Podpora politični skupnosti:*

- demokratičnost (starost in stopnja demokracije);

- stopnja nacionalnega ponosa;
- patriotizem (pripravljenost državljanov bojevati se za svojo državo).

2. Podpora demokraciji kot obliki vladavine:

- demokratičnost (trajanje in stopnja demokratičnosti).

3. Vrednotenje(dejanskega) delovanja demokracije:

- demokratičnost (starost in stopnja demokracije);
- zadovoljstvo državljanov z demokratičnimi procesi;
- spremembe v delovanju sistema (zaupanje v institucije).

Klingemann v analizi tako ugotavlja (podatki WVS), da ni povezanosti med izbranimi spremenljivkami (Klingemann, 1998). O zaupanju lahko torej govorimo neodvisno od oblike političnega sistema, obenem pa po Klingemannu takšen rezultat onemogoča identifikacijo tistih, ki so dejansko nezadovoljni z delovanjem političnega sistema. Prav tako govori o obstoju negativnega trenda podpore sistemu v starih in novih demokracijah. Po njegovem mnenju je zadovoljstvo z demokracijo podvrženo izjemno počasni (pozitivni) rasti, ki je vidna predvsem v novonastalih demokracijah, in sicer kot posledica sprememb v devetdesetih. Klingemann je na podlagi opisanih ugotovitev oblikoval pojem »nezadovoljnega demokrata«⁹. S tem pojmom opisuje posamezne družbe, v katerih državljanji izražajo visoko podporo demokratičnemu sistemu kot obliki vladavine in nizko zaupanje v delovanje obstoječega sistema.

Fukuyama dejavnike, ki vplivajo na stopnjo zaupanja v institucije, deli na družbene, ekonomske in tehnološke. Pri razdelitvi posebej izpostavi tehnološke dejavnike oz. razvoj elektronskih medijev. Prav te namreč povezuje s padcem berlinskega zidu oz. vseh avtoritarnih sistemov. Po njegovem prihod nove tehnologije vpliva na znižanje stopnje hierarhije in stopnje avtoritarnosti institucij. Takšen trend niža zaupanje v institucije in etnične norme, ki so del preteklosti. Informacijska revolucija zanika uporabnost in potrebnost velikih hierarhičnih in avtoritarnih institucij ter ustvarja možnost za spontano nastajanje skupnosti, ki so jih omenjene institucije v preteklosti spodkopavale (Fukuyama, 1998; glej tudi Fink-Hafner in drugi, 2001). Avtor hkrati poudarja, da je »določena mera hierarhije

⁹ »dissatisfied democrats«

zdrava, saj vsi ljudje niso dovolj samostojni in za svoj obstoj potrebujejo zaupanje v nadrejene« (Fukuyama, 1995, 25-26). Na drugi strani pa obstajajo družbe, kjer določeni posamezniki izkoriščajo sistem. Iz opisane analize je družba torej odvisna od zaupanja, ki je kulturno determinirano in od katerega je odvisen pojav novih razvitejših skupnosti.

Ola Listhaug meni, da gre vzroke upada zaupanja iskati v »*kompleksni povezanosti političnih in socialnih faktorjev*«¹⁰ (Listhaug v Klingemann in Fuchs, 1995:262). Na politično prepričanje množic vplivata način pridobivanja volivcev in način reševanja trenutnih političnih problemov s strani vlade. Pozitivna prepletenost političnih in socialnih faktorjev državljanom zagotavlja višjo izobrazbo in s tem večje možnosti tekmovanja (kognitivne kompetence) in aktivnega političnega udejstvovanja. Naraščajoča politična neodvisnost državljanov in možnost oblikovanja lastnih negativnih stališč vodi do nezaupanja v politiko (Listhaug v Klingemann in Fuchs, 1995). Prepletenost različnih družbenih faktorjev vpliva na oblikovanje več skupin ljudi, med njimi t.i. materialistov in postmaterialistov, kot jih opredeljuje tudi Inglehart (Inglehart, 1997).

Pri opredelitvi pojma zaupanje lahko govorimo tudi o ciklični naravi pojma. Dejavniki, ki povzročijo upad zaupanja, so lahko obenem tudi dejavniki, ki vplivajo na porast zaupanja. Ti dejavniki so lahko tako socialno-demografske, kot tudi politične in ekonomske narave. Delovanje vlade in drugih političnih institucij lahko torej vzpodbuja tako negativne kot tudi pozitivne reakcije državljanov, kar se odraža kot upad ali naraščanje zaupanja v institucije (Listhaug v Klingemann in Fuchs, 1995).

Do sedaj smo govorili o zaupanju kot »*trust*«, v nadaljevanju pa Listhaug in Wiberg govorita o zaupanju kot »*confidence*«, kar je med analitiki zaupanja v institucije nekoliko manj uporabljen pojem (Listhaug in Wiberg v Klingemann in Fuchs, 1995:299). Avtorja uporabo pojma »*confidence*« razlagata kot možnost dvojnega občutka. Državljanji lahko negativne občutke nezaupanja gojijo do institucije ali/in do akterjev samih. Kot primer navajata različno interpretacijo upadanja zaupanja v ZDA konec šestdesetih let s strani Millerja in Citrina. Miller je upad zaupanja razumel kot znak krize ameriških političnih institucij, medtem ko je Citrin razlagal, da je upad zaupanja posledica nezadovoljstva z določenimi političnimi akterji (Miller in Citrin v Klingemann in Fuchs, 1995:299). Listhaug in Wiberg sta si postavila

¹⁰ »*multitude of political and social factors*«

vprašanje, kako razumeti upad zaupanja. Po njunem mnenju se mora upad zaupanja razumeti kot krizo določenih političnih institucij, vendar ga kljub temu ni treba razumeti kot grožnjo legitimnosti sistema. Določena stopnja nezaupanja lahko namreč spodbuja k bolj demokratičnemu delovanju (Listhaug in Wiberg v Klingemann in Fuchs, 1995).

Nekateri avtorji so mnenja, da je nezaupanje posledica načina poročanja medijev o delovanju politike, saj je po prepričanju medijev »*dobra novica - le slaba novica*« (Orren v Nye jr. in drugi, 1997:215; Listhaug in Wiberg v Klingemann in Fuchs, 1995:262). Posledice takšnega načina poročanja so vidne v upad(anj)u zaupanja v politiko in politične institucije. Omenjeno teorijo delno potrjuje analiza zaupanja v politične institucije v ZDA, s katero ugotavljajo nižjo stopnjo zaupanja med anketiranci, ki informacije pridobivajo v večini iz časopisov, radia ali TV (Blendon v Nye in drugi, 1997:215). Vendar vzrok za upad zaupanja niso mediji kot taki, temveč njihovo nenehno cinično poročanje o političnem dogajanju in politikih (Cappella in Jamieson v Nye jr. in drugi, 1997:275).

Toš omenja teorijo o krizi parlamentarnih sistemov, po kateri je sistem preobremenjen s pričakovanji in zahtevami državljanov (Toš, 1999:217). Po njegovem mnenju je temeljna predpostavka v razumevanju in raziskovanju zaupanja v institucije prepričanje, da je

»zaupanje v institucije v funkciji delujočega demokratičnega sistema. Čim večja je legitimnost sistema, čim večja je podpora, ki jo sistem uživa, čim večja je udeležba v sistemu itd., tem višja je stopnja zaupanja v osrednje institucije sistema. Pri tem moramo razlikovati med institucijami in njihovimi konkretnimi nosilci. Zaupanje v institucije na splošni, sistemski ravni lahko spremlja izražanje nezaupanja v institucije na osebni ravni, torej v konkretne nosilce oz. izvajalce normativnih funkcij konkretne institucije. Se pa tudi v zvezi z zaupanjem v institucije poraja dvom, ali je visoko zaupanje optimalno z vidika delovanja demokratičnega sistema. Nezaupanje namreč sprošča nadzorno funkcijo in je tako motiv za udeležbo« (Toš, 1999:35).

V naši raziskavi, ki se nanaša na preučevanje zaupanja na širši družbeni ravni, bomo uporabili pojem zaupanje, ki zaupanje opredeljuje kot družbeni fenomen. O zaupanju bomo govorili takrat, ko v kontekstu družbenega dogajanja državljani izražajo visoko podporo sistemu oz. posamezni instituciji. Zaupanje v nadaljevanju sekundarne analize enačimo s pozitivnim odnosom do delovanja institucij in kot podporo politiki, ki jo izbrane institucije izvajajo. Pri tem pa zaupanja ne moremo in tudi ne bomo enačili z zadovoljstvom, ki ga posamezniki

izražajo do delovanja institucij. Zadovoljstvo je vmesni faktor med percepcijo delovanja institucij (in akterjev) in zaupanjem v le-te. Delovanje akterjev je vzrok ali pa posledica oblikovanja zaupanja v delovanje institucij. V primerjavi med nacionalnimi in evropskimi institucijami so nacionalne institucije tiste, do katerih državljani gojijo intenzivnejše občutke. Nacionalne institucije so državljanom bližje in so tiste, na/do katerih državljani sproščajo svoje frustracije ali izražajo svojo podporo. Evropske institucije pa so tiste, ki so oddaljene in kot take po mnenju državljanov niso krive za družbeno stanje. Pri tem smo prepričanja, da prav zaradi te oddaljenosti državljani do institucij EU izražajo pozitivne občutke, ki so še intenzivnejši ob pojavu nacionalne krize. Institucije EU so tiste, v katerih državljani vidijo rešitev in »velikega brata«, ki lahko ob krizah usmerja delo nacionalnega nivoja.

3 METODOLOGIJA

3.1 Raziskave zaupanja v institucije

Raziskovalno področje zaupanja v institucije je v Sloveniji izjemno bogato. Med drugim je tu raziskava »*Zaupanje v Državni zbor*« (Fink-Hafner in drugi, 2001), ki smo jo že omenili in podrobno preučuje področje zaupanja v omenjeno institucijo. Rezultati raziskave pokažejo, da stopnja zaupanja v Državni zbor ni stalna, temveč niha glede na družbeno dogajanje. Po ugotovitvah raziskovalcev so ključni dejavniki, ki vplivajo na spremembo zaupanja v Državni zbor, ekonomsko in socialno stanje v družbi ter politično dogajanje. Rezultati omenjene analize so pokazali, da je zaupanje v Državni zbor doseglo najvišjo raven v letih 1991, 1992 in 2000 ter najnižjo raven v letu 1998, sledita leti 1995 in 1996.

Med pomembnejšimi raziskavami je tudi raziskava Nika Toša »*Zaupanje v institucije*«, pri kateri se med drugim opira na že prej omenjeno raziskavo Listhauga in Wiberga (Listhaug in Wiberg v Klingemann in Fuchs, 1995), ki sta izvedla najširše empirično ovrednotenje problema zaupanja v institucije (Toš, 1998:35). V omenjeni raziskavi Toš analizira zaupanje v institucije v Sloveniji in nekaterih srednje in vzhodno evropskih državah v posameznih časovnih točkah.

Listhaug v raziskavi »*Dinamika zaupanja v politike*« (Listhaug v Klingemann in Fuchs, 1995) izvede meritve zaupanja v ZDA. Zaupanje v institucije opazuje med drugim tudi z demografskimi spremenljivkami ter politično usmerjenostjo posameznikov. Skupaj z Wibergom je Listhaug izvedel raziskavo o zaupanju v politične in privatne institucije, pri čemer sta analitika prišla do spoznanja, da so politične institucije tiste, ki so v primerjavi z drugimi javnimi institucijami deležne nižje stopnje zaupanja. Pri tem sta izpostavila predvsem zaupanje v izobraževalni sistem, vojsko in policijo. Do takšnih rezultatov so prišli tudi analitiki v drugih podobnih raziskavah (glej Listhaug in Wiberg v Klingemann in Fuchs, 1995).

Oscar Gabriel v svoji raziskavi meni, da je stopnja zaupanja odvisna od vrednotne orientiranosti posameznikov na eni in delovanja političnih institucij na drugi strani (Gabriel v Fukuyama, 1995:367). Nezaupanje je posledica razhajanja med pričakovanji državljanov in dejanskim delovanjem političnih institucij. Rezultati raziskave kažejo vpliv

postmaterialističnih vrednot in liberalizacije posameznikovih prepričanj na zaupanje v institucije. Zaradi spremenjenih vrednot je politika postavljena pod drobnogled in je v večji meri predmet ocenjevanja s strani državljanov, kot je bila v času materialističnih vrednot (Gabriel v Fukuyama, 1995:387).

Mishler in Rose (Mishler in Rose, 1994) v svoji raziskavi navajata tako kulturno teorijo zaupanja kot politično teorijo. Pri tem sta opazovala vpliv individualnega zaupanja na zaupanje v institucije ter vpliv družbenega dogajanja na politične institucije. Z regresijsko analizo sta prišla do naslednjih ugotovitev: *i) družbeno dogajanje oblikuje zaupanje v institucije ter ii) na stopnjo zaupanja v institucije vpliva tudi medosebno zaupanje.*

Do podobne ugotovitve o pomembnosti vpliva primarnih odnosov na zaupanje v institucije je prišla tudi študija, izvedena na področju nekdanje Vzhodne Nemčije (glej Klingemann in drugi, 2002). Raziskava je namreč pokazala, da je politično prepričanje posameznikov in s tem njihovo zaupanje v institucije odvisno od prepričanja in zaupanja njihovih staršev.

3.2 Problem meritev v raziskovanju zaupanja

V sekundarni analizi zaupanja, katere prvotni namen zbiranja podatkov se razlikuje od tistega, za katerega bomo podatke dejansko uporabili, naletimo na številne ovire. Kot so izpostavili tudi številni analitiki v svojih raziskavah institucionalnega zaupanja, je zaupanje pogosto posledica trenutnih vzgibov posameznika in trenutnega družbenega dogajanja. Glede na to se lahko tudi vprašamo, ali je opazovanje zaupanja dejansko opazovanje pravih (primarnih) stališč posameznika ali (zgolj) opazovanje, v katerih okoliščinah bo respondent izrazil eno stališče in v katerih drugo (drugačno) (Uhan, 1997:5). Prav tako nas skozi analizo spremljajo različne ugotovitve glede metodološke ustreznosti izbranih raziskav in načina merjenja zaupanja.

V analizi smo opustili prvotno željo po primerjavi rezultatov raziskave EUROBAROMETRA in Svetovne raziskave vrednot (World Value Survey - WVS). Delno iz razloga, ker podatki o zaupanju v institucije v WVS niso bili dostopni v celoti (časovno neprekrivanje izbranih baz podatkov), delno pa zaradi tega, ker dostopni indikatorji zaupanja v institucije niso bili

primerljivi (različna vprašanja). Raziskava WVS o institucionalnem zaupanju govori v treh časovnih točkah, kar je nezadostno za našo primerjalno analizo. V zameno smo uporabili Evropsko družboslovno raziskavo (European Social Survey – ESS), s pomočjo katere opazujemo vpliv izbranih neodvisnih spremenljivk na zaupanje državljanov v institucije. V prvi del analize (splošni trendi zaupanja) smo vključili vse države članice EU, v zadnjem delu pa smo se osredotočili na tri reprezentativne države, in sicer na Nemčijo kot eno izmed ustanoviteljic Skupnosti, Finsko kot državo z visoko stopnjo socialne varnosti in Slovenijo kot najbolj razvito državo, ki se Uniji priključi v širitvi leta 2004. Analizo splošnih trendov zaupanja smo opravili na že prej omenjeni raziskavi EUROBAROMETER.

V analizi smo uporabili tudi možnost kombinacije različnih virov podatkov, iz katerih smo oblikovali skupno, lastno bazo podatkov. Vanjo smo vključili podatke EUROBAROMETRA, podatke o stopnji letne rasti BPD na prebivalca, podatke o stopnji brezposelnosti, podatke o izvedenih parlamentarnih in predsedniških volitvah in druge izbrane podatke. Na podatkih smo izvedli regresijsko analizo. Pri tem smo opazovali vpliv posameznih neodvisnih spremenljivk na zaupanje nacionalnim institucijam (parlament in vlado) ter institucijam EU (EP in Komisijo) v letih 1995¹¹ do 2006. Z oblikovanjem lastne baze podatkov smo se v določeni meri izognili možni pristranskosti posameznega vprašalnika. Dvostopenjska lestvica¹², ki jo uporablja raziskava EUROBAROMETER, anketiranca usmerja k jasni opredelitvi lastnega mnenja, obenem pa povzroča polarizacijo mnenj (glej tudi Splichal, 1989). Na drugi strani pa vprašalnik ESS vključuje enajst-stopenjsko lestvico¹³, ki omogoča ločevanje skrajnih stališč od zmernejših. Takšna lestvica nam kljub združitvi¹⁴ vrednosti za potrebe sekundarne analize sicer omogoča zadostno polarizacijo odgovorov, vendar ne vključuje vseh spremenljivk, potrebnih za našo raziskavo.

Volf v svoji analizi poudarja, da se v primerjalni analizi, kjer je država kontekst analize, izpostavlja problem teoretične ekvivalence, ki pa ga je potrebno z namenom analize preseči (Volf, 2005). Za izvedbo sekundarne analize je torej pomembno dejstvo, da med izbranimi državami ni velikih kulturnih razlik in se vprašanja interpretirajo identično oz. je koncept delovanja institucij med državami, vključenimi v analizo, bolj ali manj enoten. Vprašanje

¹¹ V nekaterih primerih, predvsem za države EU12, bomo v bazo vključili že podatke od leta 1990 naprej.

¹² »I would like to ask you how much trust you have in certain institutions. For each of the following institutions, please tell me if you tend to trust or you tend not to trust«.

¹³ ESS vprašalnik: »Using this card, please tell me on a score of 0 to 10 how much you personally trust each of the institutions I read out. 0 means you do not trust an institution at all, and 10 means you have complete trust«.

¹⁴ Rekodiranje vrednosti.

vpliva konteksta smo v naši analizi izključili ob predpostavki, da gre za dokaj primerljiv izbor držav, ki so nenazadnje članice iste skupnosti. Obenem gre v analizi kljub nekoliko drugačnemu političnemu in socialnemu kontekstu za isti koncept institucij¹⁵, izmed katerih se v nadaljevanju analize osredotočimo na nacionalne institucije in institucije EU.

Ob izvajanju sekundarne analize se soočamo tudi z vprašanjem časovne dimenzije t.j. problemom ekvivalentnosti merskega instrumenta oz. pričakovanjem, da uporabljeni merski instrument meri preučevani pojav (v našem primeru zaupanje) v opazovanih časovnih presekih enako natančno (Prelow v Volf, 2005).

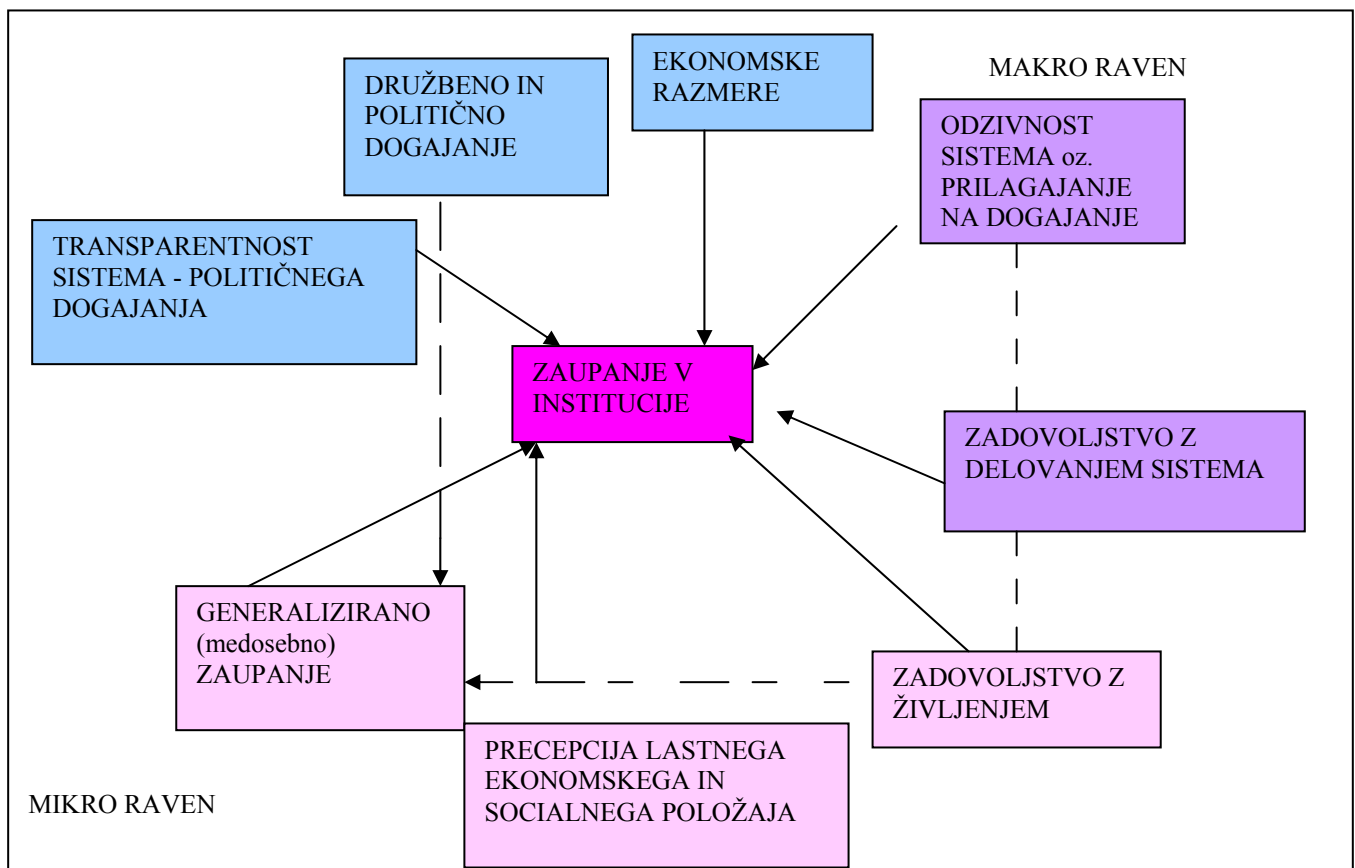
¹⁵ Države članice morajo za vstop v članstvo izpolnjevati iste pogoje t.j. stabilnost demokratičnega sistema, vladavina prava, varstvo človekovih pravic in zaščita manjšin ter obstoj tržne ekonomije.

3.3 Hipoteze in uporabljene spremenljivke

3.3.1 Generalna hipoteza

V devetdesetih letih dvajsetega stoletja se začne postopno upadanje zaupanja v institucije kot nosilce demokratične oblasti. Pričakovanja državljanov so prevelika, obenem pa je identifikacija z nosilci demokratične oblasti manjša. Državljeni institucije kot nosilce demokracije sprejemajo kot nekaj samo po sebi umevnega in nadrejenega. Prav zaradi tega so razočaranja v teh sistemih pogosto večja kot v državah, ki so večstrankarski demokratični sistem sprejele šele po prehodu iz socialističnega sistema v demokratični politični sistem in je obstoječi sistem le eden od možnih. V državah Vzhodne Evrope so spremembe političnega sistema vodile v višjo stopnjo zaupanja glede delovanja institucij. S postopnim posebljanjem demokratičnega sistema pa tudi tu pričakovanja državljanov in s tem razočaranje postaja vse pogostejše.

Slika 3.1: Vpliv neodvisnih spremenljivk na stopnjo zaupanja v izbrane institucije

3.3.2 Razčlenjujoče hipoteze

Hipoteza 1:

Kratkotrajno oz. trenutno družbeno dogajanje je tisto, ki ima na posameznikovo mnenje in percepcijo stvari največji vpliv. Takšni dogodki imajo neposreden vpliv na stopnjo zaupanja v nacionalne institucije, ki so neobhodno povezane z življenjem posameznikov oz. usmerjajo njegov tok življenja.

Nesoglasja med koalicijo in opozicijo se na nivoju države kažejo kot zamenjava ministrov, interpelacija, nezaupnica vladi ipd. Omenjeni kontekstualni dejavniki vplivajo na oblikovanje negativne politične zaznave državljanov o delovanju institucij in se odražajo kot dvom v učinkovitost delovanja političnih strank, parlamenta, vlade in drugih političnih institucij ter nosilcev oblasti. Državljeni, ki zaupajo v odločitve nosilcev oblasti, svojo podporo izražajo z udeležbo na volitvah, medtem ko drugi svoje nestrinjanje izražajo z neudeležbo na volitvah (Toš, 1999; Dalton, 2004; Norris v Norris, 1999). Spremembe, ki so posledica takšnega dogajanja, so v časovnem pregledu vidne kot nenehno pozitivno ali negativno gibanje v stopnji zaupanja, ne prinašajo pa dolgoročnih sprememb, ki bi pomenile oblikovanje novih trendov.

Hipoteza 2:

Zaupanje v institucije Evropske unije je povezano s članstvom in dejstvom, kdaj so države postale članice Evropske unije. Državljeni starih držav članice so bolj zaupljivi do delovanja institucij na nacionalni ravni zaradi stabilnosti sistema, medtem ko so do delovanja institucij na nivoju EU bolj indiferentni. Prav obraten pa je trend v novih državah članicah, ki izražajo večjo skeptičnost do nacionalnega sistema in svoje upe usmerjajo v mednarodne institucije.

Med novimi članicami¹⁶ je v javnomnenjskih raziskavah v obdobju zadnjih let zaznati večje zaupanje v institucije Evropske unije (Toš, 1999; Nye jr. in drugi, 1997; Kasse in Newton, 1999). Za države, ki so nastale z odcepitvijo ali združitvijo, lahko med drugim trdimo, da so v času (pre)oblikovanja in po oblikovanju lastne države nacionalne institucije bile deležne visoke stopnje podpore. Le-ta se ob koncu devetdesetih let oz. posebej v začetku tega stoletja

¹⁶ T.j. nova deseterica, ki je v Evropsko unijo vstopila 1. maja 2004 (Estonija, Litva, Latvija, Poljska, Madžarska, Češka, Ciper, Slovaška, Malta in Slovenija)

prenese na institucije EU. Na višjo stopnjo zaupanja v nacionalne institucije vplivajo tudi mediji z nenehnim informiranjem o dogodkih, povezanih s približevanjem novih članic članstvu v EU.

V državah, ki so bile ustanoviteljice ali pa ene izmed prvih držav članic Evropske unije, je zaupanje v nadnacionalne institucije visoko, vendar pod povprečjem zaupanja v omenjene institucije med državljani novih držav članic.

Hipoteza 3:

Ekonomski dejavniki so pomemben element v oblikovanju zaupanja v institucije. Ugoden ekonomski položaj vpliva na občutek zadovoljstva in s tem na oblikovanje pozitivnih vrednot, med katerimi je tudi občutek zaupanja; v prvi vrsti zaupanja do soljudi (generalizirano zaupanje) in nenazadnje zaupanja do institucij, katerih pomemben element je delovanje njihovih akterjev.

Ekonomska rast, višina BDP in stopnja korupcije so sicer pomembni dejavniki v oblikovanju percepcije državljanov o delovanju institucije, vendar je še večjega pomena vpliv le-teh na njihov vsakdan. Predvidevamo lahko, da bodo dejavniki, kot je rast osebnega dohodka ali posameznikovo izražanje zadovoljstva z družbenim blagostanjem, imeli večji vpliv na posameznikovo percepcijo o institucijah in na stopnjo zaupanja, ki jo izražajo v odnosu do teh (glej Fukuyama, 1995; Juričan, 2004; Kasse in Newton, 1999). Največji vpliv na izražanje zaupanja do delovanja institucije in njenih akterjev ima torej posameznikova osebna percepcija o lastnem ekonomskem položaju, ki se izraža tudi skozi posameznikovo zadovoljstvo z življenjem.

Hipoteza 4:

Izražanje odnosa do institucije je povezano z zaupanjem na mikro ravni t.j. zaupanjem do soljudi. Posamezniki, ki v medsebojnih odnosih izražajo višjo raven zaupanja, so obenem bolj zaupljivi do političnih akterjev in posledično do delovanja institucij, v katerih le-ti delujejo. Generalizirano zaupanje je torej pomemben dejavnik pojasnjevanja stopnje zaupanja v izbrane institucije.

Posamezniki, ki izražajo višjo stopnjo medosebnega zaupanja, ta vzorec prenesejo tudi na makro raven v odnosu do akterjev na področju družbenega delovanja in posledično do

institucij, v katerih ti akterji delujejo (Toš, 1999; Gruban, 2007; Norris v Norris, 1999). Mnenje posameznikov, ki izražajo manjšo stopnjo zaupanja do soljudi, je obenem tudi bolj kritično do delovanja institucij in njihovih akterjev na drugih nivojih.

3.4 Raziskovalne metode in tehnike

Svoje predpostavke o oblikovanju in spreminjanju zaupanja v institucije smo preverjali s pomočjo sekundarne analize virov t.j. obstoječe znanstvene in strokovne literature ter na podlagi sekundarne analize že obstoječih raziskav s področja zaupanja v institucije. V sekundarni analizi podatkov smo sprva prikazali splošne trende na področju institucionalnega zaupanja. Pri tem smo predstavili tako vrednosti na nivoju vseh držav članic (EU25) kot tudi primerjavo med novimi in starimi članicami. Analiza makro dejavnikov zaupanja je opravljena na sestavljeni bazi podatkov. Gre za agregirano bazo podatkov, katere enota je država in ne posameznik. Na koncu pa smo opazovali še gibanje zaupanja na mikro ravni, kjer je osnovna enota posameznik in njegov odnos do institucij, ki ga posameznik izraža kot zaupanje v delovanje institucij.

Sekundarna analiza podatkov javnega mnenja je narejena s pomočjo naslednjih baz podatkov¹⁷:

- *podatkovna baza EUROBAROMETER , od leta 1995¹⁸ do leta 2006;*
- *podatkovna baza držav kandidatk (CCEB) med letoma 2001 in 2004, ko se z vključitvijo v EU države vključijo v standardni EUROBAROMETER, ter*
- *podatkovna baza EUROPEAN SOCIAL SURVEY (ESS) v treh časovnih točkah, in sicer v letih 2002, 2004 in 2006.*

Prednost sekundarne analize in s tem kombinacije različnih virov podatkov je med drugim tudi v možnosti aplikacije in posploševanja dobljenih rezultatov. Združitev različnih enot pa nam omogoča tudi vpogled v kompleksnejšo multivariatno povezanost različnih dejavnikov. V predstavitvi vprašanja uporabe merskih instrumentov smo govorili o časovni komponenti primerjalne analize. Če pustimo ob strani kontekstualno vprašanje, ki se spreminja v času,

¹⁷ Pridobljeni podatki so obteženi (enakomerna razporeditev) glede na spol, starost, regijo in velikost področja.

¹⁸ Raziskave EUROBAROMETRA se začnejo izvajati leta 1973, vendar se vprašanja ne nanašajo v tolikšni meri na skupno politiko držav članic EU.

lahko trdimo, da je ena izmed prednosti sekundarne analize zbranih podatkov ta, da nam longitudinalna študija omogoča pogled na dogajanje v več časovnih točkah. Tako v nalogi primerjamo upadanje in naraščanje zaupanja oz. nezaupanja v različnih časovnih točkah in glede na dogajanja v posamezni izbrani državi poskušamo poiskati vzroke za spremembe in predvideti nadaljnji potek oz. razvoj zaupanja v delovanje izbranih institucij. Sekundarna analiza omogoča kombinacijo spremenljivk, s pomočjo katerih bomo ugotavljali, katere so tiste neodvisne spremenljivke, ki vplivajo na odvisno spremenljivko t.j. na stopnjo (ne)zaupanja v izbrane nacionalne in evropske institucije.

Uporabljeno javnomnenjsko raziskavo EUROBAROMETER, ki nastaja pod okriljem Evropske komisije, pristojni inštitut izvaja dvakrat letno (spomladi in jeseni) vse od leta 1973, ko se je Evropska komisija odločila, da bo izdala letno poročilo o javnem mnenju v devetih državah članicah Evropske unije¹⁹. Anketa je poznana po širokem izboru vsebin, ki se nanašajo na institucije Evropske unije. Države, ki so trenutno vključene v vzorec, so raziskovalci priključevali postopoma. Države Srednje in Vzhodne Evrope so bile pred letom 2000 vključene v EUROBAROMETER Srednje in Vzhodne Evrope (Central and Eastern Eurobarometer - CEEB). Omenjena raziskava je bila v državah Vzhodne Evrope izvedena enkrat letno od leta 1990 naprej. Slovenija je v raziskavo vključena od leta 1993 skupaj s preostalimi državami nekdanje SFRJ. Leta 2000 je CEEB nadomestil EUROBAROMETER držav kandidatk (Candidate Countries Eurobarometer - CCEB), ki vključuje samo deseterico držav kandidatk za vstop v Evropsko unijo 1. maja 2004. Omenjeni datum je pomenil tudi prelomnico v izvajanju EUROBAROMETRA, saj se od takrat kot Standardni EUROBAROMETER izvaja v skupno petindvajsetih državah članicah Evropske unije (od leta 2007 v sedemindvajsetih državah članicah). Standardni vzorec sestavlja 1000 anketiranih oseb (z izjemo Nemčije – 2000 anketirancev ter Malte in Cipra – 500 anketirancev).

Evropska družboslovna raziskava (ESS) je mednarodna raziskava, ki vključuje 30 evropskih držav, med njimi seveda članice EU. S pomočjo primerjalne analize preučuje povezanost med spreminjajočimi se evropskimi institucijami in stališči, prepričanji in vedenjskimi vzorci njenih prebivalcev. Vprašalnik, ki temelji na raziskovanju psiholoških in kulturnih vrednot

¹⁹ V začetni fazi izvajanja raziskave javnega mnenja EUROBAROMETER v državah EU je bilo v analizo vključenih devet držav članic EU t.j. Belgija, Luxemburg, Danska, Francija, (Zahodna) Nemčija, Irska, Italija, Nizozemska in Velika Britanija. Leta 1980 se raziskava razširi na Grčijo, v letu 1986 pa vključi še Španijo in Portugalsko. V letu 1995 so v raziskavo vključene takratne nove članice Avstrija, Finska in Švedska, v letu 2004 pa še petnajst novih članic, ki so bile do tedaj del raziskave CCEB.

posameznika, omogoča sistematično analizo določenega družbenega področja, v katerega spada tudi koncept zaupanja v institucije. Raziskava ESS tako kot raziskava EUROBAROMETER koncept zaupanja pojmuje kot »trust«. S pomočjo raziskave ESS opazujemo trende zaupanja v izbranih časovnih presekih v treh različnih državah, ki jih izberemo kot reprezentativne posameznih obdobj v zgodovini širitve EU. Pri tem smo uporabili podatke ESS v letih 2002, 2004 in 2006. V omenjenih časovnih točkah opazujemo vpliv neodvisnih spremenljivk na zaupanje v nacionalni in Evropski parlament. V omenjeni raziskavi so nam na voljo tudi podatki, s pomočjo katerih opazujemo vpliv generaliziranega zaupanja na zaupanje v institucije. Torej, ali je zaupanje v institucije resnično odvisno od zaupanja do soljudi ali pa, kot meni Newton, politično zaupanje ni posledica socialnih in ekonomskih faktorjev, temveč zgolj političnih (Newton v Norris, 1999). Tako so po njegovem mnenju spremembe v zaupanju v izbrane (politične) institucije posledica trenutnega (političnega) dogajanja.

Za analizo vpliva posameznih neodvisnih spremenljivk na institucionalno zaupanje smo, kot že rečeno, oblikovali lastno bazo podatkov. Enota analize je torej makro raven to so države članice²⁰ v več časovnih točkah v obdobju od leta 1995 (stare članice) oz. leta 2001 (deseterica novih držav članic) pa do leta 2006. Podatke za agregirano bazo smo pridobili iz raziskave EUROBAROMETER, iz katere izhajajo podatki o zaupanju v institucije²¹ (parlament, vlada, EP in Komisija), podatki o zadovoljstvu z življenjem²², podatki o zadovoljstvu z delovanjem nacionalne demokracije in demokracije EU²³ ter podatki o podpori članstvu v EU²⁴ (glej tudi Priloga G, str. 95-98 in Priloga H, str. 99). Ostali podatki so pridobljeni iz različnih podatkovnih baz. Tako podatki o ekonomskem stanju izhajajo iz informacij, objavljenih na strani Eurostata, podatki o stopnji korupcije iz podatkov mednarodnega inštituta za boj proti korupciji, itd. Posebej oblikovana podatkovna baza nam omogoča opazovanje vpliva različnih dejavnikov, ki jih omenjajo analitiki v svojih raziskavah kot pomembne dejavnike vpliva na odvisno spremenljivko institucionalnega zaupanja.

²⁰ V letih 1995 do 2000 – EU 15 (90 enot, 19 spremenljivk); v letih 2001 do 2006 – EU 25 (162 enot, 19 spremenljivk); število enot se v regresijski analizi zaradi nekaterih manjkajočih vrednosti zmanjša.

²¹ »Radi bi vas vprašali o vašem zaupanju v nekatere institucije. Za vsako od navedenih institucij povejte ali ji zaupate ali ne«.

²² »V celoti kako zadovoljni ste s svojim življenjem: zadovoljen, dokaj zadovoljen, dokaj nezadovoljen in nezadovoljen«?

²³ »Zadovoljstvo z delovanjem demokracije na nacionalnem nivoju/nivoju EU:: zadovoljen, dokaj zadovoljen, dokaj nezadovoljen in nezadovoljen«.

²⁴ »Kako ocenjujete članstvo v EU: dobro, niti dobro niti slabo, slabo«.

Na osnovi analize podatkov omenjenih raziskav podrobneje opazujemo povezanost med izbranimi spremenljivkami in odgovarjamo na nekatera vprašanja o upadanju zaupanja v nacionalne in EU institucije. Naš namen je opazovanje sprememb in njihove trajnosti na ekonomskem, političnem, družbenem in socialnem področju ter vpliv le-teh na posameznikovo zaupanje v delovanje institucij.

3.5 Izbira spremenljivk – indikatorji institucionalnega zaupanja

Iz omenjenih raziskav EUROBAROMETRA in CCEB v nadaljnjo sekundarno analizo vključimo naslednje odvisne spremenljivke, ki jih sestavlja dihonomna lestvica odgovorov:

- Zaupanje v nacionalne institucije:

"Radi bi vas vprašali, v kakšni meri zaupate naslednjim institucijam. Za vsako od navedenih institucij prosimo navedite ali ji zaupate oz. ne zaupate."

VLADA

PARLAMENT

TISK

RADIO

TV

- Zaupanje v institucije Evropske unije:

"Radi bi vas vprašali, v kakšni meri zaupate naslednjim institucijam. Za vsako od navedenih institucij prosimo navedite ali ji zaupate oz. ne zaupate."

EVROPSKI PARLAMENT (EP)

EVROPSKA KOMISIJA (COM)

Zaradi primerljivosti rezultatov bodo iz raziskave EUROBAROMETER v analizo vključeni rezultati spomladanskega izvajanja raziskave, v primerih, ko v tem obdobju ni bila izvedena primerljiva raziskava, pa bodo uporabljeni rezultati jesenskega izvajanja raziskave.

V bazo agregiranih podatkov so vključene naslednje spremenljivke:

- **Ekonomski kazalci:**

- a) stopnja bruto domačega proizvoda (BDP);
- b) stopnja letne inflacije;
- c) stopnja nezaposlenosti.

- **Sistemske kazalci:**

- a) izvedba predsedniških in parlamentarnih volitev;
- b) predsedovanje EU.

- **Kazalci demokratičnosti:**

- a) zadovoljstvo z delovanjem demokracije na nacionalnem nivoju /nivoju EU²⁵;
- b) podpora EU²⁶ članstvu.

- **Socialni kazalci:**

- a) zadovoljstvo z življenjem;
- b) stopnja ocenjene korupcije (CPI)²⁷.

V delu analize, ki se nanaša na izbrane tri države, t.j. Nemčijo, Finsko in Slovenijo, vprašalnik ESS ne vključuje vseh institucij kot uporabljeni vprašalnik EUROBAROMETRA. Tako v izbranih časovnih točkah anketirancem postavlja vprašanje o zaupanju v nacionalni in Evropski parlament²⁸. Pri tem anketiranci svoje mnenje izražajo z enajst-stopenjsko lestvico. Pri razlagi splošnih trendov smo oblikovali dihotočno vrednost, pri čemer smo opazovali delež anketirancev, ki izražajo zaupanje, in delež tistih, ki izražajo nezaupanje. Vmesne vrednosti za našo analizo niso bile relevantne. Pri izvedbi regresijske analize pa smo uporabili prvotne vrednosti izbranih spremenljivk. Posameznikovo vključenost v sfero politike smo

²⁵ »Na splošno ali ste zelo zadovoljni, dokaj zadovoljni, bolj nezadovoljni ali sploh nezadovoljni z delovanjem demokracije v svoji državi/na nivoju EU.« Za potrebe sekundarne analize smo štiristopenjsko lestvico odgovorov preoblikovali v dvostopenjsko lestvico, in sicer odgovore »zelo zadovoljen« in »dokaj zadovoljen« v »zadovoljen« in odgovore »bolj nezadovoljen« in »nezadovoljen« v »nezadovoljen«.

²⁶ »Gledano na splošno, kako ocenjujete članstvo v EU, ali menite da je članstvo za vašo državo...; dobra stvar, slaba stvar, niti dobro niti slabo«.

²⁷ Višja vrednost na lestvici v intervalu od 0 do 10 pomeni nižjo stopnjo korupcije v družbi.

²⁸ »V kakšni meri zaupate nacionalnemu parlamentu/EP«: 0 (sploh ne zaupam) - 10 (popolnoma zaupam). Nova spremenljivka 0-3 (ne zaupam); 7-10 (zaupam); ostalo opredelimo kot manjkajočo vrednost, ki jo izključimo iz analize.

opazovali s pomočjo spremenljivke »*Kako močno se zanimate za politiko*«, pri čemer smo pri splošnem pojasnjevanju s pomočjo združevanja vrednosti oblikovali dvostopenjsko lestvico. Med dejavniki na mikro ravni smo opazovali tudi posameznikovo zadovoljstvo z obstoječim demokratičnim sistemom²⁹ ter zadovoljstvo s trenutno ekonomsko³⁰ situacijo v družbi. Kot dejavnike generaliziranega zaupanja smo opazovali posameznikovo zaupanje do soljudi³¹ ter pogostost njihovih socialnih stikov³². Z namenom prikaza pomembnosti vpliva posamezne spremenljivke smo uporabili vrednosti regresijske analize³³.

²⁹ Kako zadovoljni ste s trenutnim delovanjem demokracije v družbi: 0 (izjemno nezadovoljen) - 10 (izjemno zadovoljen). Nova spremenljivka 0-3 (nezadovoljen); 4-6 (niti/niti); 7-10 (zadovoljen).

³⁰ Kako zadovoljni ste s trenutno ekonomsko situacijo v vaši družbi: 0 (izjemno nezadovoljen) - 10 (izjemno zadovoljen). Nova spremenljivka 0-3 (nezadovoljen), 7-10 (zadovoljen), ostalo (manjkajoča vrednost).

³¹ Ali menite, da lahko večini ljudem zaupate: 0 (nikoli ne moreš biti dovolj previden v odnosu do soljudi) - 10 (večini ljudem lahko popolnoma zaupamo). Nova spremenljivka 0-3 (ne zaupa); 7-10 (zaupa); ostalo (manjkajoča vrednost).

³² Kako pogosto se družite s svojimi prijatelji, sorodniki, kolegi: 1 (nikoli) - 7 (vsak dan). Nova spremenljivka: 1-2 (nikoli); 3-5 (srednje); 6-7 (zelo pogosto).

³³ Regresijska analiza je statistična metoda, ki nam pomaga analizirati odnos med odvisno spremenljivko (zaupanje v institucije) in eno ali več (izbranimi) odvisnimi spremenljivkami (volitve, ekonomsko stanje, predsedovanje Svetu EU, zadovoljstvo z demokracijo, podpora priključevanju ...).

4 EMPIRIČNA ANALIZA ZAUPANJA

4.1 Zaupanje na širšem družbenem področju in vpliv makro dejavnikov

Devetdeseta so bila leta političnih sprememb in oblikovanja novih državnih formacij na območju Vzhodne Evrope. Dogajanje v osrednji Evropi in zaupanje državljanov Skupnosti je posledično vodilo k velikim pričakovanjem državljanov na odzive Skupnosti. Že konec osemdesetih let postanejo zahteve s strani državljanov po posredovanju EU v krizi Vzhodne Evrope vse močnejše. Evropa se v tem obdobju sooča s padcem komunističnega režima, ki ga posebej zaznamuje padec berlinskega zidu in razpad dotedanjih državnih formacij. Balkan se sooča z balkansko krizo in dejstvom, da združena Jugoslavija po smrti njenega vodje ne bo mogla obstati.

EU v devetdesetih sprejme dve pogodbi, ki določata ureditev in delovanje Unije. Pogodba o EU ali Maastrichtska pogodba³⁴, podpisana 1992 in sprejeta 1993, v tistem času predstavlja temelj Unije v določanju pogojev za sprejem enotne valute³⁵ in sodelovanja na področju pravosodja in notranjih zadev. Maastrichtska pogodba ni samo utrdila zakonodajne vloge EP, temveč tudi spremenila pomen in način sodelovanja med EP in Komisijo. Vpeljan je institut soodločanja. Prav tako pa se je poenotilo trajanje mandata Komisije z mandatom EP. Evro-poslanci so z Maastrichtsko pogodbo pridobili pravico do potrjevanja predsednika Komisije

³⁴ Pogodba o Evropski uniji, podpisana v Maastrichtu 7. februarja 1992, je začela veljati 1. novembra 1993. Maastrichtska pogodba je ime "Evropska gospodarska skupnost" skrajšala v "Evropska skupnost". Ta pogodba je uvedla tudi nove oblike sodelovanja med vladami držav članic – kot na primer sodelovanje na področju obrambe in na področju "pravosodja in notranjih zadev". Z dopolnitvijo obstoječega sistema skupnosti z medvladnim sodelovanjem je Maastrichtska pogodba vzpostavila novo politično in gospodarsko strukturo sestavljeno iz treh "stebrov". Ti trije stebri tvorijo Evropsko unijo (EU) (glej <http://europa.eu/>)

³⁵ Maastrichtski (konvergenčni) kriteriji:

Nizka stopnja inflacije: Stopnja inflacije ne sme za več kot 1,5 odstotnih točk presežati povprečja stopnje inflacije treh držav članic, ki so dosegle najboljše rezultate glede stabilnosti cen.

Nizka stopnja obrestnih mer: Dolgoročne obrestne mere ne smejo presežati povprečja obrestnih mer treh držav članic z najnižjo stopnjo inflacije za več kot 2 odstotni točki.

Stabilni tečajji valut: Spoštovanje normalnih mej nihanja (plus ali minus 15 odstotnih točk), predvidenih z mehanizmom deviznih tečajev ERM II, vsaj dve leti, brez devalvacije valute nasproti valuti katerekoli druge države članice.

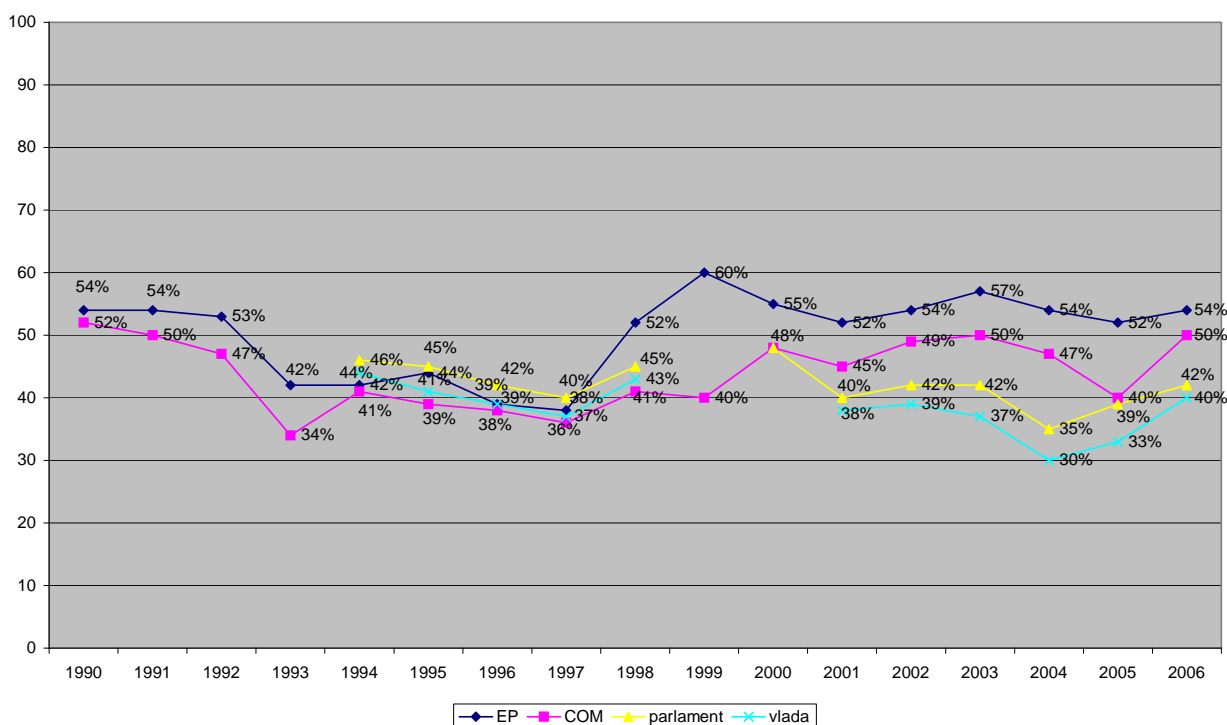
Vzdržni položaj javnih financ: Javno-finančni primanjkljaj ne sme presežati 3 odstotkov bruto domačega proizvoda (BDP), razen če je to razmerje znatno in neprestano upadalo ter doseglo raven blizu referenčne vrednosti ali pa je prekoračitev referenčne vrednosti samo izjemna in začasna ter razmerje ostaja blizu referenčne vrednosti. Javni dolg ne sme presežati 60 odstotkov BDP, razen če se to razmerje zadostno zmanjšuje in z zadovoljivo hitrostjo dosega referenčno vrednost.

Skladnost pravnih redov držav članic, zlasti predpisov, ki se nanašajo na centralne banke, z določili 108. in 109. člena Pogodbe o Evropski uniji in s Statutom Evropskega sistema centralnih bank.

Vir: Banka Slovenije

in pravico do potrjevanja programov kandidatov za komisarje. Predpostavljamo lahko, da se državljani EU ne zavedajo spremenjene vloge EP oz. s tem niso seznanjeni in, kot bomo videli v nadaljevanju naloge, posvečajo volitvam v EP le malo pozornosti. Tej pogodbi sledi Amsterdamska pogodba, podpisana leta 1997, ki pomeni dopolnitev Maastrichtske pogodbe z načrtom preoblikovanja institucij EU. V tem obdobju so postavljene smernice enotnemu trgu držav članic, katerega temelji so prost pretok blaga, ljudi, storitev in denarja. Belgija, Nemčija, Španija, Francija, Luksemburg, Nizozemska in Portugalska leta 1995 sprejmejo Schengenski sporazum o odpravi notranjih meja in poostrenem nadzoru zunanjih meja. V letu 1995 se Uniji pridružijo Avstrija, Finska in Švedska. Tako se iz EU12 oblikuje EU15. Demokratični sistemi takratnih novih članic se od prejšnjih članic niso razlikovali v takšni meri, kot sistemi članic, ki se Uniji pridružijo v letu 2004. Finska, Švedska in Avstrija pred vstopom niso bile podvržene ekstremnim notranjim spremembam, kot je to tranzicija v novih članicah iz leta 2004. Vsekakor pa se tudi ti sistemi ne razlikujejo v takšni meri, da bi to onemogočalo primerjalno analizo.

Slika 4.2: Delež anketirancev, ki izražajo zaupanje v izbrane institucije

Vir: EUROBAROMETER

Zgornja slika prikazuje zaupanje v izbrane nacionalne institucije in institucije EU v časovnem intervalu med letoma 1990 in 2006 (glej sliko 4.2). Longitudinalno opazovanje izbranih

spremenljivk kaže, da je zaupanje v institucije EU v povprečju višje od zaupanja v nacionalne institucije, kot smo to predvideli že v postavljeni hipotezi. Razloge lahko iščemo v navedeni predpostavki o večji kritičnosti do institucij, ki imajo neposreden vpliv na naše življenje in do katerih (lahko) gojimo neko emocionalno navezanost (še posebej je to značilno za ljudi, ki so neposredno povezani s političnim sistemom oz. so akterji tega sistema).

Zaupanje v institucije in podpora institucionalni politiki je med drugim tudi pokazatelj in obenem posledica dogajanja na nacionalnem in širšem družbenem področju. Predvideni družbeni dogodki imajo na zaupanje lahko predhodni vpliv in tako kažejo na trende v prihodnosti ali pa posledični vpliv, kar pomeni, da je zmanjšanje ali povišanje zaupanja v institucije odziv državljanov na dogajanje ali odziv na sprejem določene odločitve v preteklosti. Odnos do odločitev v preteklosti se lahko odraža kot visoka podpora priključitvi države EU ali kot na primer referendumski (ne)podpora državljanov sprejemu Ustavne pogodbe EU. Vidnejša vloga države v politiki EU, kot je predsedovanje, pomembne konference in zasedanja, pomenijo spodbuditev zanimanja za dogajanje, kar se lahko odraža tudi kot povišanje zaupanja v institucije.

Zaupanje na ravni EU v opazovanem obdobju v vseh članicah doseže najvišjo stopnjo v začetku devetdesetih, t.j. med letoma 1990 in 1992, po tem obdobju pa upada vse do leta 1997 in nenadnega porasta zaupanja v EP v letu 1998³⁶. Po letu 2000 začne zaupanje naraščati in leta 2003 doseže najvišjo raven v tem obdobju. V devetdesetih se zaupanje v EP tako giblje med najvišjo vrednostjo 54 % v letu 1990 in najnižjo vrednostjo 38 % v letu 1997. Povprečje zaupanja v Evropsko komisijo je v devetdesetih najvišje v letu 1990 z 52 % vrednostjo in najnižje v letu 1993, kjer zaupanje izraža le 34 % anketiranih izraža zaupanje.

Visoko zaupanje v začetku devetdesetih je lahko tudi posledica dogajanja na svetovnem prizorišču. Z napadom Kuvajta s strani Iraka leta 1991 EU sprejme resolucijo, s katero zahteva umik iraških sil, uvede embargo proti Iraku in z državo prekine vsakršne bilateralne odnose. Med drugim tudi pod vplivom dogodkov v Zalivu se v okviru držav članic vzpostavi ideja o oblikovanju skupnih evropskih obrambnih sil za hitro posredovanje (podpora vseh članic EU z izjemo Nemčije in Španije). Anketiranci so v tem časovnem intervalu mnenja, da

³⁶ Leta 1994 in 1995 je NATO začel z letalskimi napadi na cilje bosanskih Srbov, da bi zagotovili spoštovanje resolucij Varnostnega sveta. Po propadlih mirovnih pogajanjih leta 1999 je NATO marca 1999 začel z letalskimi napadi na Zvezno republiko Jugoslavijo.

bi EU morala pospešiti integracijo tako na ekonomskem kot na političnem in finančnem področju. V primerjavi z leti poprej se anketiranci v večji meri zavedajo obstoja in delovanja EU. To se med drugim kaže tudi z visoko podporo članstvu v EU v začetku devetdesetih³⁷. Prav tako anketiranci podpirajo posredovanje EU v državah, kjer se odvijajo radikalne družbene in politične spremembe.

V letih 1997 in 1998 so v ospredju debate o ekonomski situaciji in s tem v povezavi doseganje maastrichtskih kriterijev in prevzem skupne evropske valute. Na ravni EU se v tem obdobju pojavi naraščanje deleža nezaposlenih (glej Priloga A, str. 86) ter BSE kriza, ki se nadaljuje tudi v naslednjem letu. Nadaljevanje BSE krize pomeni za evropsko mesno industrijo in kmetovalce velik upad dobička. Evropski parlament kot krivca za neuspešno reševanje omenjene krize razglasi Evropsko komisijo in Veliko Britanijo. Zaradi zaprtja nekaj tovarn na področju jekla in posledično izgube številnih delovnih mest v Bruslju potekajo demonstracije pod naslovom »Socialna Evropa«.

Porast zaupanja v letu 2003 je pod vplivom priprav na priključitev novih držav članic. Visoko podporo institucijam EU (EP 57 % in COM 50 %) lahko razlagamo tudi kot posledico napada ZDA na Irak (marec 2003) in zahteve državljanov EU po posredovanju Skupnosti v prekinitev napadov ter distanciranju politike EU do politike ZDA. Tudi po mnenju raziskovalcev EUROBAROMETRA iraška kriza v tem obdobju še posebej prispeva k unifikaciji evropskega javnega mnenja. Prav tako se v tem času niža podpora ideji oblikovanja Evrope dveh hitrosti³⁸. Državljanji starih držav članic še vedno izražajo zaskrbljenost predvsem na področju pretoka delovne sile iz novih držav članic.

Na podlagi upadanja udeležbe na volitvah poslancev v Evropski parlament so nekateri analitiki skleпали na upad podpore EU, kar pa se z analizo izkaže za pravilno le v določeni meri³⁹. Leta 2004 ob volitvah evro-poslancev je zaupanje v EP primerjavi z letom 1999 višje za 7 %, obenem pa je udeležba na volitvah 45,5 %, medtem ko je leta 1999 volilna udeležba skoraj 50 % (EUROBAROMETER, 2004). V EP po volitvah leta 2004 tako sedi 732 evro-poslancev, med njimi tudi sedem Slovencev. V primerjavi med državami članicami oz. med

³⁷ V letu 1991 72 % vprašanih ocenjuje članstvo kot dobro stvar (*»good thing«*) in le 8% kot slabo (*»bad thing«*). V nadaljevanju začne pozitivna ocena upadati, tako do leta 1997 podpora članstvu doseže vrenost 49 %, medtem ko je tistih, ki menijo, da je članstvo slaba stvar, 14 % (EUROBAROMETER 1997).

³⁸ Ideja o "Evropi dveh hitrosti" je bila vzpostavljena zaradi procesa širitve EU z desetimi novimi članicami.

³⁹ Udeležba na volitvah v EP: 1979 – 63 %, 1984 – 61 %, 1989 – 58,5 %, 1994 – 56,8 %, 1999 – 49,9 % in v letu 2004 – 45,5 %. Vir: http://www.europarl.volitve_rezultati.html

novimi in starimi članicami leta 2004 v stopnji zaupanja v EP ni velike razlike (EU15 – 81 % in NMS – 86 %), medtem ko je ta razlika v povprečju zaupanja med novimi in starimi članicami v zaupanju v nacionalne institucije bistveno večja. Tako v nacionalni parlament na nivoju EU15 zaupa 32 % državljanov, medtem ko je ta delež med novimi državami članicami le 16 %. V stopnji zaupanja v vlado je razlika med novimi in starimi članicami prav tako precejšnja. V starih članicah vladi zaupa 28 % državljanov, medtem ko v novih članicah zaupanje v delovanje vlade izraža 16 % državljanov.

Zaupanje v letu 2005 upade pod vplivom zmanjšanja evforije vstopa novih članic. Ta padeč je najopaznejši v odnosu do EP. EP je pripravil predlog Ustavne pogodbe, ki ga države članice niso podprle. Glede na nacionalno zakonodajo so nekatere članice izvedle (posvetovalni) referendum, ki pa usodo Ustavne pogodbe postavi pod vprašaj. V teh državah so bili tako politiki na nacionalnem nivoju kot posledično državljani mnenja, da bi Ustavna pogodba pomenila radikalen poseg v delovanje nacionalne politike. Referendum je bil izveden v Franciji, kjer je 55 % državljanov zavrnilo sprejem Ustavne pogodbe. Sledi izvedba referenduma na Nizozemskem, ki so z 62 % zavrnilo ratifikacijo Ustavne pogodbe. Glede na rezultate že izvedenih referendumov so nekatere članice odstopile od namere izvedbe referenduma. Ustavna pogodba je bila ratificirana v osemnajstih državah članicah, med njimi tudi v Sloveniji, kjer je pogodba predmet parlamentarnega potrjevanja, enako kot druge mednarodne pogodbe, ki so sprejete z ratifikacijo v Državnem zboru.

Na skupni ravni EU je povprečje zaupanja na nacionalnem nivoju v devetdesetih najvišje v letu 1994 (45 %). Na nivoju EU je to leto volitev v Evropski parlament (567 poslancev), ki se sicer v manjši meri, pa vendarle lahko izraža tudi skozi podporo domačim politikom. Naslednji vzpon nacionalnega zaupanja analiza pokaže v letu 2000 (in sicer 48 %). To je leto, ko se odprejo zadnja poglavja pogajanj o pristopu deseterice novih članic. Oblikuje se konkretna časovnica širitev. Najnižja podpora v nacionalne institucije je v letu 2004 (parlament 35 % in vlada 30 %). V ospredju je, kot že rečeno, politika EU; na eni strani pričakovanja državljanov novih držav in na drugi strani skepticizem državljanov starih držav članic in strah pred nenadzorovanim pretokom delovne sile. Stare države članice pri tem izkoristijo pravico začasne omejitve prostega pretoka delovne sile.

V opazovanju razlik in podobnosti v gibanju zaupanja in oblikovanju trendov smo opazovali stare države članice že pred letom 2000. V nadaljevanju smo v oblikovane grafe zaradi večje jasnosti vključili tako nove kot stare države članice od leta 2000. Z delitvijo na stare in nove članice lažje opazujemo longitudinalne spremembe, ki so posledica družbenega dogajanja v EU ali/in na nacionalnem nivoju.

Nove države članice izražajo bolj negativen odnos do delovanja nacionalnih institucij. To zaupanje doseže najvišjo raven v letih pred vključitvijo. V letih 2001 do 2003 zaupanje v vlado izraža okrog 38 % državljanov in v parlament 34 % državljanov. Nacionalno zaupanje pade v letu 2004, ko zaupanje v parlament izraža 16 % in zaupanje v vlado 17 % državljanov.

Leto 2003 je leto referendumov v desetih državah kandidatkah za vstop v članstvo. V teh državah zaznamo visoko povprečje zaupanja v EU. Leta 2004, ko se Uniji priključi deset novih članic, med katerimi so tudi države, ki so še donedavnega pripadale Vzhodnemu bloku, je odmevnost med članicami še večja. Trend naraščanja zaupanja v EU se začne v letu 2003, še posebej v državah kandidatkah. Stare države članice so bile do širitve na nove bivše komunistične države bolj skeptične in so spremembe zaupanja izrazitejše pri opazovanju posamezne države članice.

V starih državah članicah je zaupanje v EU najvišje v letu 2004. Pri tem 75 % državljanov starih držav članic izraža zaupanje v Komisijo in 81 % v delovanje EP. V novih državah članicah državljani izražajo prav tako visoko zaupanje v institucije EU. Sicer jih 81 % zaupa delovanju Komisije in 86 % delovanju EP. Nacionalna skupnost je v primerjavi z institucijami EU deležna nekoliko nižjega zaupanja, ki je v starih državah članicah v odnosu do vlade najvišje v letu 2006. V starih državah članicah v tem letu delovanju nacionalnega parlamenta zaupa 50 % državljanov. Zaupanje v vlado je med starimi državami članicami v opazovanem obdobju najvišje v letu 2000, ko vladi v povprečju zaupa 46 % državljanov.

V času evropskih parlamentarnih volitev, ki so bile v opazovanem obdobju od leta 1990 do leta 2006 izvedene v letih 1994, 1999 in 2004, stopnja zaupanja na ravni EU, z izjemo leta 2004, ne naraste oz. v opazovanem obdobju ne gre za posebno porast zaupanja, na podlagi katere bi lahko sklepali, da imajo volitve velik pozitiven vpliv na zaupanje v institucije EU. Zaupanje v institucije EU je najvišje v letih 2003 in 2004. Na pozitivno percepcijo do

institucij EU so vplivali tako mediji s svojim poročanjem kot tudi sam potek dogodkov in proces širitve EU. Predvsem je v oblikovanju zaupanja do institucij EU pomembno, da je delovanje teh institucij, posebej delovanje EP, državljanom bolj transparentno. Državljeni so slabo seznanjeni z delovanjem Komisije, čeprav ima le-ta pri oblikovanju skupne politike EU aktivno vlogo in je EP vključen v zadeve, za katere je predviden postopek soodločanja. Prav tako so jim poslanci EP, v volitve katerih so aktivno vključeni, bližje kot predstavniki posamezne države v Komisiji.

Če opazujemo dogajanje že v devetdesetih letih (1993), iz dogajanja na ravni EU ne moremo sklepati na vzroke nizkega zaupanja v EP. V tem letu so odprta pogajanja o vstopu treh novih članic: Avstrije, Finske in Švedske. Analiza na celotni ravni EU ne pokaže posebnega povišanja zaupanja v EU oz. EP v času širitve leta 1995 s priključitvijo omenjenih držav. V letu 1997 EU predsedujeta Nizozemska in Luksemburg. Leto prej Svet ministrov izvede revizijo Maastrichtske pogodbe. V letu 1997 pa ministri podpišejo že prej omenjeno Amsterdamsko pogodbo. V letu 1999 je oblikovana neodvisna komisija za revizijo dela Evropske komisije. Kljub notranjim neskladjem in obtožbam zaupanje v Komisijo upade le za 2 % (z 52 % v letu 1998 na 50 % v letu 1999). Celotna Santerjeva komisija odstopi zaradi obtožb na račun prevar, slabega upravljanja in nepotizma. Za novega predsednika Komisije je imenovan Romano Prodi. Zaupanje v Italiji v institucije EU v tem letu naraste za okrog 5 %.

Analize kažejo višjo stopnjo zaupanja v delo institucij EU in manjšo stopnjo zaupanja v nacionalne institucije. Obenem raziskave javnega mnenja v zadnjem času kažejo na višjo stopnjo identifikacije s širšo ravno, torej na občutek »evropskosti« in ne le zgolj občutek pripadnosti najožji lokalni družbi. Vendar v naši nalogi tega nismo preverjali. Vsekakor lahko še enkrat poudarimo prvotno trditev, da so državljeni bolj kritični do tistih institucij, ki so jim bližje in katerih delovanje neposredno vpliva na njihovo vsakodnevno življenje, ter bolj indiferentni do institucij, ki so zanje oddaljene. Ta indiferentnost pa se lahko izraža tudi kot višja stopnja zaupanja v delovanje teh institucij. Nenazadnje so državljeni novih držav članic v EU članstvu najverjetneje videli priložnost za boljše življenje in zmanjšanje razlik med različnimi sloji prebivalstva. Na osnovi analiz družbenega dogajanja se pokaže, da je EU tista, ki ščiti njihove pravice (številne pritožbe na Evropsko sodišče za človekove pravice) in obravnava vse državljane enakovredno.

4.1.1 Zaupanje v delovanje političnih strank v primerjavi z zaupanjem v vladne in parlamentarne institucije

Zaupanje v institucije je med drugim neposredno povezano z zaupanjem v delovanje političnih strank oz. njihovih akterjev. Zaupanje v politične stranke dosega konstantno nizko raven, od minimalne vrednosti, pri kateri v delovanje strank zaupa le 3 % prebivalstva (Poljska leta 2004), do maksimalne stopnje zaupanja, kjer v stranke zaupa 42 % prebivalstva (Nizozemska leta 2006). Med opazovanimi državami so zaupanja državljanov v najnižji meri deležne stranke na Poljskem in Madžarskem, kjer je nizka stopnja zaupanja povezana z dogajanjem v družbi, predvsem politični sferi. Najvišje stopnje zaupanja so politične stranke deležne v Luksemburgu in na Nizozemskem, sledi zaupanje v politične stranke na Danskem in v Belgiji. Kot eno izmed razlag oblikovanja (ne)zaupanja v politične stranke in njene akterje pa bi lahko navedli tudi stopnjo korupcije v družbi, ki se jo pogosto omenja v kontekstu političnih akterjev. Med opazovanimi državami sta Luksemburg in Nizozemska pri vrhu lestvice Ocenjene stopnje korupcije (v nadaljevanju CPI) z nizkim deležem korupcije, medtem ko je Poljska na samem dnu lestvice z izredno visokim deležem družbene korupcije (glej Priloga B, str. 86).

V izražanju zaupanja v politične stranke je pomemben obstoj politične elite, v katero imajo državljani zaupanje, in s tem v tradicijo delovanja vzpostavljenega demokratičnega sistema (Norris v Norris, 1999; Dalton, 2004). V določenih časovnih točkah državljani zaradi slabšega poznavanja razmer svoje zaupanje preusmerijo v politične stranke, kar je v določeni meri vidno v času vključevanja novih držav članic. Nizka stopnja zaupanja v stranke vpliva na stopnjo zaupanja v parlament in nekoliko manj na stopnjo zaupanja v vlado. Nenazadnje je zaupanje v institucije pogojeno z zaupanjem v ljudi, člane političnih strank, ki oblikujejo politiko.

Zaupanje v novonastale stranke v državah kandidatkah po padcu železne zavese dosega raven starih držav članic, medtem ko to zaupanje v naslednjih letih upada. Upad zaupanja je posledica velikih obljub, ki so jih stranke predstavile ob začetku svojega delovanja. V zadnjih letih pa je upad zaupanja posledica večje transparentnosti dogajanja, večjega vključevanja državljanov v politično dogajanje in s tem višje stopnje kritičnosti (Toš, 1999:246).

Slika 4.3: Zaupanje v politične stranke (povprečje EU15 in NMS)

Vir: EUROBAROMETER

Med starimi članicami je zaupanje v politične stranke v opazovanem intervalu med letoma 2000 in 2006 najvišje prav v prvi in zadnji opazovani časovni točki (glej sliko 4.3). V letu 2000 so navkljub pomislekom o pomanjkanju informiranosti državljanov o vlogi EP anketiranci na vprašanje o pripravljenosti sodelovanja na volitvah evro-poslancev odgovorili pritrdilno. V intervalu zadnjih desetih let pa je 61 % Evropejcev potrdilo, da so svoj glas oddali na vsaj enih volitvah poslancev v EP. V letu 2000 zaupanje v politične stranke med Luksemburžani močno naraste in doseže 41 %. Takoj za tem je zaupanje med Nizozemci. Zaupanje na nivoju EU dosega vrednost 22 %, najnižje pod povprečjem pa je v tem letu zaupanje v delovanje političnih strank v Italiji (13 %) in Veliki Britaniji (14 %). Med starimi članicami so tudi v naslednjih letih v stopnji zaupanja v delovanje političnih strank vodilne Danska, Luksemburg in Nizozemska, vendar zaupanje tudi v teh državah nekoliko upade. Zaupanje v delovanje političnih strank v letu 2001 s prvotnih 40 % oz. 41 % v Luksemburgu in na Nizozemskem pade na 33 % oz. 32 %. Med državami članicami najnižje zaupanje izražajo Francozi in Italijani (11 %).

V letu 2001 se v vzorec vključijo tudi države kandidatke. V letu referendumov (2003) najvišje zaupanje v delo strank med državami kandidatkami izražajo Maltežani, Ciprčani in Čehi, najnižje zaupanje pa Poljaki in Madžari. Med državami članicami pa v stopnji zaupanja v tem letu ni velikih sprememb. Z najvišjo stopnjo zaupanja so še vedno vodilni državljani držav Beneluksa, medtem ko najnižjo stopnjo zaupanja v delovanje političnih strank tokrat izražajo Nemci (11 %), ki jim sledijo Britanci z 12%. Zaupanje v politične stranke se med Italijani dvigne na 15 %, med Francozi pa na 13 %.

V opazovanju deleža zaupanja strankam v novih državah članicah so le-te največjega zaupanja deležne v letu 2004 kljub podatkom, da je prav na tej časovni točki zaupanje v nacionalni parlament najnižje. V nasprotju z nizkim zaupanjem v delovanje nacionalnega parlamenta pa zaupanje v delovanje EP v opazovanem letu dosega najvišjo vrednost. V tem letu državljani novih držav članic prvič izbirajo svoje evro-poslance. V državah kandidatkah državljani najvišje zaupanje v delovanje političnih strank izražajo na Malti in Cipru, kjer strankam zaupa 31 % oz. 29 % državljanov. Najnižjo stopnjo zaupanja izražajo državljani Litve, Latvije in Slovaške, kjer strankam zaupa 6 % oz. 7 % prebivalcev. Povprečje zaupanja v stranke v novih državah članicah je 16 %.

V letu 2005 povprečje zaupanja v novih državah članicah nekoliko upade. Zaupanje v politične stranke izraža 20 % državljanov novih držav članic in 21 % državljanov starih držav članic. Pri opazovanju obeh izvedenih raziskav v letu 2005 vidimo, da v jesenski raziskavi zaupanje v stranke med državljani novih držav članic strmo pade. Jeseni 2005 zaupanje v delovanje političnih strank v deseterici izraža le 9 % državljanov. V starih državah članicah zaupanje izraža 19 % državljanov.

Povprečje zaupanja do naslednjega leta naraste. Strankam na nivoju EU zaupa 24 % državljanov. Povprečje zaupanja med državljani novih držav članic je 17 %, med državljani starih držav članic pa 31 %. Med državami članicami v opazovanem letu najnižje zaupanje izražajo državljani Litve, kjer 6 % državljanov zaupa delovanju političnih strank, tem sledijo državljani Poljske z 9 % ter Latvije, Francije in Slovaške, kjer strankam zaupa 10 % državljanov. Najvišje zaupanje med vsemi članicami izražajo Danci, kjer skoraj 50 % državljanov meni, da zaupajo političnim strankam. Visoki stopnji zaupanja sledijo Luksemburžani in Nizozemci, kjer delovanju političnih strank in njihovim akterjem zaupa več kot 40 % državljanov.

Zaupanje v nacionalni parlament in vlado se v določeni meri giblje oz. spreminja skladno s stopnjo zaupanja v delovanje političnih strank. V posameznih časovnih presekih tako lahko zaupanje v nacionalne institucije pojasnujemo z zaupanjem v politične stranke. Povezanost med stopnjo nezaupanja v nacionalne stranke in zaupanjem v EU institucije, t.j. EP in Komisijo, pa je manjša oz. je sploh ni. Pomembne so tudi razlike med novimi in starimi državami članicami. Državljeni novih držav članic so do delovanja strank bolj skeptični in jim posledično naklonijo manjšo mero zaupanja. Na področju delovanja strank se v teh državah namreč dogajajo nenehne spremembe. Na strankarskem področju je v starih državah članicah zaznati višjo stopnjo zaupanja, ki jo lahko razlagamo tudi z oblikovano in stabilno politično elito. Prav tako pa so razlike tudi med starimi državami članicami, kjer lahko govorimo o konstantno visokem zaupanju v delovanje političnih strank med državljani Beneluksa in nizkem zaupanju med državljani Italije in Francije.

4.1.2 Opazovanje zaupanja v medije v povezavi z zaupanjem v delovanje institucij

Pri opazovanju zaupanja v medije se nam postavi logično (filozofsko) vprašanje ali je bila prej kokoš ali jajce. Torej ali je (nizko) zaupanje v institucije posledica (negativnega) poročanja medijev ali pa so institucije tiste, ki s svojim (negativnim) delovanjem prispevajo k (negativnemu) poročanju medijev in posledično k manjši meri zaupanja državljanov v njihovo delovanje. Nenazadnje so mediji pogosto tisti dejavnik v družbi, ki s svojim načinom poročanja oblikujejo in vplivajo na mnenje posameznikov ter njihovo aktivnost v sferi politike.

Za vplive poročanja medijev so dovzetni predvsem »povprečni«¹ državljani, ki svoj nabor novic o dogajanju pridobijo iz razpoložljivih medijev. Seveda pa je v zadnjih desetletjih na razpolago veliko število tiskanih medijev, številne radijske postaje in televizijski programi, kar daje državljanom možnost izbire in oblikovanja lastnega sistema integracije novic. Ljudje različnim medijem različno zaupajo. Prav tako pa na zaupanje medijem vplivajo zunanji dogodki in posameznikova predstava o tem, kako zanesljiva je prejeta informacija. Analiza

Slovenskega javnega mnenja je pokazala, da so bili mediji v času vključevanja v EU eden pomembnejših dejavnikov oblikovanja stališč posameznika o EU⁴⁰ (glej Hafner–Fink, 2000).

V opazovanju zaupanja v medije na ravni EU med novimi in starimi članicami se v opazovanem časovnem intervalu med enim in drugimi niso pokazale velike razlike (Priloga E str. 90-91). Povprečje zaupanja v medije v starih državah članicah je nekaj nad 50 %, v letu 1999 pa celo preseže 60 %. Zaupanje v novih članicah, ki je merjeno od leta 2001 naprej, v prvem letu presega 65 %, medtem ko v prihodnjih letih začne upadati in je v letih 2003 in 2005 enako zaupanju v medije v starih državah članicah. Pri opazovanju zaupanja v medije v novih in starih državah članicah pa so opazne razlike, ki se posledično odražajo tudi kot sprememba javnega mnenja oz. kot podpora posameznim institucijam.

Pri opazovanju zaupanja v izbrane tri medije, torej tisk, radio in televizijo, ugotovimo, da so najnižje stopnje zaupanja deležni tiskani mediji. Povprečje zaupanja v radio in televizijo pa je skorajda enako, z nekoliko višje izraženim zaupanjem v poročanje televizije v novih državah članicah in poročanjem radia v starih državah članicah. Dobljeni rezultati se prekrivajo s podatkom o pridobivanju informacij o EU. Večina respondentov odgovarja, da največ informacij pridobijo z gledanjem televizije, sledi poslušanje radia, kot zadnje pa navajajo pridobivanje informacij iz tiska.

Glede na opazovane rezultate konec devetdesetih najnižjo stopnjo zaupanja mediji dosežejo v letih 1997 in 1998, ko v tiskane medije zaupa 40 % Evropejcev, v televizijo 56 % in v radio 63 % oz. 64 % vprašanih. Zaupanje v letu 1999 nepričakovano naraste 54 % državljanov EU izraža zaupanje v tiskane medije in kar 72 % v radio in televizijo. V naslednjem letu zaupanje ponovno upade z rahlim porastom v letu 2001, kjer se v nadaljevanju tudi ustali. V obdobju 2000 do 2006 je povprečje zaupanja v tiskane medije nekaj pod 50 %, medtem ko okrog 60 % Evropejcev zaupa novicam, ki jih pridobijo preko radia ali televizije.

Državljeni novih držav članic najvišje zaupanje v letu 2001 namenijo poročanju televizije, ki ji zaupa 73 % vprašanih. Sledi zaupanje v poročanje radia, kateremu v tem letu zaupa največ, in sicer 70 % Evropejcev. Zaupanje v tisk je najvišje leta 2004, ko mu zaupa 57 % vprašanih.

⁴⁰ Najpomembnejši dejavniki, ki vplivajo na stališča o slovenskem približevanju EU: informiranost, izobrazba posameznika, politična opredeljenost, nacionalizem oz. občutek pripadnosti širši (EU) skupnosti (glej Hafner–Fink, 2000).

V zaupanju medijem v starih državah članicah izstopa zaupanje v poročanje radia v letu 2003, ko mu zaupa 64 % vprašanih. Glede na stopnjo zaupanja sledi zaupanje v televizijo, ki ji v starih državah članicah v letu 2000 zaupa 60 % državljanov. Najnižje je zaupanje v pisanje tiska, ki mu največ državljanov zaupa v letu 2006, in sicer 47 %.

V opazovanju dogajanja v posamezni članici konec devetdesetih najnižjo stopnjo zaupanja v tiskane medije izražajo državljani Anglije, tem sledijo Italijani, kjer pisanju tiska zaupa 34 % vprašanih. Zaupanje v tiskane medije v Angliji doseže najnižjo raven v kar treh časovnih točkah, in sicer v letih 1997, 1998 in 2001, kjer le 15 % državljanov izraža zaupanje v poročanje tiskanih medijev. Med državami članicami najvišje zaupanje v tiskane medije izražajo Belgijci (62 %), Nizozemci (61 %) in Luksemburžani (59 %). Evropejci v letu 1997 izražajo visoko zaupanje v poročanje radia. Med njimi izstopajo Finci, kjer poročanju radia zaupa kar 81 % državljanov. Tem sledijo Danci in Nizozemci, med katerimi informacijam radia zaupa 78 % državljanov. Prav tako so Nizozemci tisti, ki izražajo visoko zaupanje v poročanje televizije, sledijo pa jim Finci in Belgijci. V letu 1998 je zaupanje v tisk prav tako najnižje v Angliji (15 %) in Italiji (34 %), najvišje pa med Luksemburžani (59 %) in Belgijci (62 %).

V Angliji v letu 1999 zaupanje v tiskane medije naraste na 19 %. Najvišje stopnje zaupanja so tiskani mediji še vedno deležni na Nizozemskem in Finskem. Med izbranimi mediji najvišjo stopnjo dosega zaupanje v televizijo, in sicer na Nizozemskem, kjer ji zaupa 84 % državljanov. Zaupanje v radio je najvišje na Finskem, kjer njegovemu poročanju zaupa 81 % državljanov. V letu 2000 je zaupanje v tiskane medije sicer še vedno najnižje v Angliji, vidno pa upade tudi zaupanje v tiskane medije v Nemčiji, kjer njihovemu poročanju zaupa dobrih 30 % vprašanih. Prav tako je tu upadlo zaupanje v radio in televizijo. V letu 2001 med petnajsterico najnižje zaupanje v tiskane medije že konstantno vzdržuje Anglija. V državah kandidatkah pa najnižje zaupanje v tiskane medije izražajo Maltežani, kjer v verodostojnost informacij tiska zaupa 34 % vprašanih. Prav tako med Maltežani opazimo nizko stopnjo zaupanja v radio in televizijo. Najvišje zaupanje je radio deležen med Danci (79 %) in Latvijci (81 %), televizijskemu poročanju pa najbolj zaupajo Portugalci (82 %) in ponovno Latvijci (86 %).

Zaupanje v medije v letu 2002 še vedno ohranja visok nivo. Med starimi državami članica je zaupanje v radio in televizijo najvišje na Nizozemskem in na Irskem, med Portugalci pa več

kot 80 % vprašanih izraža zaupanje v poročanje televizije. Med državami članicami najnižje zaupanje v radijsko in televizijsko poročanje v letu 2003 izražajo Grki (54 %). Najnižje zaupanje v tisk izražajo Angleži, med katerimi jih le 20 % zaupa poročanju tiska. Najvišje zaupanje v radio in televizijo izražajo Finci, med katerimi jih 74 % zaupa televiziji in 79 % poročanju radia. Poročanju tiska pa v letu 2003 najbolj zaupajo v Španiji in na Portugalskem.

V primerjavi med državami članicami EU15 in državami kandidatkami je vidno opazno višje zaupanje v poročanje medijev v državah kandidatkah. Tu so mediji prevzeli vlogo poročanja o dogodkih, povezanih s približevanjem EU, in tako imeli močan vpliv na oblikovanje javnega mnenja in oblikovanje zaupanja v institucije EU (glej tudi Hafner-Fink, 2000). Širši javnosti so mediji omogočali dostop do informacij in v večini primerov krepili pozitivni odnos do priključitve. V letu 2003 v državah kandidatkah tiskanem medijem zaupa 47 % anketirancev, 62 % jih zaupa radiu, temu pa sledi televizija z 61 %. Najvišje zaupanje v poročanje radia in televizije v letu pred članstvom izražajo državljani Estonije, kjer 80 % državljanov zaupa televizijskim informacijam in 76 % poročanju radia. Sledijo državljani Litve in Latvije z 78 % zaupanjem v poročanje televizije in 74 % oz. 75 % zaupanjem v poročanje radia. Kljub visokemu zaupanju v nacionalne institucije v primerjavi z drugimi državami kandidatkami in državami članicami ter visokemu zaupanju v institucije EU pa Maltežani v tem letu kažejo največ skeptičnosti v odnosu do medijev. V letu pred priključitvijo v poročanje tiska zaupa 32 % državljanov, v informacije radia in televizije pa 44 % in 52 % državljanov Malte. Zaupanje Maltežanov je nižje od povprečja držav kandidatk.

V letu 2004, letu širitve in s tem letu, ko so bili državljani EU »bombardirani« z neštetimi informacijami, v novih državah članicah vidno naraste povprečje zaupanja v tiskane medije, in sicer s 47 % v letu 2003 na 57 % v letu 2004. Povprečno zaupanje v medije v starih državah članicah ostaja primerljivo s preteklimi leti. Zaupanje v televizijo se je v Nemčiji dvignilo nad 50 %, medtem ko v Italiji ostaja še vedno nizko. Med novimi državami članicami najnižjo stopnjo zaupanja v medije vidimo med madžarskimi anketiranci, kar je posledica vladne krize v letu 2004. V tem času vodstvo Socialistične stranke odstavi dotedanjega premierja in za novega predsednika vlade imenuje dotedanjega ministra za delo Petra Kissa. Posledice vladne krize so občutne tako na finančnem trgu kot na javnem mnenju državljanov. Med Madžari jih 27 % izraža zaupanje v tisk (52 % v letu 2003), 42 % zaupanje v radio (69% v letu 2003) in 44 % zaupanje v televizijo (73 % v letu 2003). Najvišje zaupanje v radio in televizijo v tem letu ponovno izražajo Estonci (75 %), zaupanje v tisk pa Čehi (61

%). V starih državah članicah je v tem letu povprečje zaupanja primerljivo z novimi državami članicami. V petnajsterici 46 % državljanov zaupa poročanju tiskanih medijev, 54 % izraža zaupanje v televizijo in 63 % zaupanje v poročanje radia. Med starimi državami članicami so medijsko najbolj zaupljivi Nizozemci in Finci, najmanj pa Angleži. Največje razlike med državami pa so v stopnji zaupanja tiskanim medijem, ki so sicer deležni nižje stopnje zaupanja od drugih dveh opazovanih medijev.

V nekaterih primerih se v analizi kaže sorazmerna povezanost med zaupanjem v medije in zaupanjem v izbrane institucije, medtem ko v drugih primerih sorazmerja ni in v opazovanju gibanja enega in drugega zaupanja ni skupnih točk. Tako npr. Maltežani v primerjavi z ostalimi državami kandidatkami oz. novimi državami članicami izražajo visoko zaupanje v druge družbene institucije, obenem pa izražajo najnižje zaupanje v medije. Vsekakor so mediji pomemben element oblikovanja posameznikovega odnosa do institucij. Njihov pomen pa je večji med novimi državami članicami in nekoliko manjši v starih državah članicah.

4.1.3 Pomen ekonomskih dejavnikov v izražanju zaupanja

Opazovanje ekonomskih dejavnikov in njihove povezanosti z zaupanjem v institucije je v primerjavi z analizami drugih vplivov na institucionalno zaupanje nekoliko manj bogato na področju analiz. Obsežnejše analize so pripravili Dalton, Listhaug, Wiberg, McAllister in drugi, ki menijo, da imajo ekonomski dejavniki omejen vpliv (glej Dalton, 2004). Analize so namreč pokazale, da ima lastna percepcija ekonomskega stanja večji vpliv na posameznikovo percepcijo o delovanju institucij in posledično na oblikovanje zaupanja do institucij ali povedano drugače, imajo subjektivni dejavniki večji vpliv na posameznikovo zaupanje v delovanje institucij, kot pa ga imajo objektivni dejavniki. Dejansko ekonomsko stanje, t.j. višina BDP, stopnja nezaposlenosti, inflacija itd. imajo večji vpliv v novih demokracijah, medtem ko je v starih demokratičnih sistemih ta vpliv manjši.

Z namenom podrobnejše analize smo izbrali več ekonomskih kazalcev, t.j. višina BDP⁴¹, vrednost Ginijevega količnika⁴² in nenazadnje zadovoljstvo ljudi z življenjem, ki je povezano

⁴¹ Podatki International Monetary Fund

⁴² Ginijev količnik – neenakomernost delitve dohodka.

tudi s percepcijo ljudi o njihovem blagostanju⁴³ (glej tabelo 4.1). V analizo smo vključili tudi vrednost CPI v članicah, ki pa tako kot spremenljivka "*zadovoljstvo z življenjem*" ni neposredno ekonomski kazalec, temveč sestavljanka posameznikove percepcije stanja tako v sferi politike kot na ekonomskem področju (glej tudi str. 36). V analizi smo želeli prikazati tudi spreminjanje indeksa cen na drobno (RPI⁴⁴), vendar so podatki nepopolni, obenem pa se je način zbiranja podatkov z namenom uskladitve statističnih metod EU v zadnjih letih nekoliko spremenil. V opazovanju gibanja družbenega razvoja v sorazmerju s stopnjo zaupanja v institucije smo predvideli, da so družbe z višjo stopnjo družbenega in gospodarskega razvoja bolj zaupljive do delovanja političnih institucij. Vse podatke smo na tej stopnji opazovali v časovnem obdobju 2000 do 2006.

Glede na podatke se višina BDP na prebivalca v državah članicah z leti zvišuje, vendar je rast glede na dejstvo, da opazujemo razvite družbe z (že) visoko stopnjo BDP, manjša. Med državami članicami je BDP na prebivalca najvišji v Luksemburgu in najnižji v Litvi in Latviji. Analiza je pokazala, da zadovoljstvo z življenjem ne narašča sorazmerno z rastjo BDP (kar še podrobneje prikazuje analiza, narejena s strani vladnega raziskovalnega oddelka Velike Britanije, ki v raziskavo vključi družbo v letih 1970 do 1997, torej v letih največjega družbenega razvoja tako v Britaniji kot v celotni EU) (glej Priloga C, str. 87). Na izbranem intervalu se tudi zaupanje v institucije giblje nesorazmerno z rastjo BDP. Višina BDP je sicer odvisna od družbenega dogajanja, vendar so ostali pogoji za spremembe stopnje zaupanja močnejši. Prav zaradi tega je ta vpliv na zaupanje v delovanje parlamenta in vlade manjši, še šibkejši pa je ta vpliv v odnosu do institucij EU. V analizi Dalton govori o »potencialu ekonomske blaginje na politično podporo«, o kateri pa bi lahko na našem modelu v omejeni obliki govorili le v starih državah članicah (Dalton, 2004:112). Vsekakor so percepcija ekonomskega blagostanja in dejanski pokazatelji ekonomske situacije pomemben dejavnik oblikovanja posameznikovega zaupanja do institucij, vendar iz izbranega modela povezanosti med enim in drugim ne vidimo.

⁴³ V nadaljnji analizi bomo na izbranih državah na podatkih ESS opazovali tudi vpliv individualne ocene ekonomske situacije (višina dohodka) na zaupanje v institucije. Na oblikovani podatkovni bazi pa bomo izvedli regresijsko analizo, kjer bomo s 5 % tveganjem opazovali dejanski vpliv (neodvisnih) ekonomskih dejavnikov (spremenljivk) na odvisno spremenljivko zaupanja v institucije.

⁴⁴ Indeks cen na drobno (Retail Prices Index – RPI) meri spremembe drobno-prodajnih cen izdelkov in storitev z vidika strukture prodaje le-teh na domačem trgu ne glede na namen njihove nadaljnje uporabe in ne glede na vrsto potrošnika (Statistični urad Republike Slovenije).

Tabela 4.1: Ekonomski dejavniki in gibanje zaupanja v starih in novih članicah

	leto	zadovoljstvo (%)	nezaposlenost (%)	zaupanje v EP (%)	zaupanje v COM (%)	zaupanje v parlament (%)	zaupanje v vlado (%)
EU15	2000	83	7,7	53	49	47	46
	2001	77	7,2	46	40	36	37
	2002	83	7,6	47	38	38	38
	2003	80	7,9	55	48	49	44
	2004	85	8	81	75	32	28
	2005	82	8,1	52	42	35	31
	2006	83	7,7	52	47	50	40
NMS	2000		11,1	/	/	/	/
	2001	63	11,1	40	34	32	37
	2002	65	10,5	39	34	34	38
	2003	64	10,2	54	47	34	37
	2004	70	10,1	86	81	16	17
	2005	72	9,3	53	57	16	20
	2006	63	7,8	57	54	31	35

Vir: EUROBAROMETER in podatki EUROSTATa

V nadaljnji analizi smo za neodvisno spremenljivko med drugim izbrali tudi zadovoljstvo z življenjem. Na podlagi dosedanjih raziskav in na podlagi primerjave rezultatov lahko sklepamo, da je zadovoljstvo z življenjem sestavljena spremenljivka, na katero poleg omenjenih ekonomskih dejavnikov vplivajo oz. jo oblikujejo socializacijski dejavniki, stopnja zaupanja med posamezniki v družini in družbi, regionalne razlike, politični sistem, družbeni razvoj, globalizacija in drugi dejavniki. Zadovoljstvo z življenjem v starih članicah v opazovanem časovnem intervalu dosega povprečno vrednost nad 80 % z najvišjim deležem anketirancev, ki izražajo zadovoljstvo z življenjem v letu 2005. Zaupanje v EU se v tem obdobju giblje med najnižjo vrednostjo 47 % in najvišjo vrednostjo 52 %, najnižje povprečje zaupanja v EU institucije pa je v letu 2005, ko institucijam EU zaupa 47 % Evropejcev.

V letu 2001 v državah kandidatkah 63 % državljanov izraža zadovoljstvo z življenjem. V letu 2002 je razlika med stopnjo zadovoljstva z življenjem v starih državah članicah in kandidatkah manjša. Leto 2003 je leto pred največjo širitvijo EU v njeni zgodovini, vendar skepticizem, ki ga je zaznati v razmerju starih držav članic do novih članic, ne omaje

zadovoljstva z življenjem. Prav tako kot v starih državah članicah tudi v novih zaupanje v Evropski parlament in Komisijo sledi zadovoljstvu z življenjem in je v letu priključitve visoko nad odstotkom zaupanja.

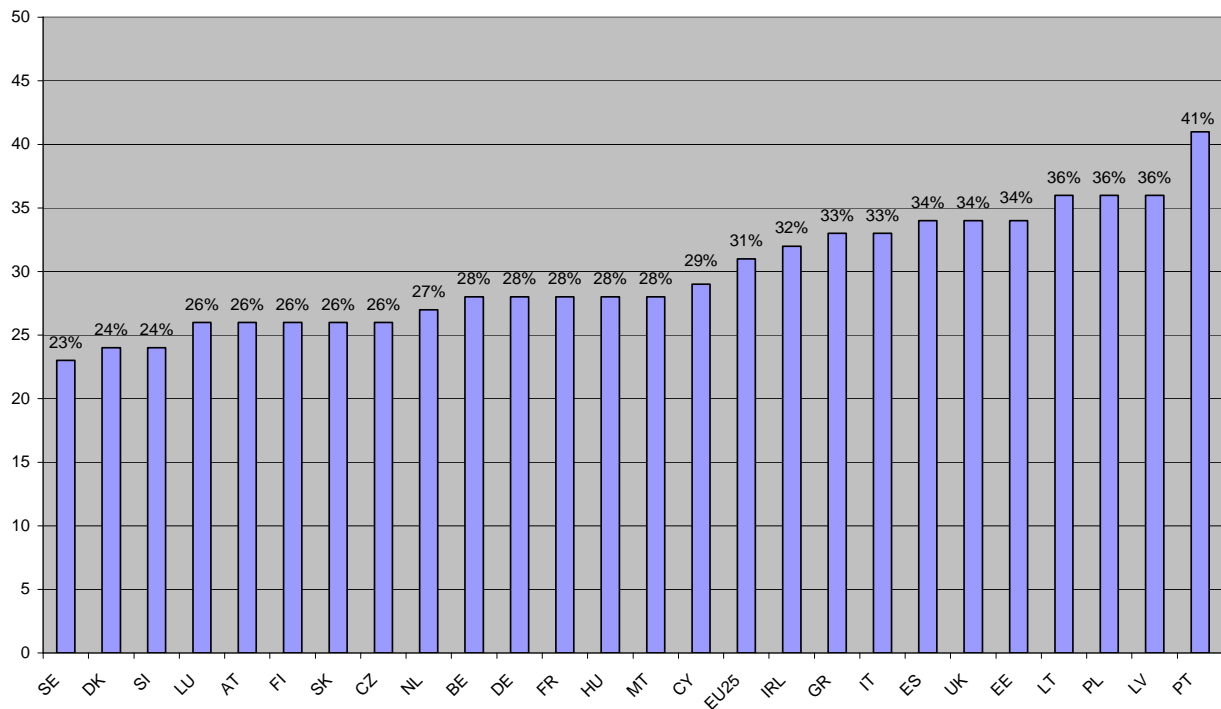
V letu priključitve deseterice novih držav članic je v starih državah članicah stopnja zadovoljstva med državljani 85 %. Zadovoljstvo z življenjem med novimi državami članicami pa naraste na 70 %. V tem letu 86 % anketirancev izraža zaupanje v EP in nekoliko manj (81 %) v Komisijo. Obratno od zaupanja v institucije EU in visokega zadovoljstva z življenjem pa se giblje trend zaupanja v nacionalne institucije v letu 2004 – tako v parlament kot v vlado, kjer med novimi državami članicami dosega vrednost pod 20 %. V letu 2005 zadovoljstvo z življenjem v novih državah članicah izraža 2 % več prebivalcev kot v letu poprej, v starih državah članicah pa 3 % manj prebivalstva, kot v letu prej. Glede na dejstvo, da opazujemo obdobje priključevanja novih držav članic v evropske formacije, od katerih imajo državljani novih držav članic visoka (pogosto nestvarna) pričakovanja, je zadovoljstvo z življenjem visoko, prav tako pa je visoko zaupanje v institucije EU.

Analiza tako pokaže, da gibanje zadovoljstva z življenjem sledi gibanju zadovoljstva oz. zaupanja v institucije le do določene ravni, kjer se stopnja zaupanja ustali, medtem ko se zaupanje spreminja. Predvsem je to značilno za stare demokratične sisteme, kjer so posamezniki bolj nezaupljivi do delovanja institucij, razvoj družbe in stopnja blagostanja ter nenazadnje stopnja političnega udejstvovanja pa se izražajo v višji stopnji zadovoljstva z življenjem.

V nadaljevanju opazujemo gibanje Ginijevega količnika v povezavi z zaupanjem v institucije. Ginijev količnik prikazuje gibanje plač v družbi oz. neenakost porazdelitve dohodka. Vsekakor je Ginijev količnik ne samo ekonomski kazalec, temveč tudi socialni kazalec stanja v družbi.

Podatki kažejo na upadanje vrednosti Ginijevega količnika od začetka devetdesetih. Če se torej neenakost v razporeditvi dohodka manjša, pa to, kot kaže naša analiza, ne vpliva na večje zaupanje v delovanje institucij. Zaradi različnih meritev in spreminjanja na področju statistike smo vrednosti Ginijevega količnika opazovali le v zadnji časovni točki, ki jo vključujemo v raziskavo, in se bomo s tem izognili splošnim zaključkom.

Slika 4.4: Ginijev količnik v članicah v letu 2006

Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Gini_since_WWII.gif

Vrednosti Ginijevega količnika se v državah članicah gibljejo med 23 % na Švedskem in 41 % na Portugalskem (glej sliko 4.4). Podatki torej kažejo največje izenačenje v razporeditvi dohodka med Švedi in največje neenakosti v dohodkih med državljani Portugalske. V zgornji meji držav z visoko stopnjo neenakosti razporeditve dohodka so tudi Litva, Latvija in Poljska s 36 %. Podatki o stopnji zaupanja in enakosti razporeditve dohodkov se le delno pokrivajo. Pričakovali bi namreč, da državljani držav z večjo enakostjo v razporeditvi dohodka izražajo večje zaupanje do delovanja institucij. Tako je sicer že predhodna analiza sicer pokazala na nizko stopnjo zaupanja med Poljaki v delovanje nacionalnih institucij in visoko stopnjo zaupanja v nacionalne institucije med Švedi, vendar Portugalci med opazovanimi državami niso izstopali.

4.2 Analiza vpliva ekonomskih, socialnih in družbenih dejavnikov na stopnjo zaupanja

Predhodno smo v metodoloških opredelitvah predstavili novo oblikovano bazo podatkov, ki je sestavljena iz podatkov EUROBAROMETRA, podatkov Eurostata, podatkov različnih ekonomskih inštitutov in nenazadnje podatkov, ki so dostopni na spletu in govorijo o politični ureditvi posamezne države, situaciji v posamezni državi članici, izvedbi volitev in izidu volitev, ki jih objavljajo državne volilne komisije. S pomočjo tako oblikovane baze podatkov izvedemo regresijsko analizo, katere rezultati nam pokažejo, v kolikšni meri smo z (i)zbranimi podatki uspeli pojasniti gibanje zaupanja v institucije in katere so tiste neodvisne spremenljivke, ki v največji meri prispevajo k tej razlagi.

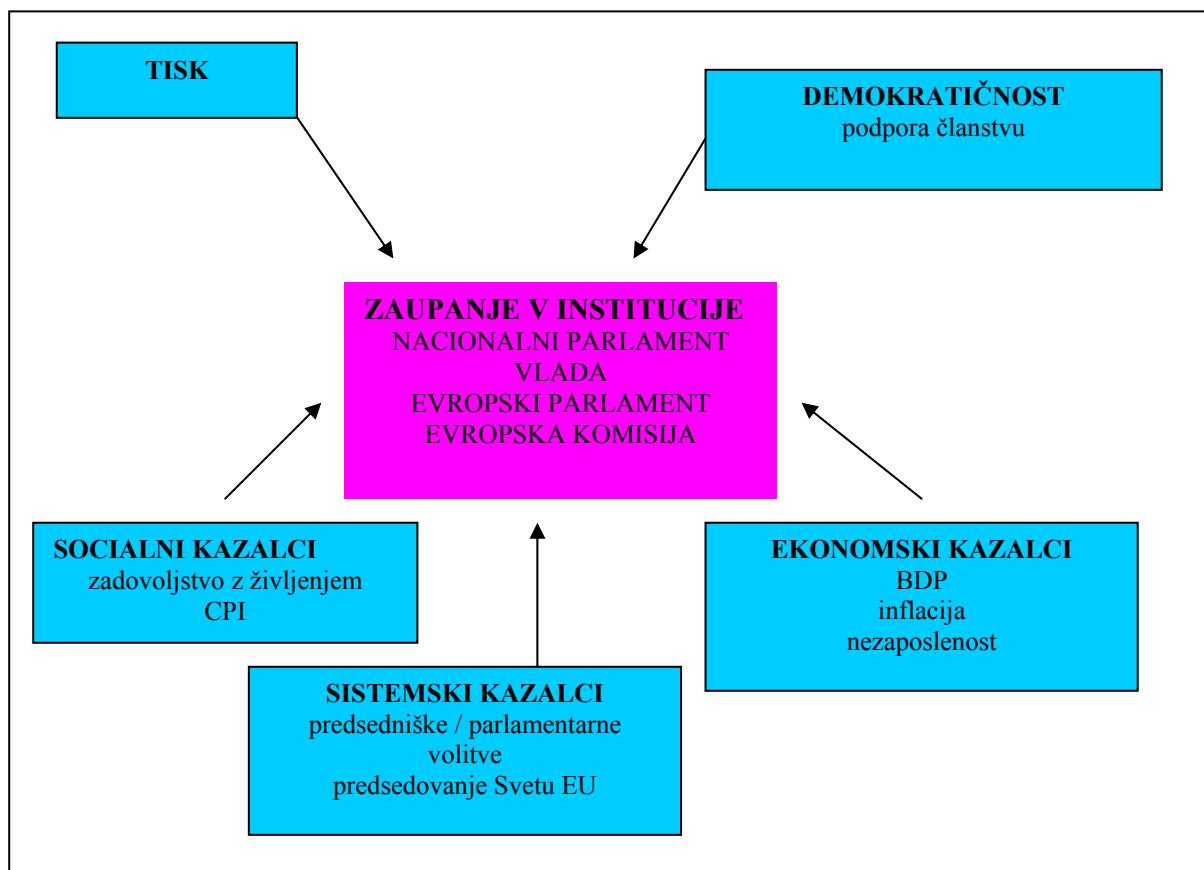
Takšen način oblikovanja baze je pogojevala omejenost podatkov, ki so nam bili na voljo. Bazo podatkov EUROBAROMETRA smo izbrali na podlagi izbrane spremenljivke »država«, ki vključuje vse države članice. Kot smo že pojasnili (glej str. 25 - 27), ima izvedena raziskava določene omejitve pri izbiri indikatorjev, predvsem na področju ekonomskih kazalcev, področju socialnega zaupanja in nekaterih drugih področjih, ki pa za našo sekundarno analizo niso pomembna. Prav zaradi tega smo se morali z namenom analitske uporabnosti poslužiti rezultatov drugih raziskav.

Vrednosti opazujemo na celotni populaciji. Pri tem, kot že rečeno, opazujemo vrednosti za stare države članice od leta 1995 ter vrednosti za deseterico novih držav članic (iz leta 2004) od leta 2001 do leta 2006. V tem delu raziskave tako opazujemo rezultate izvedene linearne regresijske analize, pri kateri opazujemo povezanost odvisne spremenljivke s skupino neodvisnih spremenljivk, ki jo sestavljajo ekonomski kazalci (višina BDP, inflacija, stopnja nezaposlenosti), sistemski kazalci (predsedniške volitve, parlamentarne volitve), kazalec demokratičnosti (podpora članstvu v EU) in socialni kazalci (izražanje zadovoljstva z življenjem, stopnja ocenjene korupcije) (glej sliko 4.5).

Z metodološkega vidika naj ponovno omenimo, da v raziskavi EUROBAROMETER vprašanje o zaupanju predstavlja dvostopenjsko lestvico (o pomanjkljivosti takšne oblike merjenja smo govorili že predhodno), pri čemer smo v linearno regresijsko analizo vključili deleže, ki predstavljajo pozitivne odgovore (zaupanje). Prav tako smo v analizo vključili delež

pozitivnih odgovorov na vprašanje podpore članstvu oz. delež tistih, ki članstvo v EU ocenjujejo kot pozitivno, in delež tistih, ki izražajo zadovoljstvo z delovanjem demokracije na nacionalnem nivoju in na nivoju EU. V oblikovanju socialnega kazalnika zadovoljstva z življenjem, ki ga ponazarja štiri-stopenjska lestvica, smo izbrali pozitivne odgovore z združitvijo vrednosti. Generaliziranega zaupanja v tem delu ne bomo opazovali, saj nam baza podatkov EUROBAROMETER te možnosti ne daje. Prav tako spremenljivke nismo poizkušali vpeljati iz drugih razpoložljivih raziskav, saj bomo njen vpliv opazovali v nadaljevanju v izbranih državah na ravni posameznika s pomočjo sekundarne analize ESS.

Slika 4.5: Model vpliva neodvisnih spremenljivk na stopnjo zaupanja v izbrane institucije na ravni držav članic

Sprva smo kot enega izmed dejavnikov političnega zaupanja uporabili tudi spremenljivko zaupanje v politične stranke, za katero pa se je v nadaljevanju izkazalo, da gre za cirkularno

spremenljivko in bi zaupanje (v največji meri zaupanje v parlament) pojasnjevali s samim seboj. Prav tako smo v postopku analize naknadno izključili spremenljivke zadovoljstvo z delovanjem demokracije na nacionalni ravni in na ravni EU ter zaupanje v poročanje radia in televizije. Pri navedenih spremenljivkah se je z analizo pokazala previsoka korelacija med neodvisnimi spremenljivkami, kar smo preverjali s pomočjo vrednosti kolinearne statistike⁴⁵ (vrednoti VIF in tolerance).

Zaradi manjšega števila enot, ki so vključene v agregirano bazo podatkov pri opazovanju vrednosti, do katere smo uspeli pojasniti povezanost med odvisno spremenljivko in izbrano skupino neodvisnih spremenljivk, uporabljamo prilagojeno vrednost R^2 (Adjusted R^2), ki je primernejša za interpretacijo, ko gre za posamezne enote (v našem primeru država) in ne celotno populacijo (kot je to v primeru naslednje analize na podatkih ESS).

Rezultati regresijske analize so v nekaterih vidikih pokazali medsebojno povezanost med izbranimi spremenljivkami, v drugih pa nam izvedena sekundarna analiza postreže s presenečenji in kaže na povezanost med spremenljivkami, o katerih analitiki v predhodnih raziskavah ugotavljajo drugače (glej tabelo 4.2). V spodnjo tabelo smo neodvisne spremenljivke razvrstili glede na vrednost Beta, s katero lahko opazujemo, katere neodvisne spremenljivke v največji meri pojasnjujejo izbrano odvisno spremenljivko.

⁴⁵ V določenih primerih je pri razlagi zaradi vrednosti kolinearne statistike (*«co-linearity statistics»*) potrebna določena mera zadržanosti. Vrednost tolerance blizu vrednosti 0 pomeni, da med izbrano neodvisno spremenljivko in ostalimi neodvisnimi spremenljivkami obstaja visoka vrednost multikolinearnosti. Vrednost Beta je v tem primeru neuporabna. Vrednost VIF (*«variance inflation factor»*) je recipročna z vrednostjo tolerance. V primeru, da je vrednost VIF visoka (v našem primeru višja od vrednosti 5), obstaja med izbrano neodvisno spremenljivko in ostalimi neodvisnimi spremenljivkami multikolineranost in je v tem primeru vrednost Beta neuporabna.

Tabela 4.2: Zaupanje v institucije – rezultati regresijske analize

zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v vlado	zaupanje v Evropski parlament	zaupanje v Evropsko komisijo
stopnja nezaposlenosti -,338	stopnja nezaposlenosti -,379	inflacija ,326	inflacija ,419
zadovoljstvo z življenjem ,246	zadovoljstvo z življenjem ,235	zadovoljstvo z življenjem ,308	zadovoljstvo z življenjem ,369
poročanje tiska ,171	predsedovanje Svetu EU -,189	poročanje tiska ,293	poročanje tiska ,361
stopnja ocenjene korupcije (CPI) ,165	poročanje tiska ,129	stopnja ocenjene korupcije (CPI) -,163	stopnja ocenjene korupcije (CPI) -,122
predsedovanje Svetu EU ,107	parlamentarne volitve ,067	višina BDP na prebivalca -,149	parlamentarne volitve -,117
višina BDP na prebivalca ,085	višina BDP na prebivalca -,066	predsedovanje Svetu EU ,129	predsedniške volitve -,068
inflacija ,072	predsedniške volitve -,040	stopnja nezaposlenosti ,074	stopnja nezaposlenosti ,066
parlamentarne volitve ,046	stopnja ocenjene korupcije (CPI) ,020	parlamentarne volitve -,065	predsedovanje Svetu EU ,043
predsedniške volitve -,035	inflacija ,000	predsedniške volitve ,035	višina BDP na prebivalca -,026
N = 95	N = 81	N = 101	N = 88
Adjusted R ² = ,358	Adjusted R ² = ,331	Adjusted R ² = ,250	Adjusted R ² = ,284

Vir: Sestavljena baza podatkov

V pojasnjevanju stopnje zaupanja v nacionalni parlament smo z zbranimi neodvisnimi spremenljivkami uspeli pojasniti 36 % vrednosti odvisne spremenljivke. Pri tem smo opazovali petindevetdeset enot na nivoju držav članic med letoma 1995 in 2006. Stopnjo zaupanja v nacionalni parlament v državah članicah lahko v največji meri pojasnimo z gibanjem nezaposlenosti (Beta -0,338). Pri tem zaupanje v nacionalni parlament upada z naraščanjem nezaposlenosti. Stopnja nezaposlenosti je pomemben ekonomski dejavnik, ki vpliva na odnos ljudi do delovanja institucij. Prav tako je na vrhu lestvice pomembnosti dejavnikov vpliva na zaupanje posameznikov njihov odnos do življenja oz. izražanje zadovoljstva z življenjem. Pri tem je vrednost Beta 0,246, kar pomeni, da z naraščanjem zadovoljstva z življenjem narašča tudi pozitiven odnos do parlamenta in zaupanje v delovanje omenjene ustanove. Percepcija delovanja institucij je v veliki meri odvisna od poročanja medijev, kar se kaže tudi v tem primeru, kjer vrednost Beta dosega vrednost 0,171. Na dnu lestvice glede na vrednost Beta so parlamentarne in predsedniške volitve. Le-te imajo na zaupanje v institucije kratkotrajen vpliv (glej tudi str. 38 – 44) in sicer v letu volitev, dolgoročno pa ti dejavniki nimajo pomembnega vpliva.

Tako kot zaupanje v nacionalni parlament je tudi zaupanje v vlado v največji meri odvisno od stopnje nezaposlenosti (Beta -0,379), temu sledi zadovoljstvo z življenjem (Beta 0,235). Analiza kaže, da lahko stopnjo zaupanja v delovanje vlade v veliki meri pojasnimo tudi s predsedovanjem Svetu EU. V tem času je politična aktivnost države tako v okviru multilateralnih odnosov kot tudi bilateralnih bolj transparentna. Temu sledi zaupanje v poročanje tiska. Medtem ko je v primeru zaupanja v nacionalni parlament stopnja korupcije v sredini lestvice pomembnosti, je v primeru zaupanja v vlado na dnu, skupaj s stopnjo inflacije. Ekonomski dejavniki, kot so stopnja BDP, inflacija in v določeni meri stopnja korupcije, v agregirani bazi podatkov nimajo pomembne vloge v pojasnjevanju stopnje zaupanja v delovanje vlade. Z uporabljenimi skupino neodvisnih spremenljivk smo v tem primeru uspeli pojasniti 33 % vrednosti odvisne spremenljivke, t.j. zaupanja v delovanje vlade.

Na ravni EU pojasnjevanje zaupanja v delovanje EP in Komisije v največji meri pojasni stopnja inflacije (EP – Beta 0,326; Komisija – Beta 0,419), temu pa sledi zadovoljstvo z življenjem (EP – Beta 0,308; Komisija – Beta 0,369). Med ekonomskimi dejavniki je v pojasnjevanju zaupanja v delovanje EP in Komisije pomembna še ocena stopnje korupcije v družbi, pri čemer negativna vrednost kaže na dejstvo, da države z višjo stopnjo korupcije

(manjša vrednost CPI – glej Priloga B, str. 86) izražajo večje zaupanje v delovanje institucije EU (EP Beta -0,163; Komisija Beta -0,122) in nižjo stopnjo zaupanja v nacionalne institucije (nacionalni parlament Beta 0,165; vlada Beta 0,020). Pomembnost nacionalnih volitev, tako parlamentarnih kot predsedniških, je za zaupanje v EP majhna. Rezultat je primerljiv s pomembnostjo dejavnika volitev v zaupanju v delovanje nacionalnega parlamenta. V primerjavi z zaupanjem v vlado in povezanostjo z izvedbo volitev imajo na ravni EU v stopnji zaupanja v delovanje Komisije parlamentarne volitve večji vpliv (Beta -0,117), katerega vrednost je negativna. Tako v času parlamentarnih volitev upade zaupanje v Komisijo, ki se najverjetneje prenese na nacionalno raven. Na nacionalni ravni, tako v primeru zaupanja v delovanje nacionalnega parlamenta kot v primeru zaupanja v vlado, imajo parlamentarne volitve pozitiven predznak. Pomembnost predsedniških volitev v odnosu do zaupanja v Evropsko komisijo pa je primerljiva s pomembnostjo na nacionalni ravni v odnosu do vlade. Z izbranimi neodvisnimi spremenljivkami smo uspeli pojasniti 25 % vrednosti zaupanja v delovanje EP in 28 % vrednosti zaupanja v delovanje Komisije.

V pojasnjevanju zaupanja v državah v obdobju med letoma 1995 in 2006 so med najpomembnejšimi ekonomski dejavniki, in sicer je v zaupanju v nacionalne institucije poudarjena pomembnost stopnje nezaposlenosti, v zaupanju v institucije EU pa gibanje inflacije. Tako v zaupanju v nacionalne institucije kot institucije EU omenjenima ekonomskima indikatorjema sledi neodvisna spremenljivka zadovoljstvo z življenjem. Pomemben vpliv na posameznikovo percepcijo delovanja institucij pa imajo tudi mediji, in sicer tisk. Glede na dejstvo, da predsedovanje Svetu EU pomeni večjo transparentnost dogajanja na ravni EU, pa je analiza pokazala večjo pomembnost omenjenega dejavnika v odnosu do nacionalnega parlamenta in vlade in manjšo pomembnost pri pojasnjevanju stopnje zaupanja v EP in Komisijo. Pri pojasnjevanju zaupanja v parlament, tako v zaupanju v nacionalne institucije kot v institucije EU, izvedba parlamentarnih ali predsedniških volitev ni pomemben dejavnik zaupanja v omenjeni instituciji. Nekoliko večji vpliv ima ta spremenljivka na zaupanje v vlado in Evropsko komisijo.

4.3 Analiza izbranih držav in vpliv neodvisnih dejavnikov na zaupanje v institucije

Vpliv posameznih dejavnikov na zaupanje v institucije smo v tem delu analize opazovali na treh izbranih državah v treh časovnih točkah (2002, 2004 in 2006) s pomočjo baze ESS (glej str. 33–34). Med institucijami EU raziskava ESS opazuje le zaupanje v EP, na nacionalnem nivoju pa se analiza nanaša na zaupanje v nacionalni parlament.

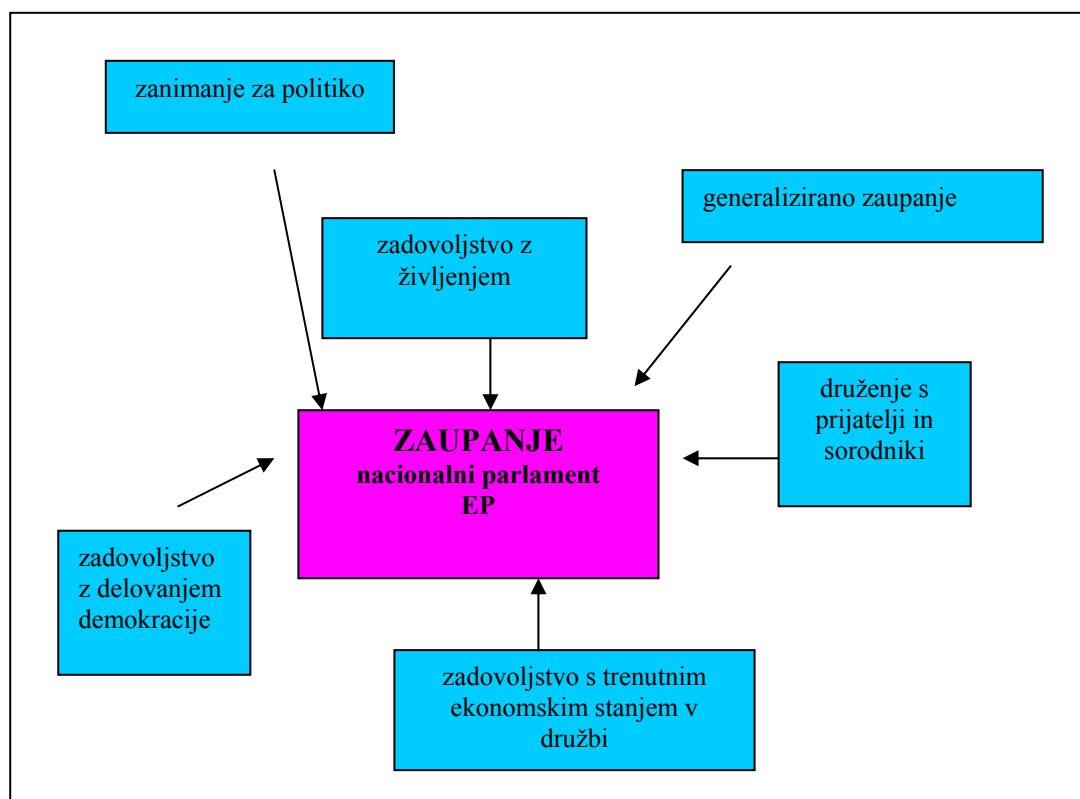
Pri tem smo v analizo vključili tri po našem mnenju reprezentativne države, na katerih smo opazovali vpliv različnih dejavnikov na zaupanje v izbrane institucije. Izbrali smo države iz treh različnih obdobjih nastajanja in spreminjanja Evropske skupnosti. Nemčija oz. takrat še kot Zvezna republika Nemčija je del Skupnosti postala že leta 1950 s podpisom Schumanove deklaracije skupaj s šestimi članicami, in sicer Belgijo, Francijo, Italijo, Luksemburgom in Nizozemsko. Tako je nastala Evropska skupnost za premog in jeklo. Cilj združitve je bil zagotoviti mir med zmagovalci in poraženci v Evropi po drugi svetovni vojni ter jih združiti kot enakovredne partnerje, ki sodelujejo znotraj skupnih interesov.

V zgodovini EU je izjemnega pomena padec berlinskega zidu leta 1989, ki drastično spremeni politično podobo Evrope. Posledica tega dogodka je bila združitev Nemčije oktobra 1990 in širitev demokratičnega sistema v območje Srednje in Vzhodne Evrope. Države članice so začele pogajanja za sprejem nove pogodbe o Evropski uniji, o kateri smo govorili že uvodoma. Obstoječemu sistemu Skupnosti so bila dodana področja meddržavnega sodelovanja in tako je s to pogodbo nastala Evropska unija (EU). Novonastali Skupnosti so se v letu 1995 pridružile še Avstrija, Finska in Švedska. Po umiritvi dogajanja v Vzhodni Evropi so k pridružitvi začele težiti tudi države, ki so nekoč spadale pod sovjetski blok (Bolgarija, Češka, Madžarska, Poljska, Romunija in Slovaška), tri baltske države, ki so bile včasih del Sovjetske zveze (Estonija, Latvija in Litva), dve sredozemski državi (Ciper in Malta) in ena izmed nekdanjih jugoslovanskih republik (Slovenija).

Raznolikost procesov pridruževanja Skupnosti in zgodovinska raznolikost političnih sistemov izbranih držav je torej osnova za izbor treh držav, vključenih v sekundarno analizo ESS. Z omenjeno raziskavo smo na ravni posameznika opazovali spreminjanje zaupanja v nacionalni parlament in EP (glej sliko 4.6). Vprašalnik ESS anketirancev ne sprašuje o zaupanju v Evropsko komisijo, prav tako pa ne sprašuje o zaupanju v vlado. Odnos do vlade je vključen v vprašanje o zadovoljstvu, ki pa je po našem prepričanju eden izmed pogojev zaupanja in ne

samo zaupanje. Tako bomo odnos državljanov do vlade oz. zadovoljstvo z delovanjem te institucije opazovali le na osnovnem nivoju, ne bomo pa omenjene spremenljivke uporabili kot eno izmed odvisnih spremenljivk v analizi. Prav tako je ne moremo vključiti med neodvisne spremenljivke, saj bi se pri tem soočali s problemom multikolineranosti, kot je to v primeru nekaterih že prej omenjenih spremenljivk.

Slika 4.6: Model vpliva neodvisnih spremenljivk na stopnjo zaupanja v izbrane institucije na ravni posameznika

4.3.1 Nemčija

Nemčija⁴⁶ je ena izmed držav ustanoviteljic Skupnosti in država, ki se ponaša z dobro utrjeno demokracijo. Obenem spremembe, ki so nastale po združitvi obeh delov Nemčije, vplivajo na spremembe v percepciji ljudi do delovanja sistema. Kot smo videli že v

⁴⁶ Nemčija N = 2919

teoretičnem delu analize, so raziskave pokazale, da so državljani bivšega vzhodnega dela države tisti, ki so v veliki meri podvrženi vplivom medosebnih vezi oz. njihova percepcija delovanja institucij sovпада s percepcijo njihovih bližnjih.

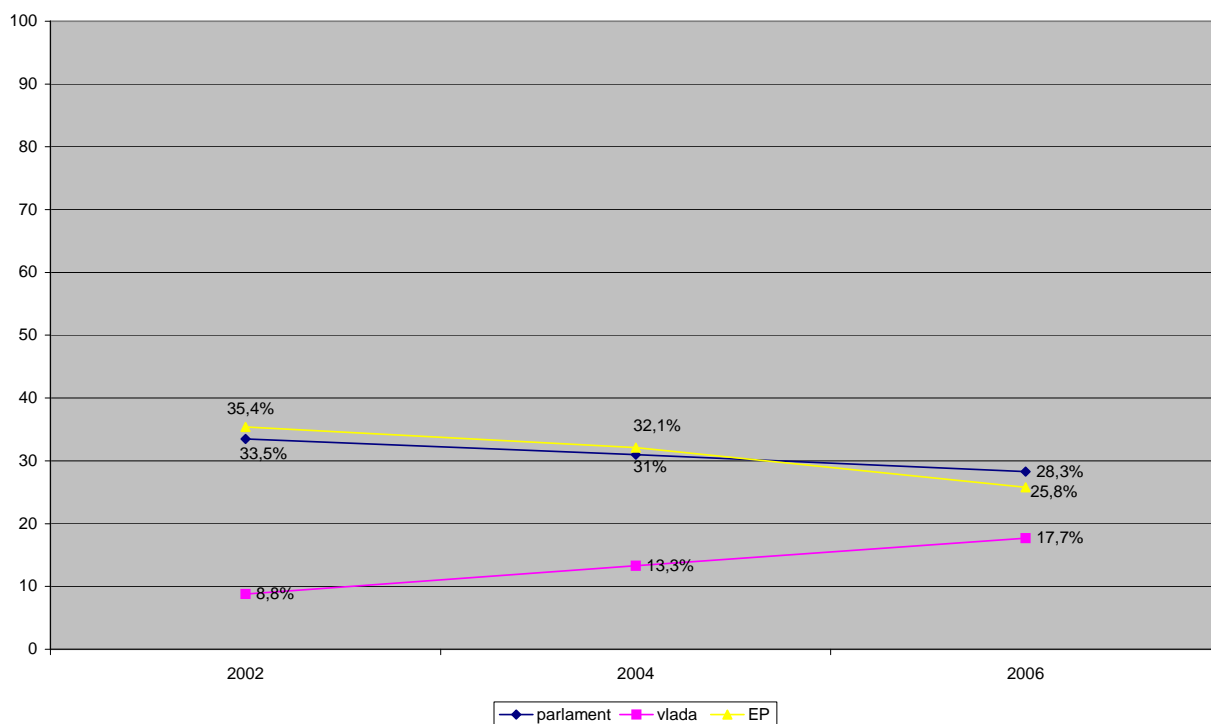
Med Nemci je najvišje stopnje zaupanja deležen EP, ki mu v letu 2002 zaupa nekaj več kot 35 % državljanov, v nadaljevanju pa zaupanje nekoliko pada in sicer na 32 % v letu 2004 in 28 % v letu 2006. Sledi zaupanje v nacionalni parlament, ki mu v opazovanem obdobju zaupa med 33 % (2002) in 26 % (2006) Nemcev. Med drugim smo opazovali tudi zadovoljstvo z delovanjem vlade. V letu 2002 zadovoljstvo z delovanjem vlade izraža nekaj manj kot 9 % državljanov. V naslednjih letih zadovoljstvo z delovanjem vlade nekoliko naraste, in sicer na 13 % v letu 2004 in na nekaj manj kot 18 % v letu 2006 (glej sliko 4.7).

Na nivoju izbrane države smo med drugim opazovali vpliv politične zainteresiranosti na zaupanje v izbrane institucije. Zanimanje za politiko smo opazovali s pomočjo vprašanja »Kako močno se zanimate za politiko«. Nemci izražajo izjemno visoko zanimanje za politiko: v letu 2002 kar 63 % vprašanih na vprašanje odgovarja, da se za politiko močno zanimajo, 85 % prebivalcev pa je pritrdilo, da so sodelovali na zadnjih volitvah. V naslednjih letih zanimanje za politiko nekoliko upade (2004 – 56 %; 2006 – 54 %), vendar, kot bomo videli v nadaljevanju, je to zanimanje višje kot v drugih dveh izbranih državah.

Kljub visokemu zadovoljstvu z življenjem med Nemci, ki se v opazovanem obdobju giblje med 85 % in 86 %, pa Nemci izražajo visoko nezadovoljstvo s trenutno ekonomsko situacijo v državi. V letu 2002 jih namreč kar 92 % izraža nezadovoljstvo s trenutnim ekonomskim stanjem v državi, v letu 2004 je ta delež 87 %, v letu 2006 pa pade na 68 %. Zadovoljstvo s stanjem demokracije v državi izraža nekaj več kot 50 % prebivalstva.

Druženje s prijatelji in sorodniki za Nemce ni prioriteta. Z izjemo leta 2006 večina vprašanih odgovarja, da se s prijatelji in sorodniki družijo le nekajkrat mesečno. Prav tako so odgovori na vprašanje ali ljudem lahko zaupamo, deljeni. Več kot 50 % vprašanih meni, da večini ljudi ni mogoče zaupati. V nadaljevanju bomo videli, da se takšni rezultati pokažejo tudi v primeru Slovenije, medtem ko na Finskem večina prebivalstva meni, da je ljudem mogoče zaupati. Takšen odnos do soljudi je med drugim lahko tudi pogojem s preteklim političnim sistemom v teh državah. Dogajanje v teh režimih je zaradi obstoja totalitarnega sistema nadzorovanja v medosebne odnose najverjetneje vneslo dokajšnjo mero medosebnega nezaupanja.

Slika 4.7: Nemčija – zaupanje v institucije

Vir: ESS 2002, 2004 2006

V nadaljevanju smo na podatkih izvedli regresijsko analizo (Priloga F, str. 92-94), s katero smo ugotavljali, s katerimi neodvisnimi spremenljivkami lahko v največji meri pojasnimo stopnjo zaupanja v izbrane institucije, t.j. nacionalni parlament in EP. V letu 2002 smo z izbrano skupino spremenljivk uspeli pojasniti 32 % vrednosti zaupanja v nacionalni parlament. Pri tem omenjeno odvisno spremenljivko v največji meri pojasnjuje zadovoljstvo z delovanjem demokracije z vrednostjo Beta 0,353. Statistično značilna povezanost se kaže tudi med zaupanjem v parlament ter zadovoljstvom s trenutnim ekonomskim stanjem v družbi, stopnjo generaliziranega zaupanja in zadovoljstvom z življenjem. Prav tako se statistično značilni vpliv kaže v odnosu med zaupanjem v nacionalni parlament in zanimanjem za politiko, pri čemer z naraščanjem zanimanja za politiko upada zaupanje v omenjeno institucijo.

V odnosu do EP smo z zbranimi spremenljivkami uspeli pojasniti 21 % vrednosti odvisne spremenljivke. Pomembnost neodvisnih spremenljivk v zaupanju v institucije EU je primerljiva s pomembnostjo teh spremenljivk, ko opazujemo zaupanje v nacionalne institucije z nekoliko nižjimi vrednostmi Beta. V zaupanju v institucije EU se poleg pomembnosti zadovoljstva z delovanjem demokracije in zadovoljstva s trenutno ekonomsko situacijo

obenem kaže statistično značilna pomembnost medosebnih odnosov, torej zaupanja v soljudi in pogostostjo druženja s prijatelji in sorodniki.

V letu 2004 sta prav tako pri vrhu zaupanja v nacionalni in Evropski parlament zadovoljstvo z delovanjem demokracije in zadovoljstvo s trenutno ekonomsko situacijo v družbi. Temu v pojasnjevanju zaupanja sledi generalizirano zaupanje. V odnosu do nacionalnega parlamenta smo tako uspeli pojasniti 39 % vrednosti odvisne spremenljivke, v odnosu do EP pa kar 48 %.

V letu 2006 v hierarhiji pomembnosti dejavnikov oblikovanja zaupanja do izbranih institucij ni sprememb, z izjemo zaupanja v EP, kjer se poveča pomembnost dejavnika generalizirano zaupanje (Beta 0,126), ki je v drugih opazovanih točkah po pomembnosti na tretjem ali četrtem mestu. S skupino neodvisnih spremenljivk smo uspeli pojasniti 36 % vrednosti zaupanja v nacionalni parlament in 24 % vrednosti zaupanja v EP.

Pri opazovanju zaupanja v nacionalne institucije in institucije EU v primeru Nemčije lahko trdimo, da ima največji vpliv na zaupanje v izbrane institucije, ki se kaže v vseh opazovanih točkah, posameznikovo zadovoljstvo z delovanjem demokracije v državi. Prav tako pa je za razlago zaupanja v institucije pomembna percepcija blagostanja, za katero so analitiki mnenja, da ima večji vpliv na stopnjo zaupanja v institucije kot pa dejanski kazalci gospodarske razvitosti. S tem se potrди tudi naša predpostavka, da ima posameznikova percepcija ekonomske situacije pomemben vpliv na njegovo percepcijo delovanja institucij. Prav tako analiza potrди pomembnost generaliziranega zaupanja pri zaupanju v institucije.

4.3.2 Finska

Že v opazovanju gibanja zaupanja v prvem sklopu naloge spada Finska⁴⁷, ki je postala del EU leta 1995, med države, katere državljani izražajo visoko stopnjo zaupanja v delovanje institucij na nacionalnem nivoju. Razloge je mogoče iskati v višjem nivoju ekonomske blaginje v primerjavi z novimi državami članicami in v dobro izoblikovanem sistemu socialnega varstva. Vsekakor je država po svoji politični in socialni strukturi bližje Nemčiji kot pa Sloveniji, čeprav se je pri oblikovanju zakonodaje na področju socialnega varstva

⁴⁷ Finska N = 2000

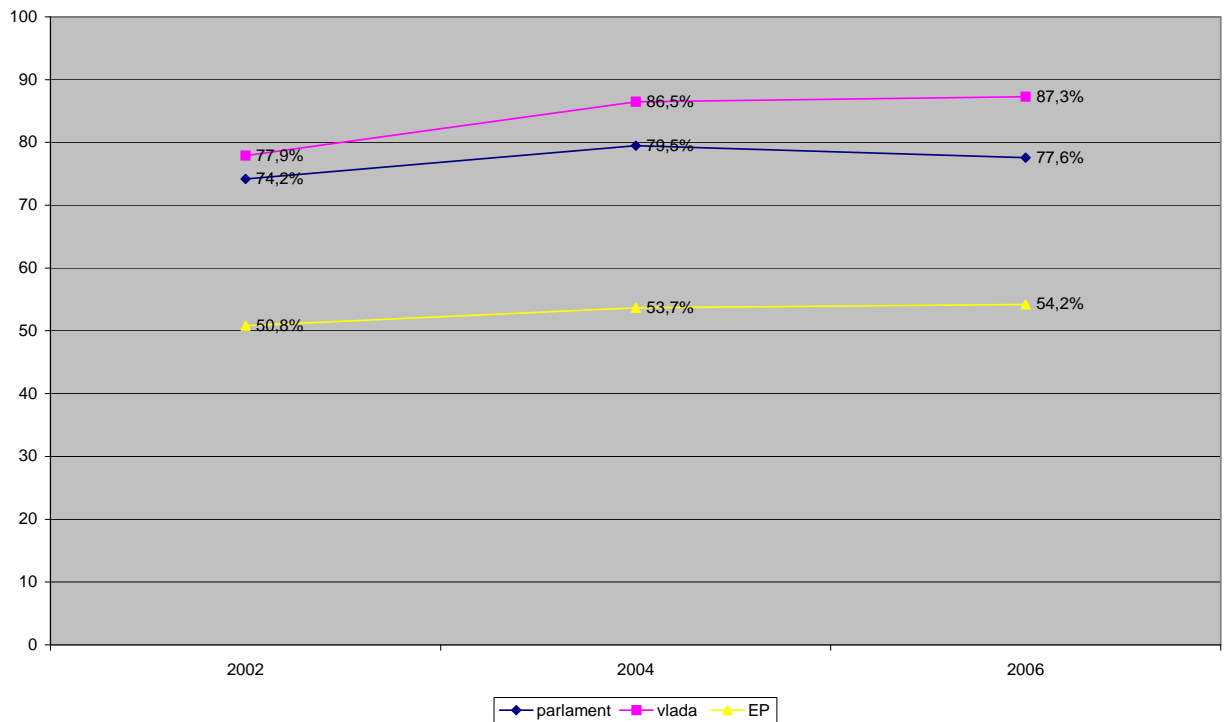
državljanov Slovenija naslanjala prav na finski model. V nadaljevanju podrobneje opazujemo, kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo ali utrjujejo zaupanje Fincev v nacionalne institucije in institucije EU. Dejstvo, da Finska v svoji zgodovini ni bila podvržena dograjevanju ali preoblikovanju sistema, kot je bila to Slovenija, in ni bila soočena z delitvijo in združitvijo svojega ozemlja, kot je to doživljala Nemčija z gradnjo in rušenjem berlinskega zidu, vpliva na percepcijo ljudi o učinkovitosti delovanja sistema. Prav tako se ni soočala s totalitarizmom železne zavesne in vplivom komunističnega režima.

V opazovanih časovnih točkah Finci izražajo visoko stopnjo zaupanja v delovanje vlade in nacionalnega parlamenta. V letu 2002 nacionalnemu parlamentu zaupa 74 % državljanov, dve leti pozneje 79 % in leta 2006 78 % Fincev. Zadovoljstvo z delovanjem vlade je v opazovanih časovnih točkah višje od zaupanja v nacionalni parlament. V letu 2002 zadovoljstvo z delovanjem vlade izraža kar 78 % državljanov, v naslednjih letih pa je ta delež še nekoliko višji, in sicer 90 % v letu 2004 in 93 % v letu 2006 (glej sliko 4.8).

Finci v primerjavi z drugima dvema opazovanima državama izražajo izjemno visoko zadovoljstvo z življenjem (več kot 97 %), visoko stopnjo zadovoljstva z ekonomsko situacijo v državi (med 85 % v letu 2002 in 93 % v letu 2006) ter zadovoljstvo z delovanjem demokracije (med 87 % v letu 2002 in 91 % v letu 2006). V nasprotju z izražanjem zaupanja do delovanja nacionalnega parlamenta in zadovoljstva z delovanjem vlade pa so Finci nekoliko bolj skeptični do delovanja EP, ki mu v letih 2002 in 2004 zaupa 46 % državljanov, v letu 2006 pa 54 % prebivalstva. Porast zaupanja v EP v letu 2006 je najverjetneje posledica dejstva, da v drugi polovici tega leta Finska prevzame predsedovanje Svetu EU.

V opazovanju stopnje generaliziranega zaupanja izražajo Finci visok nivo medosebnega zaupanja, ki je višji od zaupanja do soljudi v primeru Nemčije in v nadaljevanju na primeru Slovenije. Kar 88 % (leta 2002 in 2004) oz. 89 % (leta 2006) Fincev je mnenja, da je soljudem v večini primerov mogoče zaupati. Prav tako jih med vprašanimi večina odgovarja, da se pogosto (nekajkrat tedensko) družijo s prijatelji in sorodniki. Nekoliko nižje zanimanje pa Finci izražajo do politike, kljub temu pa jih okrog 80 % pritrди, da so se udeležili zadnjih volitev.

Slika 4.8: Finska – zaupanje v institucije

Vir: ESS 2002, 2004, 2006

Regresijska analiza (Priloga F, str. 92-94), ki je bila izvedena na isti skupini spremenljivk kot v primeru Nemčije in v nadaljevanju Slovenije, je pokazala, da smo v letu 2002 v primeru povezanosti med nacionalnim parlamentom in izbranimi neodvisnimi spremenljivkami uspeli pojasniti 38 % vrednosti odvisne spremenljivke zaupanja v nacionalni parlament in 29 % vrednosti zaupanja v EP. Tako pri pojasnjevanju zaupanja v nacionalni parlament kot pojasnjevanju zaupanja v EP je najpomembnejši dejavnik zadovoljstvo posameznikov z delovanjem demokracije. V primeru zaupanja v nacionalni parlament omenjeni dejavnik dosega vrednost Beta 0,403, v primeru zaupanja v EP pa vrednost Beta 0,360. V opazovanju zaupanja v nacionalni parlament temu sledi pomembnost generaliziranega zaupanja (Beta 0,181) in zadovoljstvo z ekonomsko situacijo (Beta 0,160). Prav tako ima statistično pomemben vpliv na zaupanje v nacionalni parlament zanimanje posameznikov za politiko, ki je kot že rečeno v primeru Finske nekoliko nižje. V zaupanju v EP zadovoljstvu z delovanjem demokracije sledi zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ter medosebni odnosi, pri čemer ima statistično značilen vpliv na zaupanje v EP tako generalizirano zaupanje kot pogostost medosebnih stikov.

V pojasnjevanju zaupanja v nacionalni parlament in EP si v letu 2004 sledijo zadovoljstvo z demokracijo, zadovoljstvo z ekonomsko situacijo in zaupanje soljudem. V opazovanju zaupanja v nacionalni parlament se statistična značilnost kaže tudi v primeru neodvisne spremenljivke zanimanje za politiko, v primeru zaupanja v EP pa je pomembno tudi druženje s sorodniki in prijatelji. Pri pojasnjevanju zaupanja v nacionalni parlament in EP smo v letu 2004 uspeli pojasniti 34 % oz. 23 % variance odvisne spremenljivke.

Leta 2006 vse izbrane neodvisne spremenljivke statistično značilno pojasnjujejo stopnjo zaupanja v nacionalni parlament in EP. Izjema v letu 2006 je le zadovoljstvo z življenjem v primeru zaupanja v nacionalni parlament. V pojasnjevanju zaupanja v delovanje nacionalnega parlamenta je najpomembnejši dejavnik zadovoljstvo z delovanjem demokracije, temu sledita generalizirano zaupanje in zadovoljstvo s trenutnim ekonomskim stanjem v državi. Pomemben vpliv na zaupanje v nacionalni parlament in EP ima tudi pogostost neformalnih stikov s prijatelji in sorodniki. Zanimanje za politiko ima obratno sorazmeren vpliv na stopnjo institucionalnega zaupanja. V primeru nacionalnega parlamenta smo z zbrano skupino neodvisnih spremenljivk uspeli pojasniti 38 % vrednosti zaupanja, v primeru zaupanja v EP pa 27 % vrednosti.

Tako kot v primeru Nemčije je tudi na Finskem zaupanje v največji meri odvisno od zadovoljstva s stanjem demokracije v družbi in zadovoljstvom s stanjem na področju ekonomije. Stopnjo zaupanja v nacionalni parlament in EP pogojuje med drugim mikro raven oz. generalizirano zaupanje in v posameznih primerih tudi pogostost medosebnih stikov. Finci izražajo izjemno visoko zadovoljstvo z življenjem, kar je najverjetneje posledica visoke stopnje socialne varnosti, ki jo nudi država. Obenem pa zadovoljstvo z življenjem, z izjemo leta 2006 v odnosu do EP, nima statistično značilnega vpliva na pojasnjevanje stopnje zaupanja v institucije.

4.3.3 Slovenija

Če smo v prejšnjih primerih govorili o državah s trajno demokratično tradicijo, govorimo sedaj o Sloveniji⁴⁸ kot državi s sicer utrjenim sistemom demokratičnosti, ki pa na

⁴⁸ Slovenija N = 1519

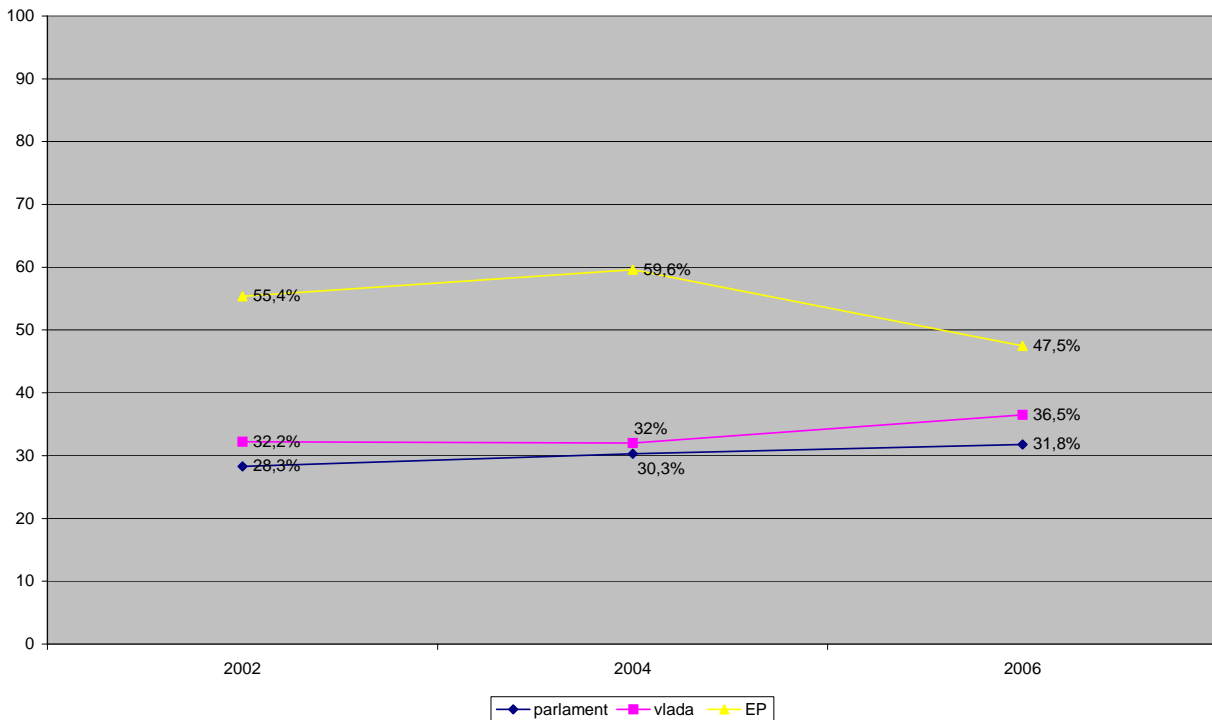
tehtnici še ni našla svojega ravnovesja. Za novonastale sisteme je značilno iskanje prave mere demokratičnosti in prehajanje iz desnosredinske pozicije v levosredinsko. Vsake naslednje volitve dajejo državljanom občutek, da je potrebno začeti znova. Vse, kar je prežitek preteklega sistema, pa čeprav je to (samo) štiriletno obdobje ene koalicije, je slabo in ustvarja potrebo po oblikovanju novega in drugačnega. Prav to je eden izmed vzrokov, da ljudje izražajo nizko zaupanje v delovanje institucij in delo njihovih akterjev. Zaupanje naj bi med drugim izhajalo iz oblikovane in priznane politične elite, ki je pred dobrim desetletjem nastale države še ne poznajo.

V Sloveniji se zaupanje v nacionalni parlament giblje okrog 30 %, skoraj 70 % Slovencev pa nacionalnemu parlamentu ne zaupa. Zaupanje v nacionalni parlament je primerljivo z zaupanjem v Nemčiji, medtem ko je analiza pokazala izjemno visoko zaupanje v nacionalni parlament med Finci. Slovenci obenem izražajo nizko zadovoljstvo z delovanjem vlade, ki se v opazovanih časovnih točkah giblje nekje nad 30 %. Kot smo že predvideli, so večjega zaupanja deležne institucije, ki so odmaknjene od vsakodnevnih problemov in preobratov. Tako Slovenci delovanju EP po podatkih ESS v letu 2002 namenimo 45 % zaupanja, v letu 2004 40 % in v letu 2006 52 % zaupanja (glej sliko 4.9).

V primerjavi s Finci izražajo Slovenci visoko nezadovoljstvo s trenutnim ekonomskim stanjem v družbi. V letu 2002 zadovoljstvo izraža 29 % državljanov, v letu 2004 35 %, v letu 2006 pa je odstotek višji, in sicer 49 %. Zadovoljstvo z delovanjem demokracije v opazovanih točkah izraža 36 % prebivalstva v letu 2002, 38 % v letu 2004 in 42 % v letu 2006. V letu 2006 vrednosti zadovoljstva nekoliko narastejo, kar je med drugim posledica večjega družbenega blagostanja in nižje stopnje inflacije, ki je povezana s pripravami na prevzem evra v letu 2007.

Slovenci smo v odnosu do soljudi nekoliko zadržani. Pogostost druženja s sorodniki in prijatelji je nekoliko nižja kot v primeru Nemčije in Finske, ki pa prednjači pred obema državama. Izražanje zaupanja v soljudi je prav tako v upadu. V letu 2002 54 % vprašanih meni, da je večini ljudem mogoče zaupati, leta 2004 je ta delež 32 %, v letu 2006 pa 34 %. Zadovoljstvo z življenjem se giblje okrog 90 %, kar je med najvišjimi v primerjavi z državami članicami iz leta 2004.

Slika 4.9: Slovenija – zaupanje v institucije

Vir: ESS 2002, 2004, 2006

Kriteriji, ki nam omogočajo pojasnjevanje stopnje zaupanja v nacionalne institucije in institucije EU (Priloga F, str. 92-94), pa se bistveno ne razlikujejo od kriterijev, o katerih smo govorili v prejšnjih dveh primerih. V letu 2002 zaupanje v nacionalni parlament in EP v največji meri pojasnjujeta spremenljivki zadovoljstvo z delovanjem demokracije ter zadovoljstvo z ekonomskim stanjem v družbi. V primeru zaupanja v nacionalni parlament smo pri tem uspeli pojasniti 32 % odvisne spremenljivke. Pri tem se statistična pomembnost pri pojasnjevanju stopnje zaupanja v nacionalni parlament kaže tudi v odnosu do neodvisne spremenljivke zanimanje za politiko, generaliziranega zaupanja in zadovoljstva z življenjem. Odnos med zaupanjem v nacionalni parlament in EP ter zanimanjem za politiko je tudi v tem primeru obratno sorazmeren (nacionalni parlament - Beta -0,176; EP – Beta -0,161), torej so posamezniki, ki se bolj zanimajo za politiko, bolj nezaupljivi do delovanja parlamenta, tako nacionalnega kot Evropskega. Pri pojasnjevanju stopnje zaupanja v delovanje EP smo z izbranimi neodvisnimi spremenljivkami pojasnili 21 % vrednosti odvisne spremenljivke.

V letu 2004 pomembnost dejavnikov pri pojasnjevanju zaupanja v nacionalni parlament sledi dosedanjim rezultatom, medtem ko je pri pojasnjevanju zaupanja v EP najpomembnejši

dejavnik zadovoljstvo s trenutno ekonomsko situacijo. V nadaljevanju se statistično značilna pomembnost poleg zadovoljstva z ekonomsko situacijo in stanjem demokracije v družbi pokaže tudi v povezanosti zaupanja v izbrane institucije in generaliziranega zaupanja. Pri tem smo z zbrano skupino neodvisnih spremenljivk tako v odnosu do nacionalnega parlamenta kot tudi v odnosu do EP uspeli pojasniti 27 % vrednosti odvisne spremenljivke.

Pri pojasnjevanju zaupanja v nacionalni parlament v letu 2006 smo pojasnili 30 % vrednosti odvisne spremenljivke. Pri tem lahko zaupanje v nacionalni parlament najbolj pojasnimo s stopnjo zadovoljstva z delovanjem demokracije v državi (Beta 0,363) in stopnjo zadovoljstva s trenutnim ekonomskim stanjem v državi (Beta 0,191). Statistično pomembna dejavnika v pojasnjevanju zaupanja v nacionalni parlament v Sloveniji sta tudi generalizirano zaupanje in izražanje zanimanja za politiko. Pri pojasnjevanju zaupanja v EP smo uspeli pojasniti 22 % variance odvisne spremenljivke, pri čemer stopnjo zaupanja najbolj pojasnjuje neodvisna spremenljivka zadovoljstva z delovanjem demokracije (Beta 0,326), izražanje zanimanja za politiko (Beta -0,117), stopnja generaliziranega zaupanja (Beta 0,095) in zadovoljstvo z ekonomsko situacijo v državi (Beta 0,083).

V primeru Slovenije je pomembnost dejavnikov, ki vplivajo na stopnjo zaupanja v nacionalni parlament in EP, primerljiva z dejavniki v Nemčiji in delno na Finskem. Pomembni so tako sistemski dejavniki kot socialni in ekonomski. Pogostost medosebnih stikov nima statistično pomembnega vpliva na pojasnjevanje stopnje zaupanja v nacionalni parlament in EP. Zadovoljstvo z življenjem je pomemben dejavnik oblikovanja zaupanja v delovanje institucij z izjemo leta 2006, ko zadovoljstvo nima statistično pomembnega vpliva na zaupanje v delovanje nacionalnega parlamenta in EP.

5 UGOTOVITVE

Analiza javnega mnenja s pomočjo sekundarne analize baze podatkov EUROBAROMETER, sestavljene baze podatkov in baze ESS je pokazala močan vpliv družbenega dogajanja na zaupanje v institucije. Kot sta menila že Mishler in Rose (Mishler in Rose, 1994), družbeno dogajanje oblikuje zaupanje v institucije. Predvsem je za spremembe in (pre)oblikovanje intervala zaupanja relevantno dogajanje znotraj posamezne države. To so pomembni družbeni preobrati, odnos do političnega sistema »*per se*« in nenazadnje stopnja blagostanja. Volitve, ki predvsem v novih državah članicah pogosto pomenijo radikalno spremembo na političnem vrhu, v večini primerov nimajo statistično pomembnega vpliva na izražanje zaupanja. Vsekakor pa omenjeni dejavniki, pri katerih se kaže vpliv na izbrane odvisne spremenljivke, ne vodijo k oblikovanju popolnoma novih trendov, ki bi bili izrazito opazni oz. prevladujoči v daljšem časovnem obdobju.

5.1 Zaupanje na makro ravni – države članice

Podrobnejša analiza je potrdila našo predpostavko o vplivu sprememb na nacionalni ravni na zaupanje v institucije. Dogajanje se odraža predvsem v stopnji zaupanja v institucije, kot so nacionalni parlament in vlada. Nacionalnemu dogajanju pa sledi zaupanje v institucije EU. Na omenjeno zaupanje imajo vpliv tudi dogodki na širši ravni. Tako se zaupanje v institucije EU spreminja ob dogodkih, kot je v preteklosti bila širitev Unije na nove države članice, napad na Kuvajt, kjer je pod vplivom javnosti EU imela aktivno vlogo in je s tem zaupanje v institucije EU naraslo. Pomembno je na zaupanje vplivala tudi Balkanska kriza. Na drugi strani pa je porast zaupanja v začetku novega stoletja lahko tudi posledica oblikovanja skupne varnostne politike in nasprotovanja EU napadu na Irak pod vplivom javnega mnenja, posledica sprejema nove skupne valute in nenazadnje največjega vala širitev v letu 2004 (po zadnji širitvi leta 1995 – v tem letu tudi porast zaupanja v institucije EU, ki pa je nekoliko manj opazna kot v letu 2004). Državljeni EU izražajo visoko podporo priključitvi in oblikovanju skupne evropske zunanje politike.

Državljeni se pod vplivom poročanja množičnih medijev zavedajo vpliva in nalog skupne evropske politike. V odnosu do medijev se povprečje zaupanja na skupnem nivoju v letih pred

priključitvijo ne poviša, medtem ko se kaže višja stopnja zaupanja v medije pri opazovanju posamezne države kandidatke. Mediji so namreč eden glavnih faktorjev promoviranja (ne)zaupanja v institucije (Norris v Dalton, 2004; Hafner-Fink, 2000).

V opazovanju razlik med starimi in novimi članicami stare države članice (EU15) v povprečju kažejo višje zaupanje v nacionalne institucije in so obenem na lestvici opazovanja indeksa korupcije na višjem mestu – z nižjo stopnjo korupcije. Med novimi državami članicami je ocena stopnje korupcije najnižja v Estoniji, Malti in v Sloveniji, ki imajo v primerjavi z ostalimi novimi članicami tudi višjo stopnjo zaupanja v nacionalne institucije. Tudi Alesina in LaFerrara (glej str. 15) namreč menita, da je zaupanje v družbah, kjer so kriminalna dejanja učinkoviteje preganjanja, višje.

EU svoje delovanje usmerja in oblikuje na podlagi mednarodnih pogodb in dokumentov, ki so v določenih primerih predmet usklajevanja med institucijami, v določenih primerih pa predmet posvetovanja z državljani. Tako Maastrichtska in Amsterdamska pogodba ter pogodba iz Nice v času sprejemanja niso vplivale na spremembo javnega mnenja, ki bi se odražalo kot večja podpora institucijam EU. Države EU so v letu 2002 sprejele skupno valuto, ki je bila ponekod bolj in drugod manj pozitivno sprejeta. Predvsem se je pojavil strah pred višanjem cen izdelkov in storitev oz. strah pred t.i. »Portugalskim sindromom⁴⁹«, o katerem pogosto govorijo tudi v primeru Slovenije po sprejemu skupne valute. Kljub temu opazovano zaupanje v institucije EU, ki v letu 2001 nekoliko upade, v letu 2002 znova naraste. Sicer v opazovanem obdobju ne moremo govoriti o neposrednem vplivu sprejema skupne valute na višanje javnega mnenja, je pa dogodek kljub temu vplival na spremembo percepcije o vlogi EU. Na javno mnenje pa je vplivala razprava o sprejetju Ustave za Evropo, ki je bila v posameznih državah tudi predmet posvetovanja z državljani. Tako se v državah, ki so izvedle referendum o sprejemu Ustave EU, kaže negativni vpliv na zaupanje v evropske institucije. Upad zaupanja v letu 2005 se kaže tako v starih kot v novih državah članicah.

⁴⁹ Pojem "Portugalski sindrom" ali "pregrevanje gospodarstva", izhaja iz dogajanja na gospodarskem področju na Portugalskem po prevzemu evra leta 1999. Pred prevzemom evra je Portugalska dosegala visoko gospodarsko rast s 4 % letno stopnjo, takoj po prevzemu evra pa je ta rast sprožila visoko rast stroškov dela. Portugalska je na zahtevo Evropske centralne banke morala sprejeti številne ukrepe. Zvišali so davke in znižali izdatke. Zlasti močno so omejili rast plač uslužbencem javnega sektorja in zmanjšali njihovo število. Podjetjem so padli dobički, plače v predelovalni industriji pa so se v obdobju 2003–2005 morale celo nominalno znižati. Portugalska je zaradi boljših izvoznih rezultatov šele leta 2006 dosegla malenkost krepkejšo gospodarsko rast (1,3 %).

V sliki, s katero prikazujemo vpliv mikro in makro dejavnikov na zaupanje v institucije (glej sliko 3.1, str. 29), smo med makro dejavnike uvrstili tudi indikator transparentnosti sistema, za katerega se je v nadaljevanju izkazalo, da je težko merljiv. V določeni meri sicer lahko transparentnost sistema povežemo z vrednostjo indeksa ocenjene korupcije (CPI), vsekakor pa bi lahko na podlagi izkušenj in zgodovinskih dejstev lahko trdili, da je delovanje starih demokratičnih sistemov bolj transparentno od delovanja novo oblikovanih demokracij. Tako en kot drugi sistem pa imata vpliv na oblikovanje zaupanja v institucije. V sistemih, za katere lahko trdimo, da so bolj transparentni, so ljudje bolj zainteresirani za politično dogajanje in posledično bolj kritični do delovanja političnih institucij, medtem ko se v družbah, katerih politično delovanje je manj transparentno, le-to izraža v večji stopnji skeptičnosti in posledično v višjem nezaupanju.

S pomočjo baze agregiranih podatkov, s katero smo opazovali gibanje zaupanja v državah članicah, smo prišli do ugotovitve o pomembnosti vpliva ekonomskih dejavnikov na posameznikov obseg zaupanja do delovanja institucij. Na stopnjo zaupanja v nacionalne institucije vpliva nezaposlenost in zadovoljstvo z življenjem, ki je med drugim sestavljeno tudi iz posameznikove ocene lastnega socialnega položaja. Med pomembne dejavnike se uvršča tudi ocenjena stopnja korupcije, ki je prav tako v določeni meri ekonomski dejavnik, po drugi strani pa odraz osebne percepcije družbenega stanja. Odnos do institucij EU pogojuje stopnja inflacije v družbi, temu sledi zadovoljstvo z življenjem in zaupanje v poročanje tiska. V opazovanju agregiranih podatkov v enajstletnem časovnem obdobju se tako pokaže, da je družbeno dogajanje pomemben dejavnik stopnje zaupanja. Pri tem pa je pomembno ali imajo ti dogodki kratkoročni vpliv ali dolgoročne posledice. Spremenljivki izvedba parlamentarnih in predsedniških volitev sta namreč pokazali, da je njun vpliv le kratkotrajen t.j. v letu volitev.

5.2 Zaupanje na mikro nivoju – Nemčija, Finska in Slovenija

V analizi treh držav, kjer smo opazovali gibanje zaupanja med Nemci, Finci in Slovenci, je najpomembnejši dejavnik pojasnjevanja stopnje zaupanja v institucije zadovoljstvo z delovanjem demokracije v državi. Kot smo rekli že uvodoma, je zadovoljstvo eden izmed elementov zaupanja, saj zadovoljstvo potencira stopnjo zaupanja. Obenem pa gre pri tem za element demokratičnosti, za katerega analitiki menijo, da je nerazdružljivo povezan

z zadovoljstvom (Volf, 2005). Pojav negativnega trenda zaupanja v institucije je namreč posledica krize demokracije.

V nadaljevanju analiza poudarja pomen ekonomskih dejavnikov, v tem primeru zadovoljstva s trenutnim ekonomskim stanjem v državi. Spremenljivka vsebuje dva elementa, po eni strani dejansko stanje v družbi in po drugi posameznikovo percepcijo lastnega ekonomskega stanja. Z rezultati smo potrdili našo hipotezo o pomembnosti ekonomskih indikatorjev.

V analizi izbranih treh držav se pokaže povezanost medosebnih odnosov in institucionalnega zaupanja. Politično zaupanje je namreč nemogoče ločiti od medosebnega zaupanja (Newton v Norris, 1999; Mishler in Rose, 1994). Kot pomemben se je pokazal dejavnik zaupanja v soljudi, medtem ko pogostost medosebnih stikov ni relevanten dejavnik v oblikovanju stopnje zaupanja. Visoka relevantnost medosebnih odnosov se posebej pokaže med Finci, ki izražajo visoko stopnja zaupanja do soljudi in obenem poudarjajo pomembnost pogostosti medosebnih stikov.

Finska je vsekakor med izbranimi državami poseben primer. Je država z visoko stopnjo socialne varnosti in politične kontinuitete ter oblikovano politično elito, ki vsakodnevno politiko vodi brez posebnih političnih pretresov, značilnih za Slovenijo in Nemčijo. Obenem pa opazovanih držav ne moremo ukalupiti, saj so predvsem nove države članice tiste, ki kažejo večjo odprtost do sprememb. Med te lahko vključimo tudi podporo nadaljnji širitvi. Stare države članice so do nadaljnje širitve skeptične. Prav tako so nezaupljive do drugih sprememb, kar se je pokazalo tudi z zavrnitvijo sprejema evropske ustavne pogodbe, ki bi v določeni meri zbrisala mejo med novimi in starimi članicami in zavrnila neuradno oblikovanje Evrope dveh hitrosti. Nemci izražajo visoko zanimanje za politično dogajanje, vendar je omenjena neodvisna spremenljivka najbolj v vrhu lestvice pomembnosti vpliva na odvisno spremenljivko v primeru Slovenije. Vrednost Beta je v vseh primerih negativna, torej se z naraščanjem zanimanja za politiko manjša stopnja zaupanja v delovanje izbranih institucij.

5.3 Zaključek

Naše prvotno prepričanje, da je zaupanje relativno enostaven in transparenten koncept, se je skozi analizo razblinilo. Z analizo smo želeli koncept zaupanja uvrstiti v širši družbeni kontekst. Pri tem smo že v hipotezah predpostavljali, da je institucionalno zaupanje pogojeno z družbenim dogajanjem, posebej dogajanjem na mikro nivoju, t.j. nivoju posamezne države. Na zaupanje na makro nivoju, t.j. nivoju Skupnosti, pa poleg dejavnikov na ravni države v veliki meri vpliva dogajanje v EU kot celoti. Pri tem gre za dogodke, kot so priključitveni procesi, članstvo, dogodki povezani s socialno varnostjo in dogodki, ki bi lahko ogrozili varnost posamezne članice in Skupnosti kot celote. Dogajanje znotraj posameznih institucij EU, kot so sprejem različnih pogodb, ki vplivajo na delo Skupnosti in lahko obenem spreminjajo vlogo držav članic, afere znotraj institucij ipd. na stopnjo zaupanja na makro ravni nimajo posebnega vpliva.

Posameznikovo zaupanje determinira tudi ekonomski položaj znotraj države članice in, še pomembneje, položaj posameznika oz. posameznikova percepcija njegovega blagostanja. V odnosu do institucij so pomembni tudi medosebni odnosi, ki so predpogoj institucionalnega zaupanja. Posamezniki, ki izražajo višjo stopnjo generaliziranega zaupanja, so obenem bolj zaupljivi do delovanja institucij. Nenazadnje je zaupanje, pa naj bo to zaupanje v delovanje institucij ali zaupanje v soljudi, vendarle čustvo, ki ga pogojuje naša primarna socializacija in v nadaljevanju naše izkušnje s soljudmi.

Z analizo podatkov smo med drugim prišli do ugotovitve, da trend zaupanja v institucije ne gre v smeri, ki jo v nekaterih analizah zaznavajo raziskovalci v ameriški družbi⁵⁰ (glej tudi Putnam, 2000). Podatki za ameriško družbo namreč kažejo, da ima medosebno zaupanje negativno rast, zaupanje v institucije pa dolgoročno ostaja konstantno. Posamezniki postajajo samozadostni in se zapirajo v svoj svet. Za evropsko družbo bi lahko trdili, da medosebno zaupanje ostaja (konstantno) visoko, medtem ko zaupanje v institucije niha. Predvsem je to nihanje mogoče zaznati na krajši rok pod vplivom družbenih in političnih dogodkov.

Z analizo smo predstavili zaupanje kot družboslovni pojem in pri tem potrdili postavljene hipoteze o dejavnikih vpliva na zaupanje. Teoretska opredelitev pojma zaupanja sicer sega na

⁵⁰ Raziskava ameriške Univerze Maryland, avgust 2004

različna področja, tako na področje družboslovja, sociologije kot tudi na področje psihologije in kulture, vendar se nam kljub temu v analizi postavlja vprašanje, ali je pojem zaupanja resnično primeren, ko govorimo o odnosu do institucij, njihovem delovanju in delovanju njihovih akterjev? Ali ni zaupanje čustvo, ki ga gojimo do soljudi, in je zadovoljstvo tisto, o katerem govorimo, ko se nam postavi vprašanje odnosa do institucij?

Vsekakor pa nam je skozi analizo vse bolj jasno, da lahko dejavnike vpliva na zaupanje v institucije pojasnujemo z vrsto dejavnikov na nivoju države in dogodkov na nivoju EU in težko govorimo o glavnem ali primarnem dejavniku. Med različnimi dejavniki vpliva na zaupanje so pomembnejši tisti, ki imajo pomen za politično participacijo na osnovnem, t.j. nacionalnem nivoju, neodvisno od tega ali govorimo o zaupanju v parlament in vlado ali o zaupanju v EP in Komisijo. Zaupanje, ki ga opredeljujemo v naši nalogi, je kompleksen seštevček dejavnikov zadovoljstva z delovanjem demokracije, ekonomskim blagostanjem, informiranosti posameznika in njegovim dejanskim zanimanjem za dogajanje v sferi politike.

6 SEZNAM LITERATURE

- Adam, Frane (2004): *Social capital in Europe – Findings trends and Methodological Disputes*. Prispevek na politoloških dnevih 2005, Ljubljana: FDV.
- Adam, Frane in Rončević, Borut (2004a). *Razvoj socialnega kapitala: Slovenija v evropskem kontekstu*. Družboslovne razprave, Let. XX; št. 46/47; str. 219–237.
- Adam, Frane in Tomšič, Matevž (2004b): *Political culture and Authoritarian Tendencies in EU Member States*. Ljubljana: FDV.
- Bačlija, Irena in Johannsen, Lars (2007): *Komu zaupamo?: recipročnost zaupanja med političnimi elitami in državljani v Sloveniji in izbranih Srednjeevropskih državah*. Teorija in praksa; let 44; št. 1–2; str. 103–121.
- Barbalet, Jack M. (1998): *Emotion, Social theory and Social Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalton, Russel J. (1999): *Political Support in Advanced Industrial Democracies*. v Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 57–77.
- Dalton, Russel J. (2004): *Democratic Challenges, Democratic Choice; The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Collin, Peter (1998): *Dictionary of Low: 7.000 items clearly defined in simple English*. Teddington: P.Collin.
- Ferfila, Bogomil (2000): *Slovenia: on the edge of the EU*. Lanham, New York, Oxford: University Press of America.
- Fink-Hafner, Danica, Krašovec, Alenka, Kustec, Simona in Filej, Živa (2001, 2002): *Dejavniki oblikovanja (ne)zaupanja*. Ljubljana: IDS, CJM.
- Fink-Hafner, Danica (2005): *Proces Evropeizacije in prilagajanja političnih ustanov na nacionalni ravni*. Ljubljana: FDV.
- Fukuyama, (1995): *Trust: the social virtues and creation of prosperity*. New York: Free Press.
- Godin, Robert E. in Klingemann, Hans Dieter (1998): *A handbook of political science*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Hafner-Fink, Mitja (2000): *Slovensko približevanje EU: ideološki projekt ali proces (post) modernizacije*. v Teorija in Praksa, Let. 37, št. 5, str. 807–831, Ljubljana.

- Hafner-Fink, Mitja (2005): *Dejavniki udeležbe na volitvah v Evropski parlament 2004 – primer Slovenije*. v *Volitve v Evropski parlament: res drugorazredne volitve?.* str. 69–86. Ljubljana: FDV.
- Halman, Loec (2001): *The European Value Survey: A third wave*. EVS, WORC: Tilborg University.
- Iglič, Hajdeja (2004): *Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji*. v *Družboslovne razprave*, Let. 20, št. 46/47, str. 149–175, Slovensko politološko društvo, Ljubljana: FDV.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernity and Postmodernity*. Princeton: Princeton University Press.
- Kasse, Max in Newton, Kenneth (1999): *Zaupanje Slovencev v demokratični sistem*. Ljubljana: FDV.
- Kirn, Elizabeta (2001): *Tranzicija in sprememba vrednot: medčasovna analiza na podatkih SJM*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FDV.
- Klingemann, Hans Dieter in Fuchs, Dieter (1995): *Citizens and the state*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Klingemann, Hans Dieter (1998): *Mapping Political Support in the 1990's: A Global Analysis*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung GmbH (WZB).
- Klingemann, Hans Dieter (1999): *Mapping Political Support in the 1990's: A Global Analysis*. Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 31–56.
- Klingemann, Hans Dieter, Kuesza, Ewa in Lgutke, Annette (2002): *The state of political science*. Berlin: Sigma.
- Miller, Arthur H. (1974): *Political Issues and trust in Government: 1964–1970*. *The American Political Science Review*, Vol. 68, No. 3 (Sep., 1974), str. 951–972.
- Miller, Arthur H. in Listhaug, Ola (1999): *Political Performance and Industrial Trust*. v Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 204–216.
- Mishler, William in Rose, Richard (1999): *Five Years After the Fall: Trajectories of Support for Democracy in Post – Communist Europe*. v Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 78–99.

- Mitzel, Barbara (1998): *Trust in Modern Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newton, Kenneth (1999): *Social and Political trust in Established Democracies* v Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 169–187.
- Norris, Pippa (1999): *Institutional Explanation for Political Support* v Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 217–235.
- Norris, Pippa (1999): *Conclusions: The Growth of Critical Citizens and its Consequences*. v Norris, Pippa (ur): *Critical citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press, str. 257–272.
- Nye, Joseph S., Zelikow, Philip D. in King, David C. (1997): *Why people don't trust the Government*. Cambridge (MASS), London: Harvard University Press.
- Pavliha, Marko (2006): *Parlament v sistemu delitve oblasti*. Prispevek na dnevih pravnikov 2006.
- Paulov, Paul A., Ton, You Hua in Gefen, David (2003): *Transitional Role of Institutional Trust in Online Intergovernmental Relationship*. Prispevek na konferenci – International Conference on System Science, Big Island Hawaii.
- Putnam, Robert (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rus, Veljko in Toš, Niko (2005): *Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev do konca stoletja*. Ljubljana: FDV.
- Scruton, Roger (1996): *A Dictionary of Political thought*. London, Basingstake: MACMILLAN.
- Splichal, Slavko (1989): *Critical theory and empirical critique in mass communication research: some methodological considerations*. Communication yearbook.. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.
- Sruk, Vladimir (1995): *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.
- Sztompka, Piotr (1999): *Trust: a Sociological Theory*. Cambridge, New York, Melburne: Cambridge University Press.
- Toš, Niko (1996): *Podpora demokratičnemu sistemu – zaupanje v institucije: Parlament*. v Slovenski parlament – izkušnje in perspektive, str. 76–86, Ljubljana, Slovensko Politološko društvo.

- Toš, Niko (1998): *Zaupanje v institucije*. v Civilna družba v Sloveniji in Evropi, str. 35-42, Ljubljana: Zbornik razprav SAZU.
- Toš, Niko (1999): *Zaupanje v Vlado*. Ljubljana: FDV.
- Toš, Niko (1999): *Razumevanje politike in zaupanje v politike*. v Teorija in praksa 36(6): 912–943.
- Uhan, Samo (1997): *Vpliv konteksta v raziskovanju javnega mnenja*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.
- Volf, Tomaž (2005): *Problem zaupanja v sodobnih družbah*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.
- Yamagishi, Toshio (1996): *Trust and Cooperation*. v Kuper, Adam in Kuper, Jassica (ur): *The social science encyclopedia*. London, New York: Routledge.

Internetni viri:

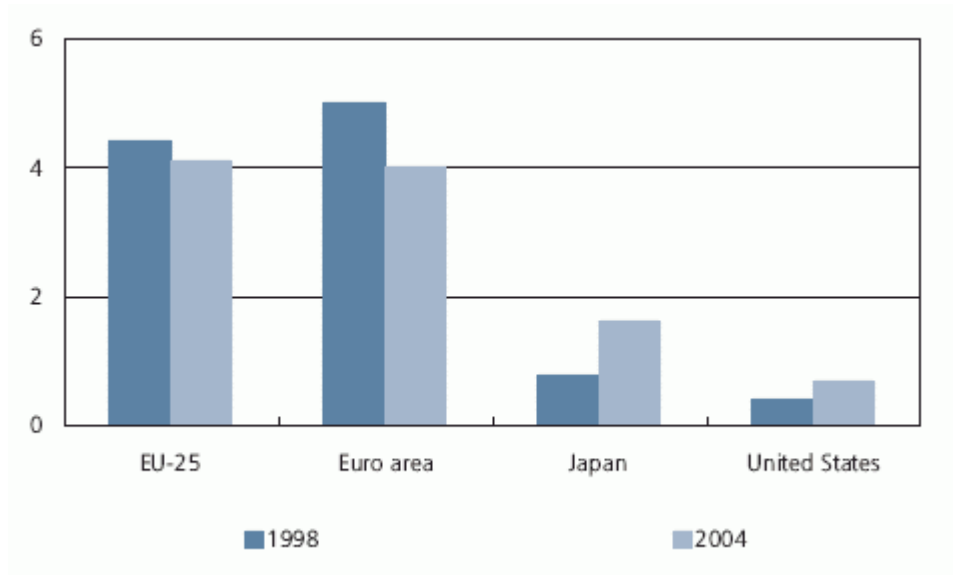
- Alesina, Alberto in LaFerrara, Eliana (2000): »The determinants of trust«. National Bureau of Economic Research, <http://www.nber.org/papers7w7621> (10.3.2007).
- California Opinion Index: »Confidence in Institutions«. The Field Institute, San Francisco, California; <http://field.com/fieldpollonline/subscribers/COI-97-Sep-Institutions.pdf> (12. 8.2006).
- Cerar, Miro (2006): »Zaupanje v pravo«. <http://www.ius-software.si> (10.3.2007).
- Corruption Perception Index: www.transparency.org (15.3.2007).
- European Parliament Elections; http://www.europarl.volitve_rezultati.html (17.7.2007).
- European Social Survey (ESS): <http://ess.nsd.uib.no/> (23.12.2006).
- EUROBAROMETER; http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (23.12.2006).
- Eurostat:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL (23.12.2006).
- Gruban, Brane; <http://www.dialogos.si/slo/> (31.7.2007).
- Juričan, Dobran: »Socialni Kapital kot orodje demokracije«. <http://www.radiostudent.si/projekti/demokracija/teksti/41socialnikapital.html> (31.7.2007).
- Mishler, William in Rose, Richard (1994): »Support for Parliaments and Regimes in the Transition Toward Democracy in Eastern Europe" Legislative studies Quarterly. <http://www.blackwell-synergy.com/> (15.3.2007).
- MORI – Social Research Institute: »Trust in public institutions«. www.mpoi.org (27.9.2006).
- Overall Confidence in Leaders of Major Institutions Remains Steady (2006); http://www.lexdon.com/article/Overall_Confidence_in_Leaders_of/37001.html (12.8.2006).
- Poling Report; <http://www.pollingreport.com/> (17.9.2006).
- Rose, Richard (2005): »Insiders and outsiders. New Europe Barometer 2004«. Centre for the Study of Public Policy, University of Aberdeen, Scotland. www.abdn.ac.uk/cspp (1.12.2006).

- Večjezični terminološki slovar: <http://intranet.sigov.si/evroterm/index.php> (12.2.2006).
- Velika Britanija – Kabinet predsednika vlade: <http://www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/downloads/seminars/ls/pres.pdf> (1.4.2007).
- World Values Survey; <http://www.worldvaluessurvey.org/> (23.12.2006).

7 PRILOGA

PRILOGA A

Slika: Delež nezaposlenih po podatkih Evrostata

Vir: Eurostat

PRILOGA B

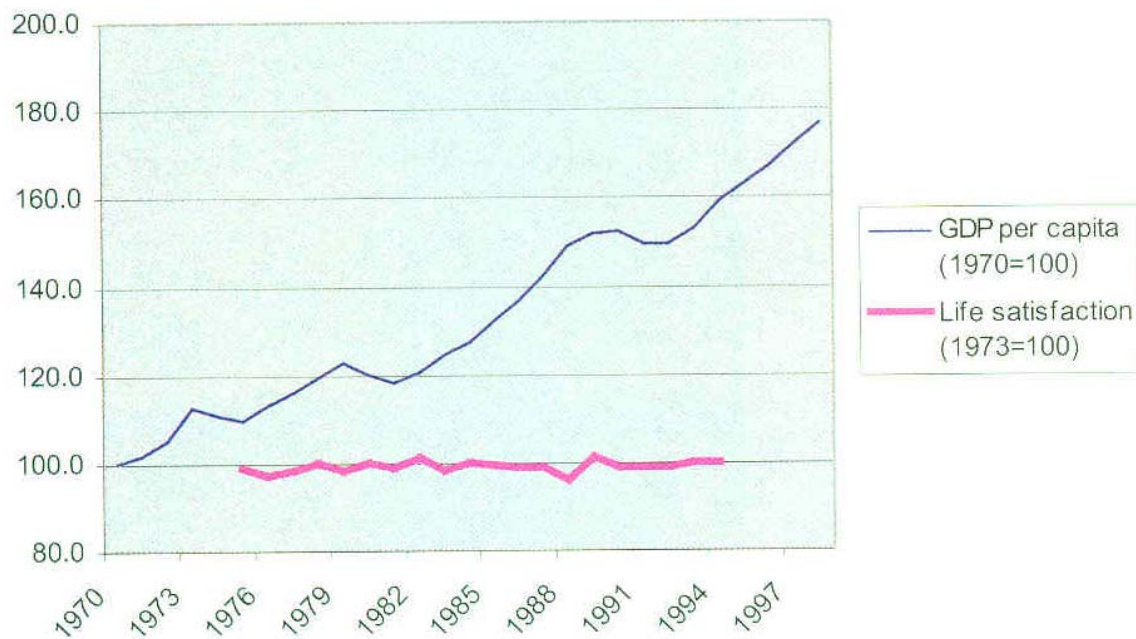
Tabela: Indeks korupcije (CPI – Corruption Preception Index)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
FI	9,1	9	9,4	9,6	9,8	10	9,9	9,7	9,7	9,7	9,6	9,6
DK	9,3	9,3	9,9	10	10	9,8	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5
SE	/	/	9,3	9,5	9,4	9,4	9	9,3	9,3	9,5	9,2	9,2
NL	8,7	8,7	9	9	9	8,9	8,8	9	8,9	8,7	8,6	8,7
AT	7,1	7,6	7,6	7,5	7,6	7,7	7,8	7,9	8	8,4	8,7	8,6
LUX	/	/	8,6	8,7	8,8	8,6	8,7	9	8,7	8,4	8,5	8,6
UK	8,6	8,4	8,2	8,7	8,6	8,7	8,3	8,7	8,7	8,6	8,6	8,6
DE	8,1	8,3	8,2	7,9	8	7,6	7,4	7,3	7,7	8,2	8,2	8
FR	7	7	6,6	6,7	6,6	6,7	6,7	6,3	6,9	7,1	7,5	7,4
IRL	/	8,4	8,2	8,2	7,7	7,2	7,5	6,9	7,5	7,5	7,4	7,4
BE	6,8	6,8	5,2	5,4	5,3	6,1	6,6	7,1	7,5	7,5	7,4	7,3
ES	4,3	4,3	5,9	6,1	6,6	7	7	7,1	6,9	7,1	7	6,8
EE	/	/	/	5,7	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	6	6,4	6,7
PT	5,6	6,5	6,9	6,5	6,7	6,4	6,3	6,3	6,6	6,3	6,5	6,6
MT	/	/	/	/	/	/	/	/	/	6,8	6,6	6,4
SI	/	/	/	/	6	5,5	5,2	6	5,9	6	6,1	6,4
CY	/	/	/	/	/	/	/	/	6,1	5,4	5,7	5,6
HU	4,1	4,7	5,2	5	5,2	/	5,3	/	4,8	4,8	5	5,2
IT	3	3,4	5	4,6	4,7	4,6	5,5	5,2	5,3	4,8	5	4,9
CZ		5,4	5,2	4,8	4,6	4,3	3,9	3,7	3,9	4,2	4,3	4,8
LT					3,8	4,1	4,8	4,8	4,7	4,6	4,8	4,8
LV				2,7	3,4	3,4	3,4	3,7	3,8	4	4,2	4,7
SK				3,9	3,7	3,5	3,9	3,7	3,7	4	4,3	4,4
GR	4,4	5,1	5,3	4,9	4,9	4,9	4,2	4,2	4,3	4,3	4,3	4,4
BG				2,9	3,3	3,5	3,9	4	3,9	4,1	4	4
PL		5,6	5,1	4,6	4,2	4,1	4,1	4	3,6	3,5	3,4	3,7
RO			3,4	3	3,3	2,9	2,8	2,6	2,8	2,9	3	3,1

Vir: www.transparency.org

PRILOGA C

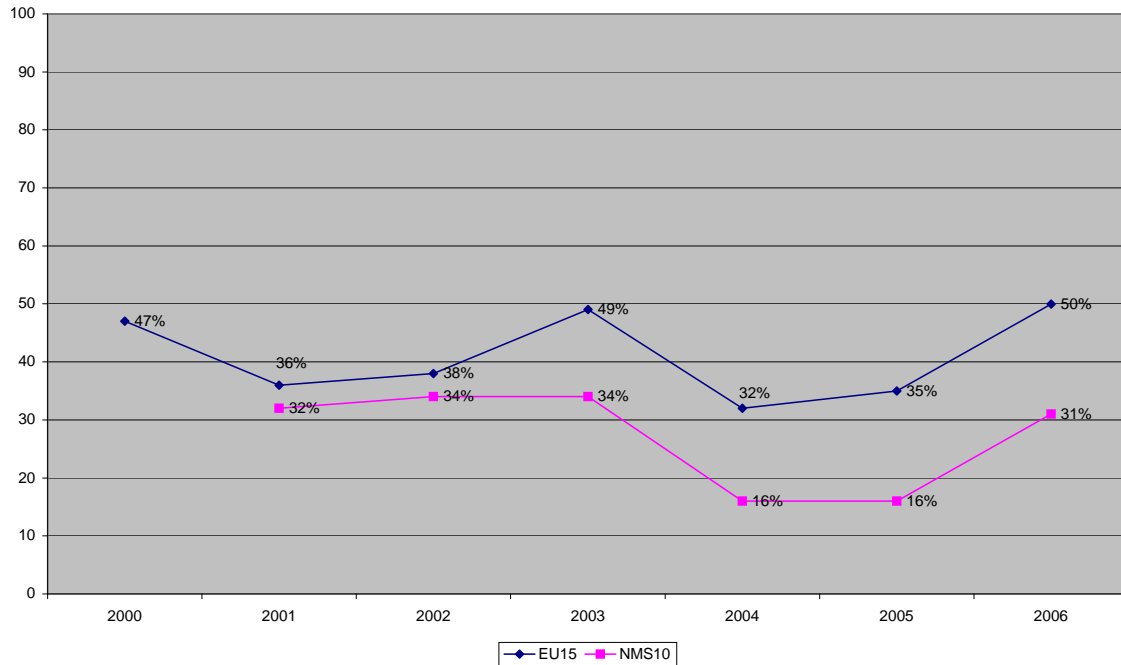
Slika: Zadovoljstvo z življenjem in BDP

Vir: <http://www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/downloads/seminars/lspres.pdf>

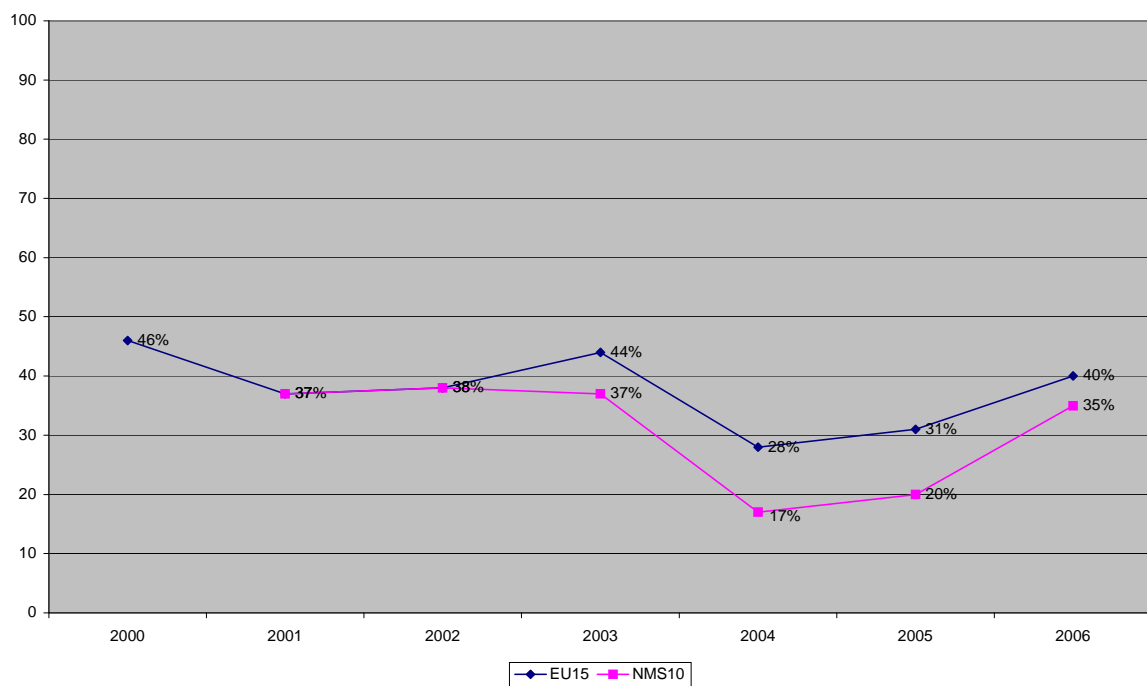
PRILOGA D

Slika: Primerjava stopnje zaupanja v nacionalni parlament v letih 2000 do 2006

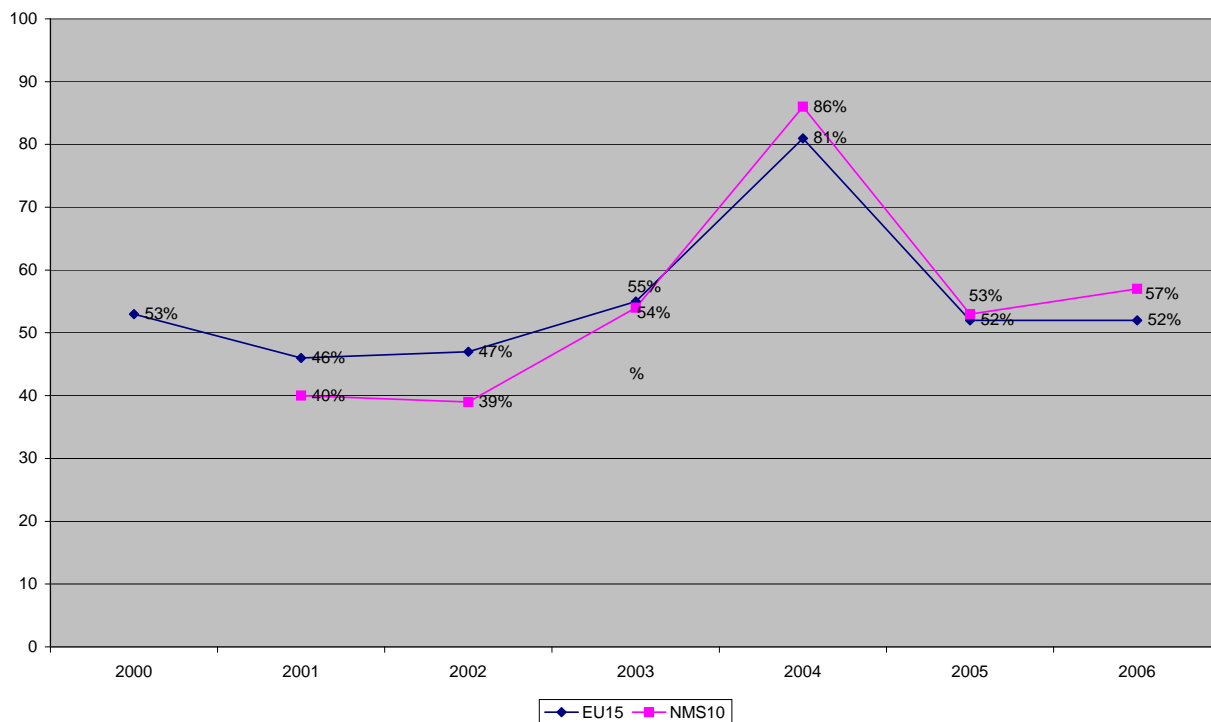
Vir: EUROBAROMETER

Slika: Primerjava stopnje zaupanja v vlado v letih 2000 do 2006

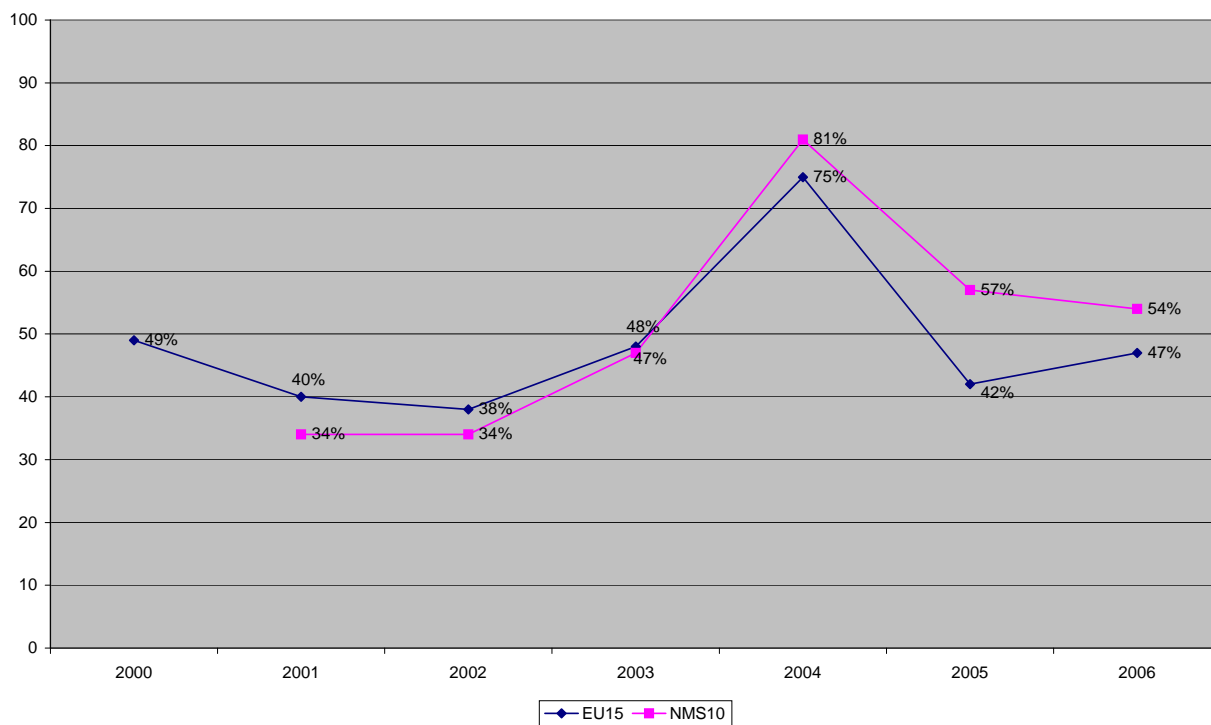
Vir: EUROBAROMETER

Slika: Primerjava stopnje zaupanja v Evropski parlament v letih 2000 do 2006

Vir: EUROBAROMETER

Slika: Primerjava stopnje zaupanja v Evropsko komisijo v letih 2000 do 2006

Vir: EUROBAROMETER

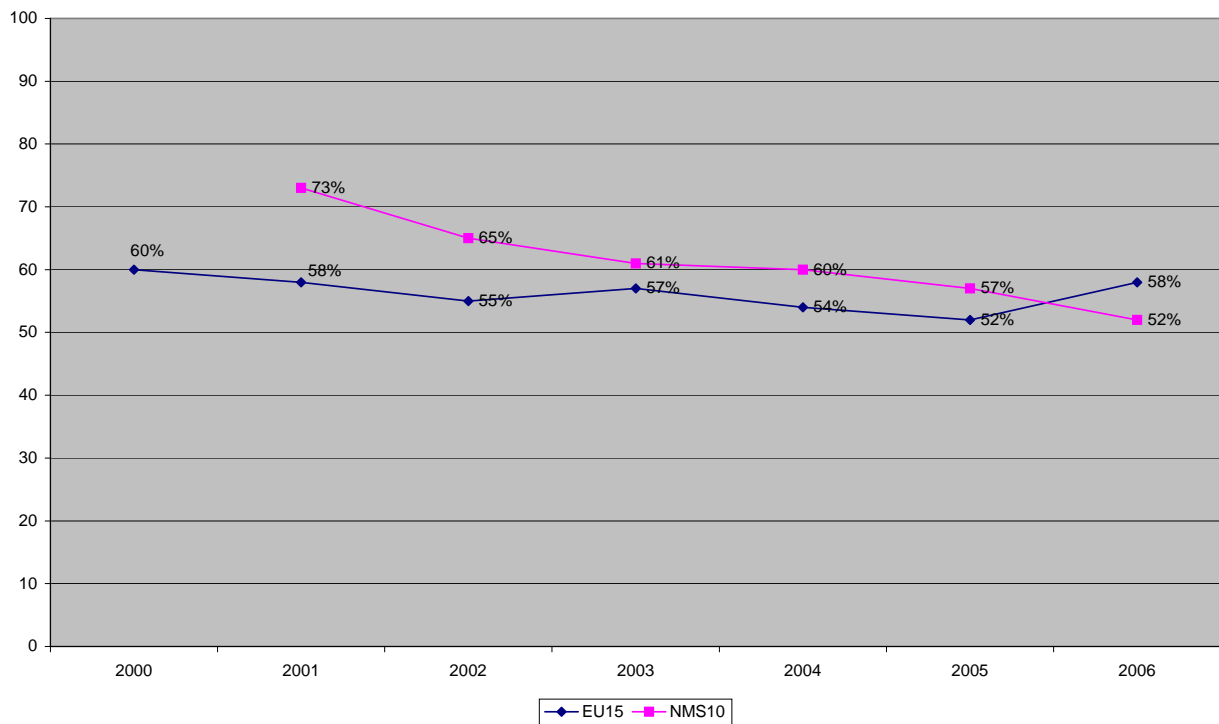
PRILOGA E

Slika: Primerjava zaupanja v poročanje tiskanih medijev v letih 2000 do 2006

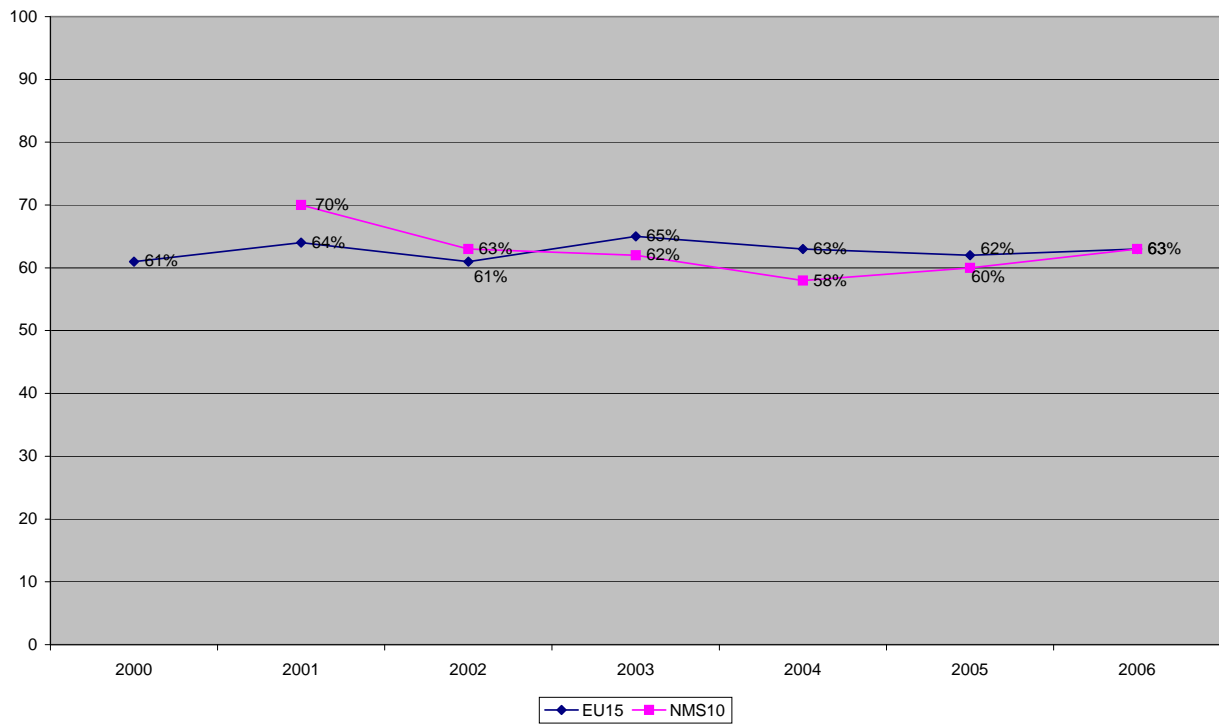
Vir: EUROBAROMETER

Slika: Primerjava zaupanja v poročanje televizije v letih 2000 do 2006

Vir: EUROBAROMETER

Slika: Primerjava zaupanja v poročanje radija v letih 2000 do 2006

Vir: EUROBAROMETER

PRILOGA F

Tabela: Nemčija

2002		2004		2006	
zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP	zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP	zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP
zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,353***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,285***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,376***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,437***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,395***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,374***
zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,195***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,161***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,263***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,341***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,211***	generalizirano zaupanje ,126***
zanimanje za politiko -,147***	generalizirano zaupanje ,136***	generalizirano zaupanje ,121***	generalizirano zaupanje ,041**	generalizirano zaupanje ,129***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,092***
generalizirano zaupanje ,135***	zanimanje za politiko -,097***	zanimanje za politiko -,083***	zadovoljstvo z življenjem ,022	zanimanje za politiko -,062***	druženje ,025
zadovoljstvo z življenjem ,050***	druženje ,043**	druženje ,025	zanimanje za politiko ,005	zadovoljstvo z življenjem ,016	zadovoljstvo z življenjem ,012
druženje -,026	zadovoljstvo z življenjem ,007	zadovoljstvo z življenjem ,022	druženje -,005	druženje -,008	zanimanje za politiko -,002

N = 2812

R² = ,319

*** sig do 1%

** sig do 5%

N = 2637

R² = ,213

N = 2718

R² = ,394

N = 2704

R² = ,479

N = 2762

R² = ,366

N = 2593

R² = ,236

Tabela: Finska

2002		2004		2006	
zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP	zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP	zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP
zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,403***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,360***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,396***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,282***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,428***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,377***
generalizirano zaupanje ,181***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,160***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,151***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,191***	generalizirano zaupanje ,165***	generalizirano zaupanje ,125***
zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,160***	generalizirano zaupanje ,144***	generalizirano zaupanje ,136***	generalizirano zaupanje ,082***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,142***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,088***
zanimanje za politiko -,134***	druženje ,059***	zanimanje za politiko -,116***	druženje ,076***	zanimanje za politiko -,112***	druženje ,072***
druženje ,022	zanimanje za politiko -,028	druženje ,024	zanimanje za politiko -,046**	druženje ,051***	zanimanje za politiko -,057***
zadovoljstvo z življenjem ,005	zadovoljstvo z življenjem ,002	zadovoljstvo z življenjem -,005	zadovoljstvo z življenjem ,041	zadovoljstvo z življenjem ,008	zadovoljstvo z življenjem ,049**

N = 1910

R² = ,385

*** sig do 1%

** sig do 5%

N = 1850

R² = ,290

N = 1926

R² = ,336

N = 1875

R² = ,234

N = 1837

R² = ,384

N = 1805

R² = ,272

Tabela: Slovenija

2002		2004		2006	
zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP	zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP	zaupanje v nacionalni parlament	zaupanje v EP
zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,317 ***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,234***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,353***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,354***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,363***	zadovoljstvo z delovanjem demokracije ,326***
zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,179***	zanimanje za politiko -,161***	zanimanje za politiko -,193***	zanimanje za politiko -,163***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,191***	zanimanje za politiko -,117***
zanimanje za politiko -,176***	generalizirano zaupanje ,130***	generalizirano zaupanje ,124***	Zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,114***	zanimanje za politiko -129***	generalizirano zaupanje ,095***
generalizirano zaupanje ,125***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,113***	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,120***	zadovoljstvo z življenjem ,084***	generalizirano zaupanje ,042**	zadovoljstvo z ekonomsko situacijo ,083**
zadovoljstvo z življenjem ,048**	zadovoljstvo z življenjem ,080***	zadovoljstvo z življenjem ,035	generalizirano zaupanje ,061**	zadovoljstvo z življenjem ,025	zadovoljstvo z življenjem ,052
druženje -,024	druženje ,007	druženje ,004	druženje ,025	druženje -,008	druženje ,016

N = 1376

R² = ,315

*** sig do 1%

** sig do 5%

N = 1263

R² = ,213

N = 1292

R² = ,297

N = 1176

R² = ,276

N = 1293

R² = ,299

N = 1232

R² = ,216

PRILOGA G

Vprašalnik

EUROBAROMETER:

1. *“I would like to ask you a question about how much trust you have in certain institutions. For each of the following institutions, please tell me if you tend to trust it or tend not to trust it”:*

Radio

Television

The European Union

The press

The (national) parliament

The (national) government...

2. *“And, for each of them please tell me, if you tend to trust it or tend not to trust it:”*

The European Commission...

3. *“On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the life you lead”.*

4. *“On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the way democracy works in (our country)?”*

5. *“And, how about the way democracy works in the European Union?”*

6. *“Generally speaking, do you think that (our country)’s membership of the European Union is...? –*

good thing – bad thing – neither good nor bad.

European Social Survey:

1. *“How interested you are in politics”:*

1 = “very interested”

2 = “quite interested”

3 = “hardly interested”

4 = “not at all interested”

2. *“Most people can be trusted or you can't be too careful”:*

0 = *“you can't be too careful”*

1 = 1

2 = 2

3 = 3

4 = 4

5 = 5

6 = 6

7 = 7

8 = 8

9 = 9

10 = *“Most people can be trusted”*

3. *“Trust in country's parliament”:*

0 = *“no trust at all”*

1 = 1

2 = 2

3 = 3

4 = 4

5 = 5

6 = 6

7 = 7

8 = 8

9 = 9

10 = *“complete trust”*

4. *“Trust in the European Parliament”:*

0 = *“no trust at all”*

1 = 1

2 = 2

3 = 3

4 = 4

5 = 5

6 = 6

7 = 7

8 = 8

9 = 9

10 = *“complete trust”*

5. *“How satisfied with life as a whole”:*

0 = *“extremely dissatisfied”*

1 = 1

2 = 2

3 = 3

4 = 4

5 = 5

6 = 6

7 = 7

8 = 8

9 = 9

10 = *“extremely satisfied”*

6. *“How satisfied with present state of economy in country”:*

0 = *“extremely dissatisfied”*

1 = 1

2 = 2

3 = 3

4 = 4

5 = 5

6 = 6

7 = 7

8 = 8

9 = 9

10 = *“extremely satisfied”*

7. *“How satisfied with the way democracy works in country”:*

0 = *“extremely dissatisfied”*

1 = 1

2 = 2

3 = 3

4 = 4

5 = 5

6 = 6

7 = 7

8 = 8

9 = 9

10 = *“extremely satisfied”*

8. *“How often socially meet with friends, relatives or colleagues:”*

1 = *“never”*

2 = *“less than once a month”*

3 = *“once a month”*

4 = *“several times a month”*

5 = *“once a week”*

6 = *“several times a week”*

7 = *“every day”*

PRILOGA H

Baza agregiranih podatkov:

1. Država (vse stare članice in deseterica novih članic iz leta 2004);
2. Leto: stare članice od leta 1995 do 2006, nove članice od leta 2001 do 2006;
3. Članstvo: 1 – EU6; 2 – EU 9; 3 – EU12; 4 – EU 15; 5 – NMS;
4. V kakšni meri zaupate parlamentu (z1);
5. V kakšni meri zaupate vladi (z2);
6. V kakšni meri zaupate Evropskemu parlamentu (z3);
7. V kakšni meri zaupate Evropski komisiji (z4);
8. V kakšni meri zaupate poročanju tiska (m1);
9. Zadovoljstvo z življenjem (l1);
10. Izvedba parlamentarnih volitev (parl_v);
11. Izvedba predsedniških volitev (preds_v);
12. Inflacija (v5);
13. Letna rast BDP na prebivalca (v6);
14. Indeks korupcije (CPI) (v7);
15. Zadovoljstvo z delovanjem demokracije na EU ravni (v8);
16. Zadovoljstvo z delovanjem demokracije na nacionalni ravni (v9);
17. Stopnja nezaposlenosti (v10);
18. Predsedovanje svetu EU (v11);
19. Podpora članstvu EU (v12).